

NVO subsidijų schemos galimybių studijos
ringimas finansuojamas Lietuvos ir Šveicarijos
bendradarbiavimo programos
lėšomis

LIETUVOS IR ŠVEICARIJOS BENDRADARBIAVIMO PROGRAMOS NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ (NVO) SUBSIDIJŲ SCHEMOS

GALIMYBIŲ STUDIJA

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS.....	4
I. NVO SEKTORIAUS LIETUVOJE ESAMOS SITUACIJOS IR POREIKIŲ ANALIZĖ.....	7
I.1. NVO SEKTORIUS LIETUVOJE.....	7
I.1.1. Statistinių duomenų analizė.....	7
I.1.2. Mokslinės literatūros analizė.....	11
I.1.3. NVO atstovų tyrimo analizė.....	16
I.2. NVO INSTITUCINIAI GEBĖJIMAI: ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ.....	21
I.2.1. Mokslinės literatūros analizė.....	21
I.2.2. NVO atstovų tyrimo analizė.....	22
I.2.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai.....	25
I.3. NVO IR VIETOS SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMAS: ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ.....	26
I.3.1. Mokslinės literatūros analizė.....	26
I.3.2. NVO atstovų tyrimų analizė.....	28
I.3.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai.....	33
I.4. LIETUVOS IR ŠVEICARIJOS NVO BENDRADARBIAVIMAS: ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ.....	35
I.4.1. NVO atstovų tyrimo analizė.....	35
I.4.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai.....	39
I.5. NVO VAIDMUO IR ĮTAKA SPRENDŽIANT HORIZONTALIUOSIUS KLAUSIMUS.....	40
I.5.1. Mokslinės literatūros analizė.....	40
I.5.2. NVO atstovų tyrimų analizė.....	42
I.5.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai.....	44

I.6. NVO GALIMYBĖS PRITRAUKTI LĖŠAS	45
I.6.1. Mokslinės literatūros analizė.....	45
I.6.2. NVO atstovų tyrimo analizė.....	49
I.6.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai	55
II. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	55
II.1. NVO STIPRINIMAS PLĖTOJANT JŲ INSTITUCINIUS GEBĖJIMUS.....	57
II.1.1. Išvados	57
II.1.2. Rekomendacijos dėl NVO fondo veiklos	58
II.2. NVO IR VIETOS SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO STIPRINIMAS	64
II.2.1. Išvados	64
II.2.2. Rekomendacijos dėl NVO fondo veiklos šioje srityje.....	65
II.3. LIETUVOS IR ŠVEICARIJOS PARTNERYSTĖS NVO SEKTORIUJE SKATINIMAS.....	67
II.3.1. Išvados	67
II.3.2. Rekomendacijos dėl NVO fondo veiklos šioje srityje.....	68
II.4. NVO VAIDMUO IR ĮTAKA SPRENDŽIANT HORIZONTALIUOSIUS KLAUSIMUS	68
II.4.1. Išvados	68
II.4.2. Rekomendacijos	69
II.5. NVO FONDO PRIEŽIŪROS KOMITETO SUDARYMAS	70
III. ŠALTINIAI	71

IVADAS

2006 m. vasario mėn. 27 d. Europos Komisija ir Šveicarijos Konfederacija pasirašė Susitarimo memorandumą, kuriuo Šveicarija išsipareigoja 10 naujų ES šalių skirti 1 milijardą Šveicarijos frankų dydžio paramą. Lietuvai skirta Šveicarijos finansinė parama sudaro 70858000 Šveicarijos frankų (toliau – CHF). Parama skiriama saugumo, stabilumo ir paramos reformoms, aplinkos apsaugai ir infrastruktūrai, privataus sektoriaus skatinimui, žmogaus ir socialinei raidai. 2007 m. gruodžio mėn. 20 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Šveicarijos Konfederacijos Federacinė Taryba pasirašė dvišalį Pagrindų susitarimą dėl Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama mažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, įgyvendinimo. Planuojama, jog visos paramos sutartys pagal Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programą bus pasirašytos iki 2012 m. birželio 14 d., o lėšos panaudotos iki 2017 m. birželio mėn. 14 d. 2008 m. lapkričio mėn. 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 1178 „Dėl Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, administravimo Lietuvoje“ (Žin., 2008, Nr. 136-5315), kuriuo paskirtos programos tarpinės institucijos, atsakingos už programos ar subsidijų schemos rengimą. Tarpinėmis institucijomis, administruojančiomis Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programą, paskirtos Finansų ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija bei Švietimo ir mokslo ministerija. Finansų ministerija yra atsakinga už NVO subsidijų schemos rengimą ir įgyvendinimą.

Viešoji įstaiga „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“, Finansų ministerijos užsakymu, parengė Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos nevyriausybinų organizacijų (NVO) subsidijų schemos galimybių studiją. Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos nevyriausybinų organizacijų (NVO) subsidijų schemos galimybių studijos (toliau – galimybių studija) rengimas finansuojamas Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos lėšomis.

Galimybių studijos *tikslas* – atlikti detalią ir išsamią NVO sektoriaus Lietuvoje esamos situacijos ir poreikių analizę bei suformuluoti kokybiškas, nuoseklias, pagrįstas išvadas ir rekomendacijas.

Tikslui pasiekti buvo išskelti šie *uždaviniai*:

1. Atlikti NVO sektoriaus Lietuvoje esamos situacijos ir poreikių analizę šiais pjūviais:
 - 1.1. Bendras NVO sektoriaus Lietuvoje aprašymas;
 - 1.2. NVO institucinių gebėjimų esamos situacijos analizė;

- 1.3. NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo esamos situacijos analizė;
 - 1.4. Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimo esamos situacijos analizė;
 - 1.5. NVO vaidmuo ir įtaka sprendžiant horizontaliuosius klausimus;
 - 1.6. NVO galimybės pritraukti lėšas jų įgyvendinamiems projektams.
2. Parengti išvadas ir rekomendacijas dėl:
 - 2.1. NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo stiprinimo,
 - 2.2. Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimo stiprinimo,
 - 2.3. NVO fondo finansuotųjų sričių, veiklų, priemonių, pareiškėjų bei tikslinių grupių,
 - 2.4. NVO vaidmens ir įtakos sprendžiant horizontaliuosius klausimus,
 - 2.5. NVO fondo priežiūros komiteto sudarymo principų.

Rengiant galimybių studiją taikyti šie *metodai*: mokslinės literatūros analizė, fokusuota grupinė diskusija, anketinė elektroninė apklausa.

Rengiant galimybių studiją buvo derinamos *kiekybinė bei kokybinė metodologijos*. Bendrąją metodologinį šio kelių pakopų tyrimo ir jo išvadų bei rekomendacijų pagrindą sudaro demokratizacijos ir pilietinės visuomenės glaudų santykį teigiančios teorijos (Diamond, 1994 m.). Salamon ir Anheier, atlikę išsamią 22 šalių studiją (1999 m.) priėjo prie išvados, jog tose šalyse, kuriose valstybės valdžią, verslą ir nevyriausybinės organizacijas sieja partnerystės¹ santykiai, nevyriausybiniis sektorius (dar kitaip vadinamas - pilietinė visuomenė) yra pats „sveikiausias“ (t.y., veikliausias ekonomine prasme) ir didžiausias (t.y., stipriausios pilietinės, bendruomeninės ir altruizmo, savanoriškumo ir pan. vertybės). Siekiant išanalizuoti esamą NVO sektoriaus situaciją Lietuvoje, pagrindinis dėmesys buvo skirtas NVO ir valstybės santykiams viešųjų paslaugų teikimo srityje. Pripažįstant, kad tiriamą situaciją nėra susidariusi spontaniškai *čia ir dabar*, o susiklostė per ilgesnį laikotarpį ir sukūrė NVO sektoriaus tradicijas bei lūkesčius, pirmiausia buvo išanalizuota netolima NVO sektoriaus praeitis Lietuvoje (remiantis daugiausia užsakomaisiais paties NVO sektoriaus vykdytais tyrimais ir keletu universitetuose atliktų mokslinių studijų). Papildomai iš Valstybės įmonės Registrų centro ir LR statistikos departamento buvo surinkta

¹ NVO ir valstybės **partnerystės** santykiai susiformuoja tada, kai vykdamas viešąją politiką ir priimant sprendimus, susijusius su visuomenės gyvenimo standartais ir kokybe, yra aukštas, nors ir nebūtinai lygiavertis savo įtaka ir ištekiais, valstybės ir NVO bendradarbiavimas ir tarpusavio palaikymas. Alternatyvūs valstybės ir NVO santykių modeliai: NVO – tai sveika, nepriklausoma **opozicija** valstybei, teikianti alternatyvias paslaugas ir nuomones; NVO – tai valstybės **agentas**, valstybės vardu teikiantis paslaugas ir didžiąją dalimi reguliuojamas ir kontroliuojamas valstybės institucijų.

statistinė medžiaga, sudaranti galimybes įvertinti NVO sektoriaus dabartinę situaciją, tačiau šie duomenys neatskleidžia galimų NVO sektoriaus plėtros svertų. Paraleliai buvo atlikta NVO atstovų apklausa, kuria siekta išsiaiškinti sudėtingiausius NVO plėtros taškus dabartinėje Lietuvoje. Kiekybinis tyrimas vykdytas taikant elektroninės apklausos metodą. Tikslinė tyrimo grupė – NVO atstovai. Pastebėtina tai, kad kiekybinė apklausa yra anoniminė, todėl ją vykdant nebuvo prašoma konkrečiai nurodyti, kurios NVO atstovas (vadovas) pildo elektroniniu būdu pateiktą klausimyną. Organizuojant kiekybinę apklausą, buvo išsiųsti kvietimai į 1520 NVO visoje Lietuvoje. Kontaktiniai duomenys buvo atrenkami iš Lietuvos Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro duomenų bazės, kurioje yra prisiregistravusios ir pateikusios informaciją apie savo organizaciją aktyvios Lietuvos NVO. NVO atstovai pasyviai dalyvavo apklausoje, todėl apklausa buvo pratęsta. Gauta tinkamų atsakymų aibė – 185. Trečiąjį tyrimo sluoksnį sudarė fokusuota grupinė diskusija. Šiame etape buvo gilinamasi į galimus situacijos gerinimo scenarijus ir aptariamas konkrečių pasiūlymų potencialas. Fokusuotoje grupinėje diskusijoje dalyvavo 13 Vilniaus ir Kauno NVO atstovai. Studiją atlikę tyrėjai įsipareigojo, kad bus išsaugotas fokusuotos grupinės diskusijos dalyvių konfidencialumas, todėl dalyvių mintys cituojamos niekaip neįvardijant autorystės. Kita vertus, remiantis fokusuotos grupės logika bei dėl fokusuotos grupės dinamikos ir pokalbio tematikos, grupės dalyvių pasisakymai nesietini su konkrečios NVO veikla, bet pateikia bendruosius NVO situacijos, galimybių ir problemų vertinimus, nors diskusijos dalyviai atstovavo skirtingoms NVO tiek pagal veiklos sritį, tiek pagal statusą ir patirtį. Be to, siekiant įtraukti į kokybinį tyrimą įvairių regionų NVO atstovus, buvo vykdoma kokybinė apklausa. Šiame tyrimo etape buvo apklausti Lietuvos regionų NVO atstovai, kurie dėl geografinio atstumo negalėjo dalyvauti fokusuotoje diskusijoje. Klausimynai išsiųsti aktyvioms regioninėms NVO, išskyrus Vilniaus ir Kauno miestų NVO. Kokybinės apklausos raštu instrumentas atitiko fokusuotos grupės diskusijos gairių klausimus.

Galimybių studiją sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje pristatoma NVO sektoriaus Lietuvoje esamos situacijos bei poreikių analizė šiais pjūviais: bendra NVO sektoriaus Lietuvoje situacija, NVO instituciniai gebėjimai, NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimas, Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimas, NVO vaidmuo ir įtaka sprendžiant horizontaliuosius klausimus bei NVO galimybės pritraukti lėšas jų įgyvendinamiems projektams. Esamos situacijos analizė komponuota ir rašyta atitinkamai: pirmiausia, NVO situacijos atskirais aukščiau apibrėžtais pjūviais analizėje akcentuojamos ankstesnių mokslinių ir ekspertinių tyrimų išvalgos, vėliau pristatomi fokusuotos grupinės diskusijos bei kokybinio regioninių NVO atstovų tyrimo duomenys, ir trečiajame etape pateikiami kiekybinio tyrimo

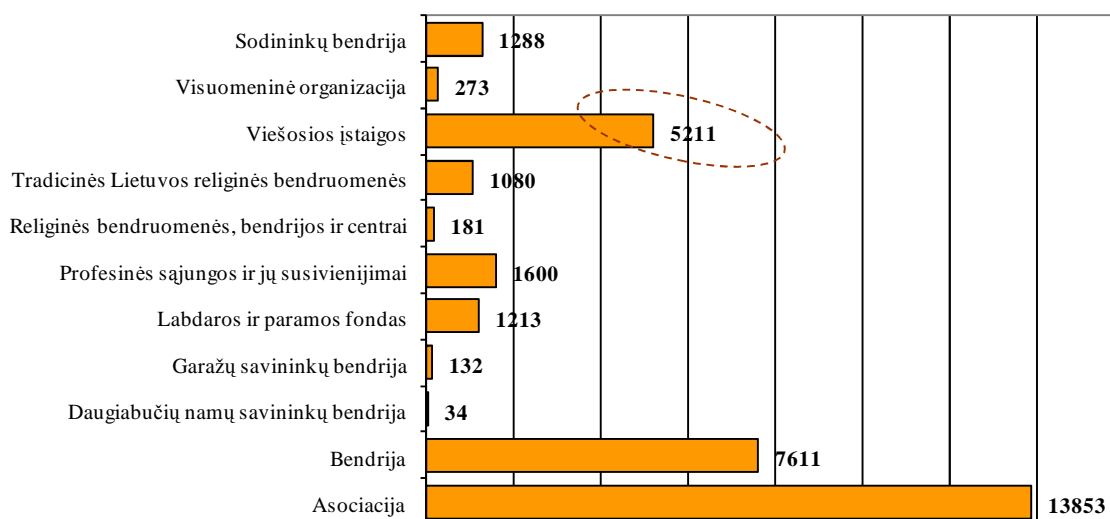
duomenys. Antroje galimybių studijos dalyje, remiantis atlikta esamos situacijos ir poreikių analize, pateikiamos išvados bei rekomendacijos dėl NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo stiprinimo, Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimo stiprinimo, NVO fondo finansuotųjų sričių, veiklų, priemonių, pareiškėjų ir tikslinių grupių, NVO vaidmens ir įtakos sprendžiant horizontaliuosius klausimus bei NVO fondo priežiūros komiteto sudarymo principų.

I. NVO SEKTORIAUS LIETUVOJE ESAMOS SITUACIJOS IR POREIKIŲ ANALIZĖ

I.1. NVO SEKTORIUS LIETUVOJE

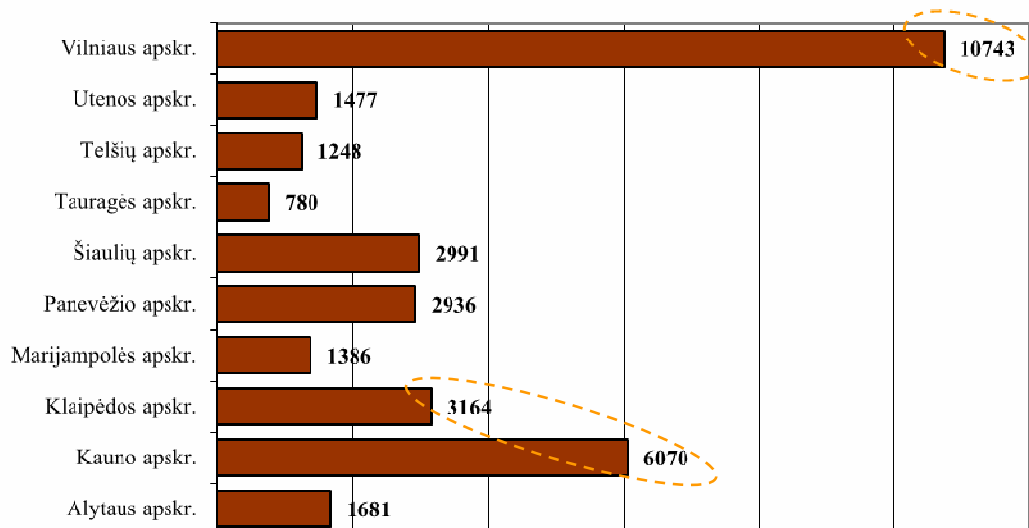
I.1.1. Statistinių duomenų analizė

Valstybės įmonės Registrų centro duomenimis, 2009 m. Lietuvoje buvo įregistruotos 32 476 NVO. Didžiąją dalį NVO Lietuvoje sudarė asociacijos (42,7 proc. visų NVO arba 13 853), bendrijos (23,4 proc. visų NVO arba 7 611) bei viešosios įstaigos (16,1 proc. visų NVO arba viešųjų įstaigų iš viso buvo įregistruota 5 211). Labdaros paramos fondų visoje Lietuvoje iki 2009 m. įregistruota 1 213, profesinių sąjungų ir jų susivienijimų – 1 600, tradicinių Lietuvos religinių bendruomenių – 1 080, sodininkų bendrijų – 1 288. Mažiausią NVO dalį sudarė daugiabučių namų savininkų bendrijos (iš viso jų įregistruota 34, o bendrame NVO kontekste jos sudarė 0,1 proc. visų NVO Lietuvoje), garažų savininkų bendrijos (jų įregistruota 132, o procentine dalimi sudarė 0,4 proc. visų NVO), bei religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai (šios NVO sudarė 0,6 proc. visų NVO, o absoliučiais skaičiais jų buvo 181. Detalus NVO pasiskirstymas pagal statusą pateikiamas žemiau esančiame paveiksle (1 paveikslas).

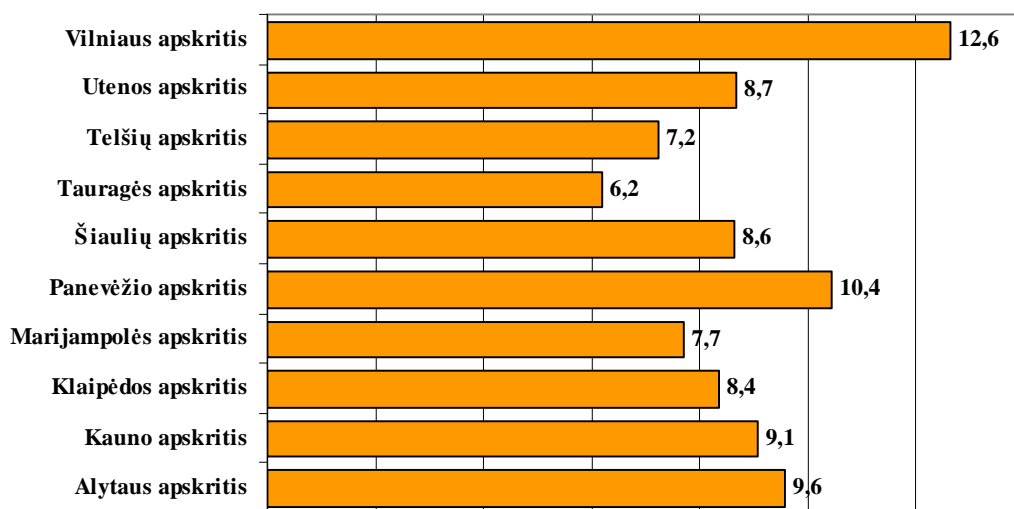

1 paveikslas. NVO Lietuvoje pagal statusą, 2009. Šaltinis: Valstybės įmonė Registrų centras.

Valstybės įmonės Registrų centro duomenimis, kiek daugiau nei pusė (51,8 proc.) visų Lietuvos nevyriausybinių organizacijų koncentruojasi Vilniaus ir Kauno apskrityse. Pagal absoliučius skaičius mažiausiai NVO registruota Tauragės ir Telšių apskrityse. Tačiau svarbu pabrėžti, jog palyginus NVO ir gyventojų skaičių apskrityse, t.y. kiek NVO tenka 1 000 gyventojų, galima teigti, jog labai didelių skirtumų tarp apskričių nėra (3 paveikslas). Vidutiniškai apskrityse 1 000 gyventojų tenka 8,9 NVO. NVO skaičius atskirose savivaldybėse yra pateikiamas šios studijos prieduose.

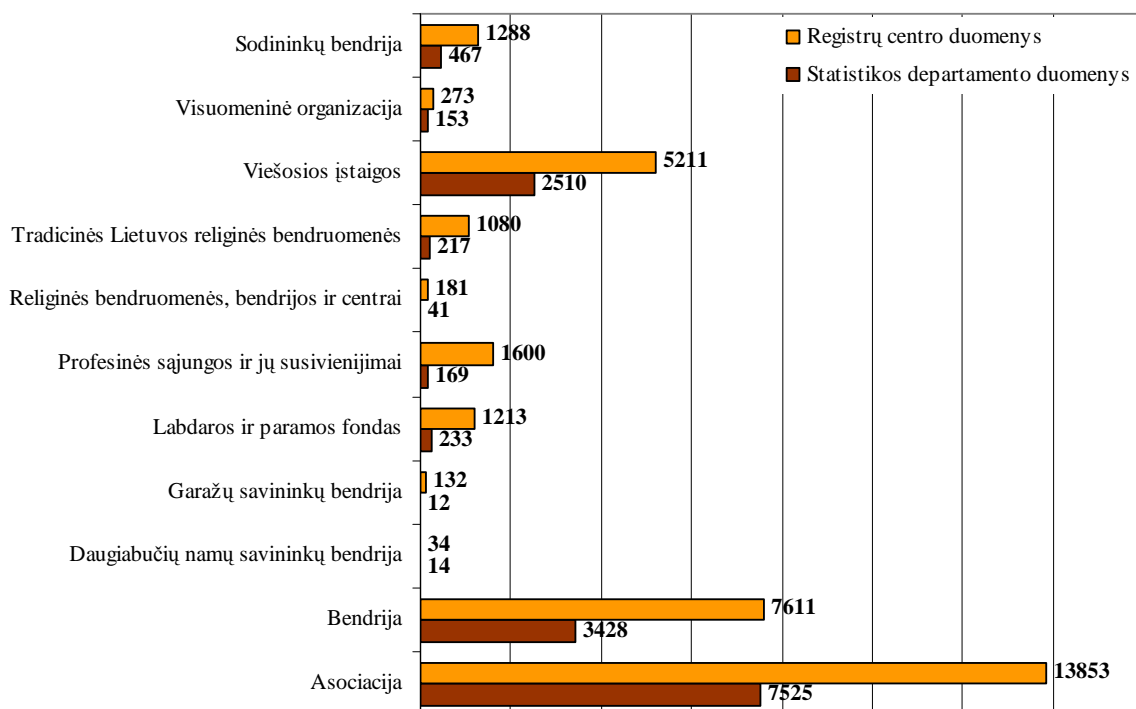
2 paveikslas. NVO Lietuvoje pagal apskritis, 2009. Šaltinis: Valstybės įmonė Registrų centras.

3 paveikslas. NVO Lietuvoje 1000-ii gyventojų pagal apskritis, 2009. Šaltinis: Valstybės įmonė Registrų centras.

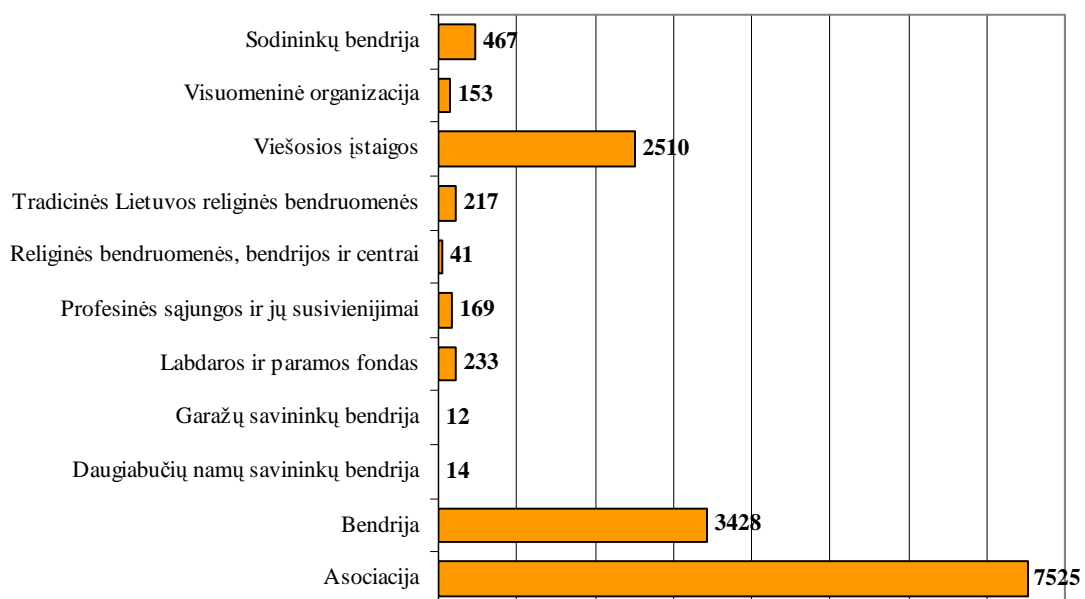
Svarbu pabrėžti, jog Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2009 m. nevyriausybinių organizacijų, veikiančių Lietuvoje buvo mažiau, nei pateikia Valstybės įmonė Registrų

centras (Lietuvos statistikos metraštis, 2009). Visų nevyriausybių organizacijų, priklausomai nuo statuso, realiai veikiančių yra nuo 44 iki 91 proc. mažiau nei jų registruota. Asociacijų Lietuvoje veikiančių yra 46 proc. mažiau nei jų yra registruota, bendrijų – 55 proc., daugiabučių namų savininkų bendrijų – 59 proc., garažų savininkų bendrijų – 91 proc., labdaros ir paramos fondų – 81 proc., profesinių sąjungų ir jų susivienijimų – 90 proc., religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų – 77 proc., Tradicinių Lietuvos religinių bendruomenių – 80 proc., viešųjų įstaigų – 44 proc., sodininkų bendrijų - 64 proc. yra mažiau realiai veikiančių, nei jų yra įregistruota Valstybės įmonėje Registrų centre (4 paveikslas).

4 paveikslas. NVO Lietuvoje: registruoti ir veikiantys subjektai, 2009. Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės ir Valstybės įmonė Registrų centras.

Statistikos departamento duomenimis, NVO organizacijose dirba 14 769 darbuotojai. Didžioji dauguma jų (91 proc.) dirba asociacijose, bendrijose bei viešosiose įstaigose (5 paveikslas). Didžioji dalis (88 proc.) nevyriausybių organizacijų gali būti priskirtos mikroįmonėms – šiose organizacijose Lietuvoje dirba iki 4 darbuotojų (6 paveikslas).

5 paveikslas. Darbuotojų skaičius NVO, 2009. Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės

6 paveikslas. Darbuotojų skaičius NVO proc., 2009. Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės

I.1.2. Mokslinės literatūros analizė

Atlikus tyrimų bei publikuotų straipsnių apie NVO sektorių Lietuvoje analizę, tenka konstatuoti, kad išsamių studijų apie NVO pasiskirstymą Lietuvoje, jų aktyvumą, atstovaujamas grupes ir NVO finansavimo šaltinius aptikti nepavyko. Didžiausią atgarsį visuomenėje sukėlusį yra Pilietinės visuomenės instituto 2004 – 2005 m. atlikta studija, kurios pagrindu 2006 m. publikuota kolektyvinė R. Žiliukaitės, A. Ramonaitės, L. Nevinskaitės, V. Beresnevičiūtės ir I. Vinogradnaitės monografija „Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis“. Tai fundamentali sociologinė studija, paremta keletu svarbių duomenų bazių: Europos vertybių tyrimų, Valstybės įmonės Registrų centro, LR Vyriausiosios rinkimų komisijos, Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centro (NIPC) duomenimis bei kokybinio tyrimo (nedideliuose miesteliuose) išvadomis, ir kt. Pagrindinė šios kolektyvinės monografijos įžvalga yra ta, kad Lietuvoje esantis pilietinės visuomenės potencialas yra silpnai išnaudojamas viešojoje politikoje, o dominuojančioje politinėje kultūroje (įskaitant ir žiniasklaidą) mažai vietos tenka socialinėms inovacijoms ir su jomis susijusiems pilietinių vertybių ir orientyrų poslinkiams didesnio gyventojų įgalinimo, platesnio socialinio pasitikėjimo, stiprėjančios kolektyvinės iniciatyvos ir atsakomybės kryptimis.

NVO sektoriaus dinamika Lietuvoje (1990-2009). Atlikus tyrimų ir publikacijų analizę, galima teigti, jog nuo 1990 m. NVO skaičius nuolat auga: atitinkamai nuo 1 500 organizacijų, registruotų 1990 m., iki daugiau kaip 16 000 NVO - 2005 m. Taigi per 15 metų laikotarpį NVO skaičius išaugo daugiau nei dešimt kartų. O 2009 m. buvo įregistruota 32 476 NVO. Tačiau svarbu pabrėžti tai, jog kai kurios neveikiančios organizacijos neišsiregistruoja iš Valstybės įmonės Registrų centro duomenų bazės dėl įvairių priežasčių, tačiau dažniausiai, kaip teigiama, dėl sudėtingos išregistravimo procedūros.

Naujai steigiamos ir registruojamos NVO yra lanksčios LR priimamų teisės aktų atžvilgiu. Dėl priimtų atitinkamų teisės aktų Lietuvoje, pavyzdžiui, 2003 m. išaugo kaimo bendruomenių organizacijų skaičius, dėl naujoje LR Civilinio kodekso, reikalaujančio didelių NVO registracijos išlaidų, pastaraisiais metais ženkliai sumažėjo naujai registruojamų NVO skaičius (R. Žiliukaitė, 2006). Iš dalies tai galima laikyti teigiama tendencija, nes darytina prielaida, jog yra kuriamos ir registruojamos atsakingos ir aktyviai veiklai pasiryžusios visuomeninės organizacijos. Be to, galima daryti prielaidą, jog baigiasi žlugus sovietų valdžiai prasidėjęs stichiško „socialinio entuziazmo“ periodas, kai NVO pradėjus realią veiklą bei susidūrus su šiam sektoriui būdingomis problemomis, NVO tik egzistuoja, o ne veikia pagal tikrąją savo paskirtį. Tačiau, kita vertus, padidėję administracinės ir finansinės NVO registracijos išlaidos,

reglamentuotos LR teisės aktų, neigiamai veikia visuomeninio sektoriaus motyvaciją ir efektyvumą bei yra neracionalios ekonominiu požiūriu.

Regioninis NVO pasiskirstymas. Nepaisant pokyčių NVO juridinio statuso požiūriu, galima teigti, jog Lietuvoje jau yra nusistovėjusios ir įsitvirtinusios NVO tankio regionuose proporcijos. Didžiausias santykinis NVO skaičius 1 000 gyventojų yra Vilniaus mieste, pavyzdžiui, 2005 m. jis siekė 9,2, tačiau svarbu pabrėžti, kad čia registruojama dauguma visos šalies lygmeniu veikiančių nacionalinių NVO. Neringos savivaldybėje NVO, tenkančių 1 000 gyventojų, buvo 8,4, tačiau šioje savivaldybėje yra mažas gyventojų skaičius. Tokia pati situacija būdinga ir Jurbarko, Joniškio, Zarasų, Rietavo, Akmenės rajonuose, Birštono, Palangos ir Visagino miestuose (šiuose rajonuose ir miestuose 1000 gyventojų tenka 6,4-5,1 NVO). Mažiausiai NVO yra Vilniaus rajone – čia 1000 gyventojų tenka vos 1,1 NVO. Mažiau negu 3 NVO 1 000 gyventojų tenka Šilalės, Alytaus, Kauno, Šalčininkų, Jonavos, Tauragės, Elektrėnų, Švenčionių ir Radviliškio rajonuose.

Statistinės analizės rezultatai rodo, kad NVO skaičius savivaldybėje tiesiogiai priklauso ne tik nuo tos savivaldybės rinkėjų aktyvumo rinkimuose, bet ir nuo tos savivaldybės darbingo amžiaus gyventojų procento bei tos savivaldybės gyventojų užimtumo ir pajamų (R. Žiliukaitė, 2006). Deja, ši makrolygmens analizė neatskleidžia struktūrinių socialinių ir ekonominių bei politinių NVO atsiradimo prielaidų ir NVO veiklos pasekmių priežastinių ryšių, nes iš esmės nekelia klausimų apie NVO vienijamų narių skaičių, NVO lyderystės ir veiklos pobūdį bei kitus vadybinius ir organizacinius bruožus. Manoma, jog didesnė parama NVO sektoriui probleminiuose rajonuose akivaizdžiai prisidėtų prie geresnio socialinio ir politinio bei ekonominio visos šalies klimato.

NVO pasiskirstymas pagal veiklos sritį. Lietuvoje atlikti tyrimai, atliktų skirtingai apibrėžiant NVO veiklos sritis ir narystę jose, bet taikant tą patį metodą (reprezentatyvioje nacionalinėje gyventojų apklausoje respondentus prašant patiems nurodyti, kokiose NVO jie dalyvauja), iš esmės rodo, kad jau galima kalbėti apie gana stipriai įsitvirtinusias Lietuvos gyventojų narystės pasiskirstymo NVO proporcijas:

- daugiausia narių pritraukia sporto organizacijos ir klubai (joms priklauso apie 3,5 proc. gyventojų) (R. Žiliukaitė, 2006);
- santykiniai skaitlingos Lietuvoje yra profesinės sąjungos - 3,2 proc. (po dramatiško kritimo iš 42,7 proc. lygmens 1990 metais, tikėtina, kad narystės profesinėse sąjungose proporcija išaugo 2008 - 2009 m. dėl kintančios politinės - ekonominės šalies situacijos) (R. Žiliukaitė, 2006);

- kultūros ir švietimo organizacijos vienija apie 2,6 proc. Lietuvos gyventojų, ir ši narystė yra viena iš dinamiškiausių, nes daugelis organizacijų veikia mokyklose ir universitetuose (R. Žiliukaitė, 2006);
- jaunimo organizacijoms priklauso 2,5 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006);
- religinėms organizacijoms (čia tradicinis katalikų bažnyčios lankymas neįskaičiuotas) priklauso 2,2 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006);
- profesinės asociacijos vienija 1,5 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006);
- socialinės pagalbos organizacijos apima 1,2 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006);
- moterų organizacijų veikloje dalyvauja 1,1 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006);
- bendruomenės organizacijoms priklauso 1,1 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006);
- aplinkosaugos organizacijoms priklauso 0,5 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006);
- judėjimas už taiką ir žmogaus teisių gynimo organizacijos vienija po 0,1 proc. Lietuvos gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006).

NVO veikloje viena ar kita forma ir įvairiu intensyvumu (be piniginių atlygių ir su juo) dalyvauja apie 20 proc. gyventojų (R. Žiliukaitė, 2006). Pačių NVO *veiklos profilio* požiūriu (pagal organizacijų vadovų ir aktyvistų savo veiklos priskyrimą reprezentatyviose apklausose) pasiskirstymas Lietuvoje nėra išsamiai ir sistemiškai ištirtas, tačiau pastebimos bendrosios tendencijos:

- dauguma Lietuvos NVO yra daugiaprofilinės, t.y. iš karto dirba daugiau nei vienoje srityje (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- didžiausia dalis NVO dirba socialinėje (39,8 proc.) ir švietimo (38,6 proc.) srityse (dažnai ta pati organizacija veikia abejose srityse) (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- kultūros srityje dirba apie 24,1 proc. NVO (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- atstovavimo interesams srityje (deja, ši kategorija nediferencijuota ir apima atstovavimą tiek socialinei, tiek profesinei grupei) veikia apie 24,1 proc. NVO (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- sveikatos ir sporto srityje veikia 16,9 proc. NVO (atskirai analizuojant tik sporto veiklą - joje yra apie 14 proc. NVO (*Transparency International* Lietuvos skyrius, 2007));
- vaikų ir jaunimo užimtumo veiklą vykdo 5 proc. NVO (*Transparency International* Lietuvos skyrius, 2007);
- aplinkosaugos srityje veikia 4,8 proc. NVO (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);

- žmogaus teisių apsaugos veiklą vykdo 3,3 proc. NVO (*Transparency International* Lietuvos skyrius, 2007)
- demokratijos plėtros veiklą vykdo 2,6 proc. NVO (*Transparency International* Lietuvos skyrius, 2007). Tačiau vėlgi dažnai ta pati organizacija veikia tiek žmogaus teisių apsaugos, tiek demokratijos plėtros srityse.

NVO pagal veiklos sritį yra labai netolygiai pasiskirstę visoje šalyje: didžiausia NVO veiklos įvairovė yra Vilniuje, o pavyzdžiui, Panevėžyje dominuoja kultūros srityje veikiančios NVO, Kaune ir Klaipėdoje - socialinėje ir sveikatos srityje veikiančios NVO (NIPC, 2005). Nors pasikeitus Lietuvos Respublikos įstatyminei bazei, pastaruoju metu vyksta kai kurie pokyčiai, vis dėlto pastebima, kad NVO veiklos pobūdis priklauso ir nuo NVO juridinio statuso: labdaros ir paramos fondai daugiausia (72,7 proc.) užsiima socialine ir sveikatos srities veikla, asociacijos – vaikų ir jaunimo bei socialine ir sveikatos srities veikla, o visuomeninės organizacijos - kultūros, demokratijos plėtros ir švietimo veikla (NIPC, 2005);

NVO atstovaujamos tikslinės grupės mastas. Dėl savo visuomeninio aktyvumo „lengviausiai“ į NVO veiklą įsitraukia aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys (kas antras universitetinį išsilavinimą įgijęs asmuo pats dalyvauja bent vienos NVO veikloje, ir absoliučios daugumos NVO lyderiai turi universitetinį išsilavinimą) bei 18-25 metų jaunimas (26 proc. šios amžiaus grupės asmenų patys dalyvauja NVO veikloje). Didžiausios problemos NVO kyla atstovaujant pagyvenusiems asmenims (tik 2 proc. žmonių virš 66 metų amžiaus yra vienaip ar kitaip įsitraukę į NVO veiklą (R. Žiliukaitė, 2006). Dėl socialinės atskirties ribotas yra ir žmonių su negalia bei skurdžiai gyvenančių šeimų (ypač kaimo vietovėse) atstovavimas NVO lygmeniu. Be to, dėl Lietuvoje nusistovėjusios politinės kultūros ir tradicijų sunkumus patiria lygių galimybių, žmogaus teisių, aplinkosaugos srityse veikiančios NVO. Palyginus duomenis apie NVO vykdomą veiklą (sritį, kurioje teikiamos paslaugos) ir gyventojų dalyvavimą tos srities NVO veikloje, drytina išvada, kad organizaciniu požiūriu sėkmingiausiai veikia ir didžiausią socialinę skvarbą turi sporto, kultūros, švietimo ir jaunimo organizacijos, o su didžiausiomis organizacinėmis problemomis susiduria ir mažiausią socialinę skvarbą turi socialinėje srityje veikiančios NVO ir NVO, kurios atstovauja atskirų socialinių grupių, išskyrus vaikus ir jaunimą, bei profesinių grupių, įskaitant darbo santykius, interesams.

NVO finansavimo šaltiniai. NVO finansų trūkumo ir finansavimo šaltinių ir apimčių nestabilumo problemos gerai žinomos remiantis informacija, skelbiama viešojoje erdvėje, tačiau sistemiškų, konkrečių

ir išsamių NVO finansavimo šaltinių, lėšų pritraukimo veiklos būdų ir mastų, tyrimų Lietuvoje trūksta. Remiantis iki šiol atliktų tyrimų duomenimis, galima teigti, jog:

- Lietuvoje veikiančios NVO turi nedidelius finansinius išteklius: apie pusės aktyviai veikiančių NVO metinis biudžetas nesiekia 20 000 Lt (~8 403 CHF), metinio NVO biudžeto mediana Lietuvoje yra 3 000 -5 000 Lt (~1 261 – 2101 CHF) (NIPC, 2005);
- virš 100 000 Lt (~42 017 CHF) biudžetą turi penktadalis NVO (NIPC, 2005 ir *Transparency International* Lietuvos skyrius, 2007).
- „Turtingųjų“ NVO grupėje didžioji dauguma yra labdaros - paramos fondai, o pagal veiklos profilį - žmogaus teisių ir švietimo srityje veikiančios NVO (NIPC, 2005);
- daug NVO veikia neturėdamos aiškaus biudžeto ar iš viso jokių lėšų (net 19,5 proc. NVO lyderiai nežino, kokia jų organizacijos metinė apyvarta (*Transparency International* Lietuvos skyrius, 2007));
- mažiausius biudžetus turi aplinkos apsaugos ir kultūros srityje veikiančios organizacijos. NIPC 2005 m. duomenys rodo, kad mažų biudžetų NVO grupėje taip pat yra daug vietiniu mastu veikiančių sporto srities NVO (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- dviejų trečdalių NVO vadovai didžiausia veiklos problema laiko lėšų stygių (*Transparency International* Lietuvos skyrius, 2007);
- tik 10 proc. aktyviai veikiančių NVO pusę ir daugiau biudžetų sudaro pajamos iš jų ūkinės veiklos (NIPC, 2005), tokių organizacijų daugiausia yra švietimo ir kultūros srityse, o mažiausia - aplinkosaugos ir vaikų organizacijose (NIPC, 2005);
- 33 proc. finansų NVO pritraukia per tikslinius projektus (laimėtus tarptautiniuose ir nacionaliniuose konkursuose) (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- 14 proc. NVO disponuojamų lėšų sudaro privačių rėmėjų indėlis (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- 12 proc. NVO biudžeto sudaro valstybės biudžeto asignavimai (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- 10 proc. lėšų NVO gauna, kaip vietinių ir tarptautinių fondų paramą (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- 8 proc. NVO biudžeto sudaro savivaldybių skirtos lėšos (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);
- 16 proc. NVO biudžeto sudaro „kita“ (daugiausia, nario mokestis ir pajamos už suteiktas paslaugas) (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003);

- 7 proc. NVO lyderių nurodė, jog veikia be jokių pajamų, tik savanoriškais pagrindais. Tačiau svarbu pažymėti, kad šie konkretūs duomenys atspindi situaciją 2003 m., t.y. prieš atsirandant galimybei 2 proc. fizinių asmenų pajamų mokesčio pervesti NVO, todėl tikėtina, kad su nuliniu biudžetu aktyviai veikiančių NVO skaičius per pastaruosius metus sumažėjo (pavyzdžiui, pagal NIPC 2005 m. duomenis 6 proc. NVO turi metinę apyvartą iki 1 000 Lt (~420 CHF) (I. Matonytė ir A. Zdanevičius, 2003).

Apibendrinant galima teigti, jog daugiau negu pusę (55 proc.) NVO pajamų 2003 m. sudarė viešasis finansavimas (projektinis finansavimas, valstybės ir savivaldybių lėšos), o filantropijos pagrindu gautos lėšos sudarė apie 24 proc. NVO lėšų (vietinių ir tarptautinių fondų parama bei privačių rėmėjų indėlis).

I.1.3. NVO atstovų tyrimo analizė

NVO pasiskirstymas pagal statusą. 2009 m. gruodžio mėn. – 2010 m. sausio mėn. Viešosios įstaigos Socialinės ir ekonominės plėtros centro vykdytas NVO atstovų kiekybinis tyrimas patvirtina statistinius duomenis, jog daugiausiai Lietuvoje yra asociacijų, viešųjų įstaigų bei labdaros ir paramos fondų. NVO, dalyvavusių kiekybiniame tyrime, pasiskirstymas pagal statusą buvo toks: 66 proc. - asociacijos, 22 proc. - viešosios įstaigos, 9 proc. paramos ir labdaros fondai, 4 proc. – kito statuso NVO.

NVO pasiskirstymas pagal veiklos sritis. Kiekybinio tyrimo metu nustatyta, jog NVO Lietuvoje veiklos profilis yra gana platus. Be to, kiekybinis tyrimas patvirtino ankstesnių Lietuvoje vykdytų tyrimų bei skelbtų publikacijų duomenis, jog NVO Lietuvoje veikia apima daugiau nei vieną sritį, t.y. viena organizacija gali dirbti dviejose, trijose ar net keturiose srityse. Nustatyta, jog daugiausiai NVO Lietuvoje veikia socialinės apsaugos (45 proc.), švietimo (36 proc.) bei kultūros ir paveldo srityse (26 proc.). Sveikatos apsaugos srityje dirba kas penkta Lietuvos NVO. Aplinkos apsaugos srityje dirba 15 proc. visų Lietuvos NVO, sporto srityje – 9 proc. NVO. Vaizdinė informacija apie NVO pasiskirstymą pagal veiklos sritis pateikiama šios studijos prieduose (Priedas 2).

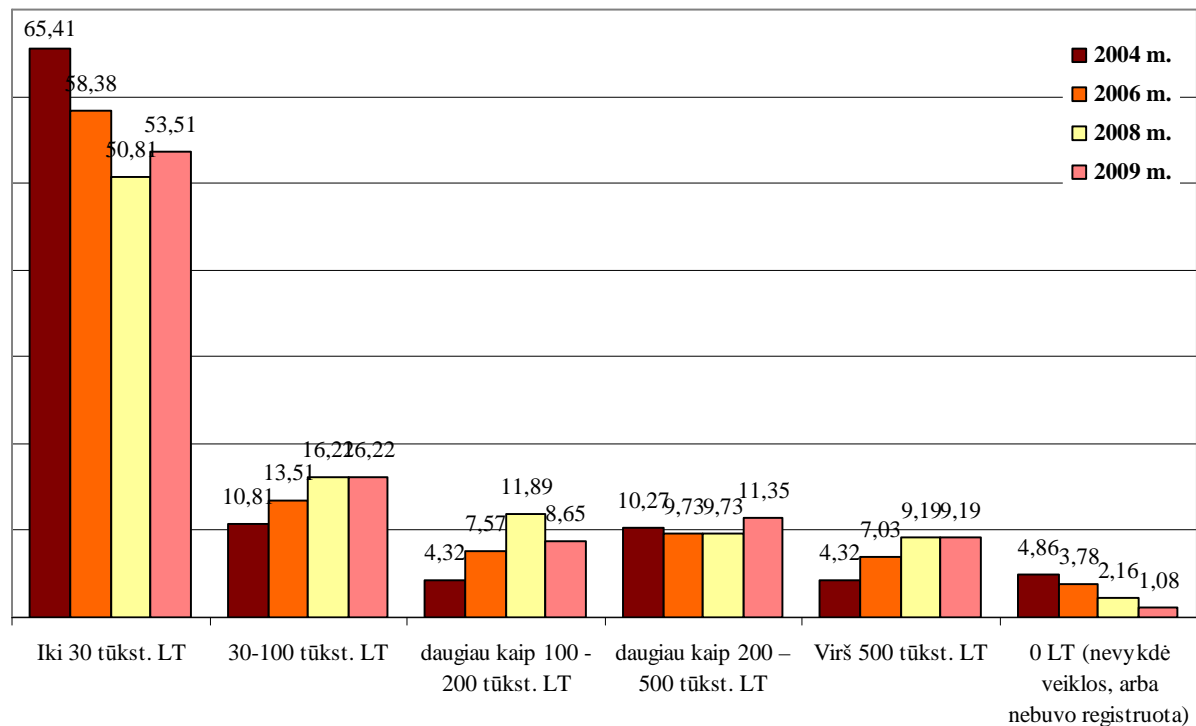
Atstovaujamos tikslinės grupės. Kiekybinio tyrimo duomenys atskleidė, jog NVO Lietuvoje yra ne tik daugiaprofilinės organizacijos (veikia daugiau nei vienoje srityje), bet ir nėra homogeniškos pagal tikslines grupes, kurioms atstovauja, – viena NVO dažnai atstovauja keletui tikslinių grupių. Galima teigti, jog atstovaujamos tikslinės grupės gali būti skirstomos į dvi dalis – pirma, NVO atstovauja tam tikroms visuomenės grupėms pagal socialinį statusą (pavyzdžiui, jaunimui, pagyvenusiems asmenims ir pan.) bei, antra, pagal geografinį pasiskirstymą (pavyzdžiui, visos Lietuvos gyventojai, regiono gyventojai ir pan.). Tyrimo metu nustatyta, jog kas antra NVO Lietuvoje atstovauja vaikų ir, arba jaunimo tikslinei grupei. Šią

tendenciją galima aiškinti tuo, jog, kaip parodė mokslinės literatūros analizė, vaikų ir jaunimo grupė yra viena iš lengviausiai atstovaujama grupių, todėl NVO, atstovaudama šioms grupėms susiduria su mažesniais sunkumais. Kas trečia NVO Lietuvoje atstovauja visiems Lietuvos gyventojams, neišskirdama vienos ar kelių konkrečių visuomenės grupių. Be to, kas trečia NVO atstovauja tam tikro regiono gyventojams. 25 proc. NVO Lietuvoje atstovauja pagyvenusiems asmenims bei senjorams, 20 proc. – asmenims su negalia, 17 proc. – skurdžiai gyvenantiems asmenims, 16 proc. NVO atstovauja moterims, 17 proc. – rizikos grupėms bei priklausomybę turintiems asmenims, mažumų (etninės, emigrantai, imigrantai) grupėms atstovauja 8 proc. NVO. Vaizdinė informacija apie NVO pasiskirstymą pagal tikslines grupes, kurioms atstovauja, pateikiama šios studijos prieduose (Priedas 2).

NVO veikimo lygmuo geografiniu požiūriu. Kiekybinio NVO atstovų tyrimo metu nustatyta, jog dauguma Lietuvoje veikiančių NVO savo tikslinėms grupėms atstovauja šalies viduje, neišplėsdamos savo veiklos tarptautiniu mastu. Europos ar globaliu lygmeniu veikiančios NVO Lietuvoje sudaro 18 proc. visų Lietuvos NVO. Kas trečia NVO veikia nacionaliniu mastu, kas penkta – savivaldos lygmeniu. Vietos lygmeniu – tam tikroje bendruomenėje, miestelyje ar kaimelyje, Lietuvoje veikiančių NVO yra 15 proc. Vaizdinė informacija apie NVO pasiskirstymą pagal veikimo lygmį geografiniu požiūriu pateikiama šios studijos prieduose (Priedas 2).

NVO finansinis pajėgumas. Kiekybinis NVO tyrimas patvirtino anksčiau vykdytų tyrimų Lietuvoje ir skelbtų publikacijų analizės metu nustatytas tendencijas, jog NVO sektoriui Lietuvoje trūksta lėšų ir finansavimo vykdomai veiklai. Daugiau nei pusės NVO metinis biudžetas sudaro iki 30 tūkst. Lt (~12 605 CHF) (2009 m. tokių NVO Lietuvoje buvo 54 proc.). Svarbu pabrėžti, jog 2004 – 2009 m. laikotarpiu, pastebima tendencija, kad NVO, kurių biudžetas yra iki 30 tūkst. Lt (~12 605 CHF) per metus sumažėjo 11 proc. 30 – 100 tūkst. Lt (~12 605 – 42 017 CHF) metinį biudžetą turinčių NVO Lietuvoje tėra apie 16 proc. Penkerių metų laikotarpyje tokių NVO skaičius išaugo 5 proc. Nuo 100 iki 200 tūkst. Lt (~42 017 – 84 034 CHF) metinį biudžetą 2004 – 2009 m. laikotarpiu NVO skaičius išaugo 5 proc. (atitinkamai 2004 m. tokių NVO buvo 4 proc., o 2009 m. – 9 proc.). 200 – 500 tūkst. Lt (~84 034 – 210 084 CHF) dydžio biudžetu disponuoja kas dešimta NVO. 2004 – 2009 m. laikotarpiu jų dalis beveik nepakito (2004 m. – 10 proc., 2009 m. – 11 proc.). Daugiau nei pusės milijono litų (~210 084 CHF) metinį biudžetą turinčios NVO Lietuvoje sudaro 9 proc. visų Lietuvos NVO. 2004 – 2009 m. laikotarpiu tokių NVO skaičius padidėjo 5 proc. 2004 – 2009 m. laikotarpio tendencijos, kaip mažiausią biudžeto dalį turinčių NVO skaičius sumažėjimas (iki 30 tūkst. Lt (~12 605 CHF) – sumažėjo 11 proc.), iš viso lėšų neturinčių NVO skaičiaus sumažėjimas (nuo 5 proc. iki 1 proc. visų NVO analizuojamu laikotarpiu), bei atitinkamai

didesniu biudžetu disponuojančių NVO skaičiaus sąlyginis didėjimas, rodo, jog situacija 5 metų laikotarpiu NVO finansų srityje šiek tiek pagerėjo. Detali informacija apie NVO finansinį pajėgumą 2004-2009 metų laikotarpiu pateikiama 7 paveiksle.

7 paveikslas. NVO metinio biudžeto dydis, proc. Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC

Žemiau esančioje lentelėje pateikiama informacija apie NVO biudžetus 2009 m.

NVO biudžeto dalis 2009 m.	Privačios lėšos	Lėšos, gautos iš gyventojų skirtų 2 proc. pajamų mokesčio	Valstybės/saivaldybių užsakymai	ES, kitų tarptautinių fondų, valstybės finansuotų projektų lėšos	Pajamos už paslaugas neviešajam sektoriui	Kitos lėšos
0 proc.	14,59	21,62	48,65	56,76	81,08	61,08
iki 5 proc.	19,99	40,00	4,86	1,08	8,65	12,43
6-10 proc.	14,05	12,97	5,95	5,41	3,78	7,57
11-15 proc.	2,16	3,78	1,08	2,16	1,62	2,16
16-20 proc.	8,11	5,41	3,78	1,62	0,00	4,32
21-30 proc.	4,32	3,24	3,78	4,86	1,62	2,70
31-40 proc.	3,24	0,00	3,24	2,16	0,00	1,62
41-50 proc.	4,86	3,24	6,49	2,70	0,54	0,54
51-60 proc.	2,16	1,08	5,41	2,70	0,00	1,62
61-70 proc.	2,16	1,08	2,70	1,08	0,54	1,08
71-80 proc.	5,94	2,16	4,86	4,86	0,54	0,54

81-90 proc.	2,70	1,62	4,86	8,11	0,00	1,08
91-100 proc.	14,59	1,62	2,16	6,49	1,08	2,16

1 lentelė. NVO biudžeto dalis 2009 m., proc. Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC

Nustatyta, jog daugiau nei pusė NVO biudžeto sudaro privačios lėšos (daugiau kaip pusė NVO biudžeto sudaro 27,6 proc. privačios lėšos), valstybės, savivaldybių užsakymai (daugiau kaip pusė NVO biudžeto sudaro 20,0 proc. valstybės ar (ir) savivaldybių užsakymai) ir ES, kitų tarptautinių fondų, valstybės finansuotų projektų lėšos (daugiau kaip pusė NVO biudžeto sudaro 23,2 proc. projektų lėšos). Mažiausią biudžeto dalį sudaro pajamos, gautos teikiant paslaugas neviešajam sektoriui. Apskaičiavus NVO pajamų šaltinių vidurkius galima teigti, jog:

- Privačios lėšos sudaro 19,5 proc. Lietuvos NVO biudžeto;
- Gyventojų skirtų 2 proc. pajamų mokesčio lėšos sudaro 12,8 proc. Lietuvos NVO biudžeto;
- Valstybės ir, ar savivaldybių užsakymai sudaro 22,6 proc. Lietuvos NVO biudžeto;
- ES, kitų tarptautinių fondų, valstybės finansuotų projektų lėšos sudaro 24,2 proc. Lietuvos NVO biudžeto;
- Pajamos už paslaugas neviešajam sektoriui sudaro 3,5 proc. Lietuvos NVO biudžeto;
- Kitos lėšos sudaro 9,3 proc. Lietuvos NVO biudžeto.

Apibendrinant NVO situacijos Lietuvoje analizę, galima teigti, jog Lietuvoje yra įregistruotos 32 476 NVO. Didžiąją dalį NVO Lietuvoje sudarė asociacijos (42,7 proc.), bendrijos (23,4 proc.) bei viešosios įstaigos (16,1 proc.). Tačiau realiai veikiančių NVO yra mažiau nei jų registruota (priklausomai nuo statuso realiai veikiančių yra nuo 44 iki 91 proc. mažiau nei jų registruota). Kas antra Lietuvos NVO koncentruojasi Vilniaus ir Kauno apskrityse. Pagal absoliučius skaičius mažiausiai NVO registruota Tauragės ir Telšių apskrityse. Vidutiniškai apskrityse 1 000 gyventojų tenka 8,9 NVO. Daugiausiai NVO, tenkančių 1 000 gyventojų, yra Vilniaus apskrityje (1 000 gyventojų tenka 12,6 NVO), Panevėžio apskrityje (1 000 gyventojų tenka 10,4 NVO), Alytaus apskrityje (1 000 gyventojų tenka 9,6 NVO), mažiausiai – 6,2 NVO tenka 1 000 gyventojų Tauragės apskrityje. Nustatyta, jog egzistuoja tiesioginė sąsaja tarp NVO skaičiaus savivaldybėje ir tos savivaldybės rinkėjų aktyvumo rinkimuose bei tarp NVO skaičiaus savivaldybėje bei darbingo amžiaus gyventojų procento ir tos savivaldybės gyventojų užimtumo bei pajamų. NVO organizacijose dirba 14 769 darbuotojai. Didžioji dauguma jų (91 proc.) dirba asociacijose, bendrijose bei viešosiose įstaigose. Didžiojoje dalyje (88 proc.) NVO dirba iki 4 darbuotojų. NVO veikloje viena ar kita forma ir įvairiu intensyvumu (be piniginių atlygių ir su juo) dalyvauja apie 20

proc. Lietuvos gyventojų. Dauguma Lietuvos NVO yra daugiaprofilinės, t.y. iš karto dirba daugiau nei vienoje srityje. Didžiausia dalis NVO dirba socialinėje ir švietimo srityse. Lietuvoje veikiančios NVO turi nedidelius finansinius išteklius. Daugiau nei pusės NVO metinis biudžetas sudaro iki 30 tūkst. Lt (~12 605 CHF). Vidutiniškai NVO pajamų šaltiniai pasiskirsto taip: privačios lėšos sudaro 19,5 proc. viso NVO biudžeto, lėšos, gautos gyventojams skyrus 2 proc. pajamų mokesčio - 12,8 proc., valstybės ir, ar savivaldybių užsakymai - 22,6 proc.; ES, kitų tarptautinių fondų, valstybės finansuotų projektų lėšos - 24,2 proc., pajamos, gautos už neviešajam sektoriui suteiktas paslaugas sudaro 3,5 proc. NVO biudžeto, kitos lėšos - 9,3 proc. NVO biudžeto.

I.2. NVO INSTITUCINIAI GEBĖJIMAI: ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

I.2.1. Mokslinės literatūros analizė

Atlikus NVO srityje rengtų tyrimų ir publikacijų analizę, nustatyta, jog institucinius NVO gebėjimus apibrėžiant kaip mezolygmens savybes ir bruožus, būdingus pačioms organizacijoms, o ne jų socialinei aplinkai, politiniam ir ekonominiam šalies kontekstui (makrolygmuo) ir ne kaip jų individualių narių ir klientų savybes ir subjektyvius poreikius bei lūkesčius (mikrolygmuo), pastebima, kad NVO labiausiai trūksta gebėjimų pritraukti lėšas veiklai vykdyti bei pritraukti ir išlaikyti kvalifikuotus darbuotojus (*Transparency International Lietuvos skyrius, 2007*). Net 28 proc. aktyviai veikiančių NVO ne tik neturi nuolat dirbančio buhalterio, bet ir neįperka buhalterinės apskaitos konsultacijų (NIPC, 2005). Atitinkamai, 8,9 proc. NVO lyderių pagrindine organizacijos problema laiko netinkamai tvarkomą buhalterinę apskaitą (*Transparency International Lietuvos skyrius, 2007*).

Nustatyta, kad NVO lyderiai sistemiškai skundžiasi naujų NVO veiklos idėjų ir informacijos apie jas trūkumu (I. Matonytė, A. Zdanevičius, 2003). Manytina, jog bendradarbiavimas su užsienio partneriais, ypač iš kitokios politinės kultūros šalių (ne pokomunistinės), būtų veiksmingiausias būdas siekiant sumažinti šį trūkumą.

Tik kas antra NVO turi veiklos planus. Ypač mažai pagal patvirtintus veiklos planus NVO dirba vaikų ir jaunimo, kultūros ir socialinėje bei sveikatos srityse (NIPC, 2005). Tik 4 proc. NVO kasmet vyksta veiklos efektyvumo vertinimas. Mažai NVO turi strateginius (ilgalaikius) veiklos planus ir kas antroje NVO per visą veiklos laiką nebuvo atliktas finansinis auditas (NIPC, 2005). Todėl dėsninga, kad tarp institucinių gebėjimų plėtros veiksnių NVO lyderiai taip pat nurodo geresnę vadybą - kompetencijų didinimą ir patirties kaupimą (I. Matonytė, A. Zdanevičius 2003)

NVO trūksta gebėjimų viešųjų ryšių srityje, taigi daugelis NVO reikalauja geresnės savo veiklos reklamos (marketingo), kad būtų galima ne tik pelnyti bendrąjį visuomenės pasitikėjimą, bet ir pritraukti rėmėjus ir savanorius į savo vykdomą veiklą (*Transparency International Lietuvos skyrius, 2007*). Tik pusė aktyviai veikiančių NVO turi savo interneto svetainę (NIPC, 2005).

Kita problema, susijusi su NVO instituciniais gebėjimais - personalo trūkumas. NVO trūksta tiek samdomų darbuotojų, tiek savanorių. Dauguma socialinės, sveikatos ir švietimo NVO turi ne daugiau kaip 5 darbuotojus, o įdarbintų asmenų požiūriu profesionaliausias yra negausios žmogaus teisių srityje dirbančios organizacijos. Kaip aukščiau minėta, Lietuvos NVO yra silpnai išplėtotą savanorystė: tik

keletas visos šalies organizacijų turi daugiau negu 25 su jomis dirbančius savanorius (tokios organizacijos dominuoja švietimo srityje). Dauguma kultūros, socialinėje ir sveikatos, jaunimo ir demokratijos plėtros srityse veikiančių organizacijų turi nuo 1 iki 10 savanorių (NIPC, 2005).

Daugiau kaip du trečdaliai NVO turi bent vieną kompiuterį (NIPC, 2005), tačiau 15 proc. NVO lyderių mano, kad NVO plėtrai labai reikalingos papildomos investicijos į informacines technologijas (I. Matonytė, A. Zdanevičius, 2003). Kas trečia NVO neturi jokių patalpų - nei nuosavų, nei nuomojamų. Dėl šios priežasties NVO turi veikti kaip „pašto dėžutės“. Patalpų poreikis yra ypač svarbus materialinis NVO poreikis.

I.2.2. NVO atstovų tyrimo analizė

Kokybinio tyrimo metu NVO atstovai patvirtino iki šiol egzistavusias NVO sektoriaus institucinių gebėjimų problemas. NVO sektoriui Lietuvoje trūksta pagrindinių institucinių gebėjimų, kurie dažnai yra sąlygojami finansavimo ir (arba) lėšų trūkumo. NVO atstovai teigė, kad dažnai organizacijoms trūksta nuolatinių bei kvalifikuotų darbuotojų, savanorių ir patalpų, kuriose galėtų vykdyti savo veiklą, bei įgūdžių, kurie leistų sėkmingai pildyti paraiškas, inicijuoti projektus, bei juos tinkamai vykdyti, taip pritraukiant lėšas į savo organizaciją.

Kiekybinio NVO atstovų tyrimo metu nustatyta, jog viena svarbiausių ir opiausių problemų NVO Lietuvoje yra - finansavimo ir lėšų trūkumas vykdyti veiklą bei ją plėtoti (63 proc.). Ši problema sąlygoja ir silpnus institucinius NVO gebėjimus, o silpni instituciniai gebėjimai vaidina svarbų vaidmenį organizacijos vystymosi procesams, kokybiškų paslaugų teikimui, tikslinės grupės atstovų visiškam pasiekiamumui, ir galiausiai daro didelį poveikį lėšų trūkumui organizacijoje. Formuojasi uždaras ratas: organizacija neturėdama ar turėdama mažą finansinį pajėgumą, negali pritraukti kvalifikuotų bei aktyvių darbuotojų, savanorių, kurie stiprintų bendradarbiavimą su valdžios institucijomis, sugebėtų pritraukti privačias lėšas į organizaciją, parduotų teikiamas paslaugas ir gautų pajamas iš išorės. Kas trečias NVO atstovas įvardija, jog silpni NVO instituciniai gebėjimai yra aktuali problema, būdinga NVO sektoriui Lietuvoje (problemų, būdingų NVO sektoriui detalus pasiskirstymas pateikiamas šios studijos prieduose, priedas 3). Tyrimo metu, NVO atstovų buvo prašoma įvertinti institucinių gebėjimų problemiškumą 5 balų sistemoje, kur 5 reiškia problema yra labai svarbi, o 1 – visiškai nesvarbi. Didžiausią nerimą NVO atstovams kelia šie instituciniai gebėjimai: savanorių trūkumas (vidutinis balas šiai problemai buvo priskirtas 3,3, o labai svarbi ar svarbi savanorių trūkumo problema yra kas antram NVO atstovui Lietuvoje), silpni organizacijos viešieji ryšiai (vidutinis balas šiai problemai buvo priskirtas 3,2, o labai

svarbi ar svarbi silpnų viešųjų ryšių problema yra kas antram NVO atstovui Lietuvoje), darbuotojų vadybos žinių trūkumas (vidutinis balas šiai problemai buvo priskirtas 3,1, o labai svarbi ar svarbi darbuotojų vadybos žinių trūkumo problema yra kas antram NVO atstovui Lietuvoje) (8 paveikslas).

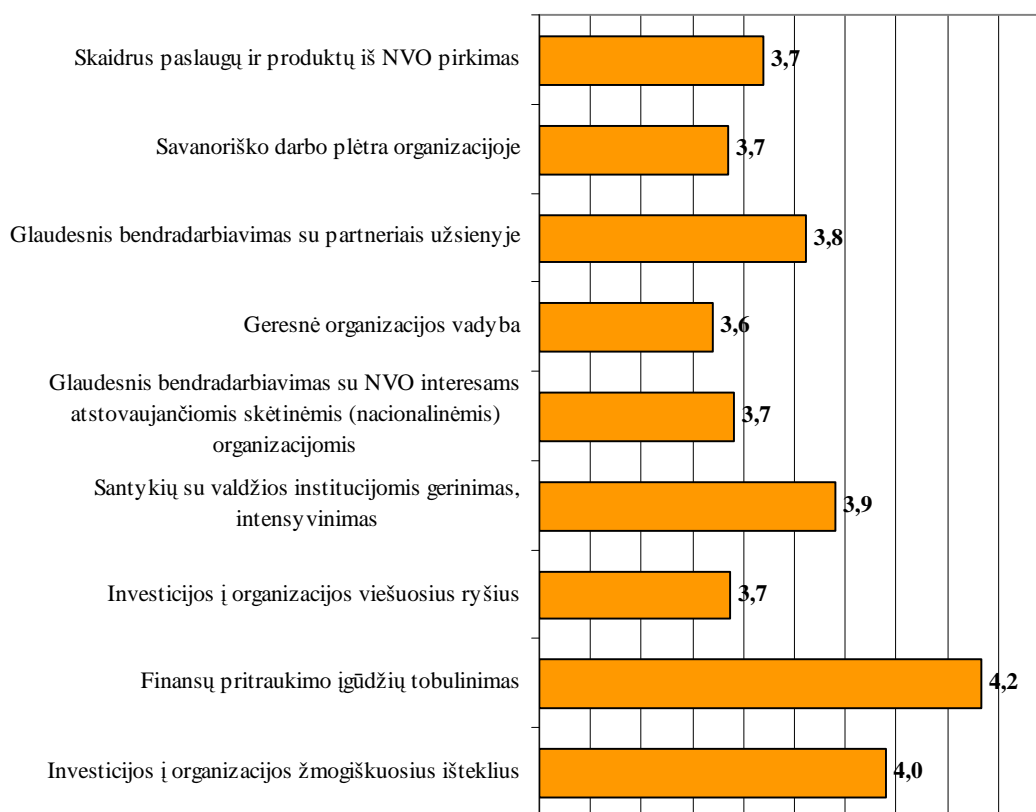

8 paveikslas. Kokios yra svarbiausios Jūsų organizacijos problemos? (Ivertinkite kiekvieną veiksnią 5 balų sistemoje, kur 5 reiškia labai svarbu, 4 - svarbu, 3 - nei svarbu nei nesvarbu, 2 - nesvarbu, 1 - visiškai nesvarbu); Pjūvis: instituciniai gebėjimai, vidutinis priskirtas balas

Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ „SEPC“

Siekiant NVO sektoriaus plėtros bei veiksmingumo Lietuvoje, reikia stiprinti NVO institucinius gebėjimus. Visų pirma, reikia panaikinti pamatinę NVO sektoriaus problemą (finansų trūkumą), kuri sukelia ir kitas problemas, t.y. reikia stiprinti bei tobulinti NVO įgūdžius pritraukti finansavimą. Manoma, kad tie laikai, kai organizacijoms lėšos buvo „nuleidžiamos iš viršaus“ be jokio pačių NVO lobizmo žingsnių ar įdirbio, praėjo. Finansavimo įgūdžių tobulinimo priemonei ir jos svarbai pritaria NVO atstovai. Finansavimo įgūdžių tobulinimo, kaip priemonei, kuri padidintų NVO veiksmingumą bei plėtros galimybes, svarbai pritaria 80 proc. NVO atstovų. Tyrimo metu nustatyta, jog ši priemonė yra pati svarbiausia skatinant NVO plėtrą (šiai priemonei priskirtas 4,2 vidutinis balas 5 balų sistemoje, kur 5 reiškia, jog priemonė yra labai švabi didinant NVO veiksmingumą bei plėtros galimybes, o 1 visiškai nesvarbi). Antra pagal svarbumą priemonė, NVO atstovų nuomone, yra investicijos į žmogiškuosius išteklius (vidutinis balas – 4). Svarbu pabrėžti, jog NVO bendradarbiavimo įgūdžių tobulinimas yra veiksminga priemonė. Būtina tobulinti bendradarbiavimo įgūdžius tiek santykių su valdžios (nacionaline, savivaldos ir kt.) institucijomis, tiek su vietiniais partneriais, tiek užsienio partneriais, iš kurių galima pasisemti gerosios praktikos bei tobulinti organizacijos įgūdžius. NVO sektoriaus veiksmingumui bei

plėtrai turi įtakos institucinių gebėjimų stiprinimas. Išskiriami šie tobulintini gebėjimai: savanoriško darbo plėtra NVO (ši priemonė plečiant NVO sektorių yra svarbi ar labai svarbi 61 proc. NVO atstovui), geresnę organizacijos vadyba (ši priemonė plečiant NVO sektorių yra svarbi ar labai svarbi 61 proc. NVO atstovui), investicijos į viešuosius ryšius (ši priemonė plečiant NVO sektorių yra svarbi ar labai svarbi 62 proc. NVO atstovui), investicijos į žmogiškuosius išteklius (ši priemonė plečiant NVO sektorių yra svarbi ar labai svarbi 74 proc. NVO atstovui). Žemiau esančiame paveiksle pateikiama detali informacija apie priemonių, kurios, NVO atstovų nuomone, padidintų NVO veiksmingumą bei plėtros galimybes, reitingą. Priemonės NVO atstovai vertino 5 balų sistemoje, kur 5 balai reiškia, jog taikytina priemonė yra labai svarbi siekiant organizacijos veiksmingumo ir plėtros galimybių, o 1 – visiškai nesvarbi. Paveiksle pateikiami priskirtų balų vidurkiai.

9 paveikslas. Veiksnių įvertinimas 5 balų sistemoje, kur 5 reiškia labai svarbu, 4 - svarbu, 3 - nei svarbu nei nesvarbu, 2 - nesvarbu, 1 - visiškai nesvarbu, balo vidurkis.

Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC

I.2.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai

Apibendrinant NVO institucinių gebėjimų analizę, galima teigti, jog NVO sektoriui Lietuvoje labiausiai trūksta gebėjimų pritraukti lėšas veiklai vykdyti ir jai plėtoti. NVO finansų stygius sąlygoja silpnus organizacijų institucinius gebėjimus. Su silpnais instituciniais gebėjimais, susijusios šios problemos: nesugebėjimas pritraukti ir išlaikyti kvalifikuotų darbuotojų, samdyti buhalterio ar pirkti jo paslaugų, reikalingų organizacijai savanorių trūkumas, veiklos idėjų ir informacijos apie jas trūkumas, organizacijos strategijos neturėjimas, silpni viešieji ryšiai, mažas kompiuterizacijos lygis, patalpų neturėjimas, darbuotojų vadybos įgūdžių trūkumas, organizacijos valdymo organų neveiklumas, silpni ryšiai su vietinėmis bei tarptautinėmis NVO.

Stiprinant NVO institucinius gebėjimus būtų skatinamas NVO sektoriaus veiksmingumas bei galimybių plėtra Lietuvoje. Organizacijų poreikius šioje srityje suskirstėme į vidinius ir išorinius. Vidiniai poreikiai yra žmogiškųjų išteklių ir materialinės bazės stiprinimas: personalo kompetencijos auginimas, veiklos profesionalumo didinimas, paslaugų teikimo ir/ar lėšų paieškos procesų tobulinimas, efektyvus savanorių panaudojimas ir valdymas, organizacijos finansinio savarankiškumo ir nepriklausomumo siekimas, informacinių technologijų panaudojimas. Prie išorinių poreikių priskirti šie elementai: vietinio ir tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimas tiek su panašaus profilio organizacijomis, tiek ir su skirtingų lygių valstybės institucijomis, savo veiklos komunikavimas ir marketingas.

I.3. NVO IR VIETOS SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMAS: ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

I.3.1. Mokslinės literatūros analizė

NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo klausimas nėra vienareikšmis, nes jis apima skirtingus ryšius tarp minimų sektorių. Bendradarbiavimas pasireiškia keliuose srityse: socialinių paslaugų pirkimas iš NVO, finansinė parama NVO ir jų projektams, ir NVO atstovų įtraukimas į sprendimų priėmimą. Bendradarbiavimas remiasi ne tik savivaldybių požiūriu į NVO, bet ir organizacijų gebėjimais atstovauti savo tikslinei grupei, teikti pagrįstus pasiūlymus ir profesionalias paslaugas.

Analizuojant situaciją NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo srityje atkreipėme dėmesį į tokius pastebėjimus:

- Visuose trijuose valstybės valdymo lygmenyse nėra įtvirtintų vieningų mechanizmų, kaip gali būti atstovaujamas visam NVO sektoriui, tačiau egzistuoja nemažai šakinio atstovavimo galimybių (NIPC, NVO Teisės institutas, 2006). Kalbant apie viso NVO sektoriaus atstovavimą, visuose trijuose lygmenyse pastarasis paprastai priklauso nuo valdžios institucijų valios, o ne nuo pačių organizacijų iniciatyvos. Taip yra todėl, kad praktiškai nėra įtvirtintų jokių bendrų tokio atstovavimo principų, o atstovų atranka į įvairias tarybas, komitetus bei komisijas yra nesistemiška (NIPC, NVO Teisės institutas, 2006).
- Teigiamas valdžios požiūris į NVO laikomas pačiu svarbiausiu NVO veiklos efektyvumo ir veiklos galimybių plėtros aspektu (I. Matonytė, A. Zdanevičius, 2003). Jis gerokai lenkia teigiamo visuomenės požiūrio lūkesčius kaip NVO veiklos galimybes didinančio veiksnio (Ibid, 32). Tai leidžia diagnozuoti, kad nepakankamas valdžios dėmesys ir pasitikėjimas NVO yra pagrindinis NVO sunkumų šaltinis.
- NVO vadovų nuomone, pagrindinis veiksnys, kuris pagerintų organizacijos pajėgumus yra intensyvus darbas su potencialiais rėmėjais iš viešojo sektoriaus, santykių su savivaldybe plėtojimas bei didinamas savivaldybės finansavimas (S. Šiliauskas, 2006).
- Net ir įstojus į Europos Sąjungą (ES), Lietuvoje viešasis sektorius balansuoja tarp efektyvumo paieškos bei seno viešojo administravimo metodų ir procedūrų. Valdymo gebėjimų trūkumas būdingas ir nacionalinėms, ir savivaldos institucijoms, ir NVO (Dvorak, 2006).

- Nors Lietuvoje nuolat didėja piliečių reikalavimai, kad centrinio, teritorinio ir vietinio valdymo lygiais geriau būtų sprendžiamos socialinės ir kitos jų problemos, tačiau LR teisės aktai (pvz. Viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategija) nesudaro sąlygų piliečiams, veikiančioms NVO, tapti tam tikrų viešųjų paslaugų teikėjais ar kūrėjais (ribotos yra tėvų galimybės įsitraukti į pagrindinio ir vidurinio išsilavinimo teikimą arba piliečių įsijungimo į sveikatos priežiūros paslaugų teikimą, J. Dvorak, 2006).
- Dalyvavimo Lietuvoje pamatai padėti dar 1994 m. liepos 7 d. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme, kuriame apibrėžti principai, kuriais remiasi savivalda, t.y. piliečių dalyvavimas, tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus. Savivaldybės turi sudaryti sąlygas gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatinti pilietines iniciatyvas. Be to, savivaldybės turi remti visuomeninių organizacijų iniciatyvas, susijusias su savivaldybės viešųjų reikalų tvarkymu. Tačiau įstatymo nuostatose nėra vienu žodžiu neužsimenama apie piliečių dalyvavimą teikiant viešąsias paslaugas (J. Dvorak, 2006).
- LR Vietos savivaldos įstatyme savivaldybėms palikta teisė steigti naujus viešųjų paslaugų teikėjus, užuot stiprinus pilietinę demokratiją ir įgaliojus piliečius siekti savireguliacijos teikiant viešąsias paslaugas (kurių privatūs teikėjai dėl ekonominių išskaičiavimų neteikia savivaldybėms) (J. Dvorak, 2006). Savivaldybės turi platų instrumentų pasirinkimą (pinigus, galią, įtaką) piliečių dalyvavimui skatinti, tačiau remdamosi įstatymais savivaldybės tesiekia maksimizuoti savo galią, įtaką ir dominavimą viešųjų paslaugų teikimo procese.
- Taigi, piliečių ir jiems atstovaujančių NVO sąveika su savivaldybėmis vyksta ir yra įstatymiškai skatinama pirminiame, „deliberaciniame“ etape, t. y., problemų iškėlimo, diskutavimo, galimų sprendimų ieškojimo stadijoje, bet ne priimtų sprendimų įgyvendinimo procese, piliečiai ir NVO nėra savivaldybės partneriai visoje viešųjų paslaugų teikimo grandinėje, pačioje esminėje – įgyvendinimo, - fazėje NVO geriausiu atveju tampa savivaldybės subrangovėmis, kurioms laikinai deleguojamos užduotys, bet ne pati veiklos iniciatyva ir atsakomybė.
- Viešosios paslaugos samprata yra neaiški.
- 75 proc. NVO savo veikloje bendradarbiauja su savivaldybėmis ir tik 36 proc. NVO savo veikloje bendradarbiauja su nacionalinės valdžios institucijomis (NIPC, 2005).
- Iki šiol nebuvo vertinama ir tiriama, kiek ir kokių paslaugų savivaldybės perka ir kokią dalį šiuose pirkimuose sudaro pirkimai iš NVO.

- Be to, nebuvo tiriamas NVO dalyvavimas sprendimų priėmimo iš savivaldybių pusės, tai yra savivaldybės nebuvo apklaustos, kiek ir kokio pobūdžio paklausimų ar pasiūlymų yra gavusios iš NVO, kiek ir koku būdu vyksta NVO dalyvavimas sprendimų priėmimo.

Apibendrinant teisinę bazę ir anksčiau atliktų tyrimų rezultatus, galima teigti, kad NVO bendradarbiavimas su vietos savivalda nėra pakankamai reglamentuotas ir nesudaro NVO išskirtinių teisių ar papildomų galimybių teikti paslaugas ar gauti finansinę savivaldos institucijų paramą.

Kai kurios NVO turi galimybę gauti Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramą. Pavyzdžiui, ES paramos priemonė „VP3-2.4-SADM-01-R Nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“. Pagal ją pareiškėjams, įskaitant ir NVO, bus paskirstyta 180 mln. Lt (52 mln. EUR arba 75,6 mln. CHR) paramos, siekiant renovuoti 87 socialinių paslaugų teikimo objektus ir padėti 36 000 socialiai remtinų asmenų. Panašių priemonių, dėl kurių paramos paraiškas gali teikti ir NVO, yra daugiau nei 10. Dar viena priemonė „Elektroninės valdžios paslaugos“ yra skirta kurti vartotojui patogias, lengvai pasiekiamas ir naudingas elektronines viešąsias paslaugas, taip užtikrinti, kad informacinės ir ryšių technologijos būtų veiksmingai naudojamos viešajam sektoriui modernizuoti įtraukiant piliečius ir pateikiant aktualią informaciją. Jai skirta 197,5 mln. Lt (57 mln. EUR arba 82,98 mln. CHR). Kita vertus, reikia atsižvelgti į tai, kad dėl paramos pagal minėtas ir kitas priemones NVO turės konkuruoti su valstybės įstaigomis ir įmonėmis. Šiuo metu konkursai paramai gauti nėra pasibaigę, todėl nėra galimybės įvertinti, kiek faktiškai paramos ir kurios NVO gavo.

I.3.2. NVO atstovų tyrimų analizė

Kokybinio tyrimo metu pareikšta nuomonė, jog Lietuvoje NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimas yra silpnas. Be to, pabrėžiama, jog turėtų būti lyginamas didelių savivaldybių ir mažų (rajonų) savivaldybių bendradarbiavimas su NVO. NVO atstovai teigia, jog, mažesniuose miesteliuose NVO bendradarbiavimas su vietos savivalda yra lankstesnis, efektyvesnis, o didžiuosiuose miestuose – šis bendradarbiavimas, jei jis apskritai egzistuoja, yra ribotas bei probleminis. Kita labai svarbi šios srities problema – ribotas savivaldos institucijų išmanymas bei supratimas apie galimybes bendradarbiauti su NVO. Dažnai bendradarbiavimo su NVO supratimas apsiriboja kultūrinių renginių organizavimu bei socialinių paslaugų teikimu. Problemos gali būti padalytos į dvi grupes – subjektyvios ir objektyvios. Prie subjektyvių galima priskirti savivaldų administracijų ir tarybos narių asmeninį požiūrį į NVO bei jų gebėjimus, „asmeninių sąskaitų“ suvedinėjimą (pavyzdžiui, jei NVO nepritaria ar kritikuoja vienokius ar

kitokius vietos valdžios sprendimus, tai NVO yra atimamas finansavimas). Be to, dažnai savivaldos atstovai, kaip teigia NVO veikėjai, į NVO žiūri ne kaip į partnerius, o kaip į konkurentus pretenduojant į tam tikrą finansavimą. Savivaldos institucijos proteguoja sau pavaldžias viešąsias įstaigas. Prie objektyvių problemų galima priskirti silpnus NVO institucinius gebėjimus, finansavimo šaltinių įvairovės nebuvimą ir pan. Atkreiptinas dėmesys į ribotus NVO gebėjimus ir patirtį dirbant su vietos savivaldos bei kitų lygių valdžios institucijomis. Galima konstatuoti, kad bendradarbiavimo lygis, intensyvumas ir įvairovė nėra nusistovėjusi ir yra skirtinga atsižvelgiant į savivaldybės dydį, rūšį ir tam tikrus istoriškai susiklosčiusius veiksnius. Toks bendros praktikos nebuvimas šiek tiek apsunkina vieningų sprendimų priėmimą, tačiau sudaro prielaidas pasikeitimui gerąja ir blogąja bendradarbiavimo praktika bei patirtimi.

Analizuojant situaciją socialinių paslaugų teikimo srityje buvo pastebėta, kad nacionaliniais teisės aktais reglamentuojama socialinių paslaugų teikimo tvarka ir kompensavimas už paslaugas neleidžia pasireikšti konkurencijai, kuri sukurtų galimybes nevyriausybiniam sektoriui gauti planuotų pajamų už socialiai pažeidžiamų ir remtinų asmenų globą bei aptarnavimą. Tam tikras įstatymais įtvirtintas lengvatas parduodant savo paslaugas turi juridiniai asmenys su socialinės įmonės statusu. Tačiau tokį statusą turi labai nedaug įmonių, o ypač NVO, nes jis įgyjamas tik tokiu atveju, jeigu įmonėje įdarbinama ne mažiau, kaip 4 tikslinei grupei priklausantys asmenys (bedarbiai arba neįgalieji).

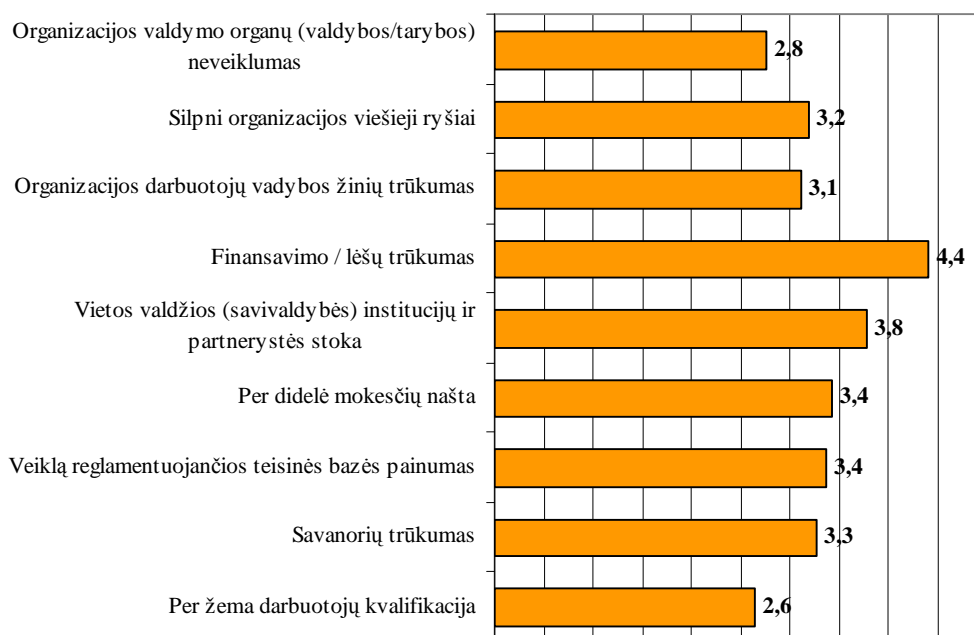
Kokybinio tyrimo metu NVO atstovai pateikė nemažai informacijos ir pasiūlymų dėl NVO ir vietos savivaldos bendradarbiavimo gerinimo. Problemoms spręsti siūlomi tokie būdai:

- NVO finansavimą grįžti peržiūrėtai ir palankiais NVO atžvilgiu viešųjų pirkimų principai.
- Skatinti vietos politikų profesionalumą santykiuose su NVO: rengti mokymus ir įgyvendinti socialinio švietimo programas, orientuotas į vietos valdžios atstovų demokratinio sąmoningumo ir sprendimų priėmimo veiklos skaidrumo didinimą.
- Valstybės mastu aiškiau ir nuosekliau išskirti NVO veiklos sritis, galimybes ir atsakomybes, taip, kad jos iš esmės nesikeistų vietos lygmenyje pasikeitus valdžiai; vienas iš tokių garantijų šaltinių – stiprinti vietos bendruomenes ir instituciniu požiūriu jas glaudžiau susieti su savivaldybėmis (pavyzdžiui, per renkamų seniūnų instituciją ir padidintas bendruomenių galimybes per joms „deleguojamas“ veiklos sritis).
- Valstybės ir savivaldos lygmenyje daugiau dėmesio, pasitikėjimo ir funkcijų skirti NVO, atitinkamai joms ir perleisti toms veikloms skiriamų lėšų valdymą. Taip pagerėtų socialinių paslaugų kokybė ir, tikėtina, būtų pasiekta ekonominio efekto (atpigtų paslaugos, jų skyrimas ir teikimas taptų skaidresniais).

- Didinti NVO sektoriaus prestižą visuomenėje: suteikiant NVO platesnes socialines funkcijas ir pripažinimą, didėtų NVO galimybės pritraukti savanorių, rėmėjų ir papildomų lėšų iš gyventojų.
- Stiprinti NVO siekiant, kad jos taptų visaverčiais partneriais ir kad jomis patiktų ir imtų pasitikėti kitos institucijos.
- Iš esmės pakeisti esamą socialinių paslaugų teikimo sistemą, sudarant vienodas konkurencijos sąlygas visiems rinkos dalyviams, tiek biudžetinėms įstaigoms, tiek NVO ir verslo įmonėms. Turėtų būti sukurta į paklausą orientuota sistema, kuri finansuotų faktiškai suteiktas bazines paslaugas ir leistų piliečiams patiems pasirinkti jiems priimtina paslaugų teikėją.

Kiekybinis NVO atstovų tyrimas. Visa klausimų grupė kiekybiniame tyrime buvo skirta įvertinti respondentų požiūrį į NVO ir vietos savivaldos tarpusavio ryšius, atskleisti bendradarbiavimo problemas ir įvardinti NVO poreikius šitoje srityje. Atsakant į klausimą „Silpna valdžios (nacionalinės ir (ar) savivaldos) ir nevyriausybinių sektoriaus partnerystė (nėra aiškių formalių mechanizmų NVO dalyvauti nacionalinėje viešojoje politikoje, mažai bendros veiklos iniciatyvų ir projektų)“ – 57,3 proc. respondentų laiko tai svarbia problema. Bendrame problemų reitinge (10 paveikslas) vietos valdžios (savivaldybės) institucijų ir partnerystės stokos problema užima antrą vietą (svarbia ar labai svarbia problema įvardijo 68,1 proc. visų respondentų), po NVO finansavimo trūkumo, kurį, kaip svarbią ar labai svarbią problemą įvardijo 85,9 proc. respondentų.

Analizuojant svarbiausias kliūtis NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo srityje, NVO svarbiausia kliūtimi įvardijo menką savivaldybių politikų supratimą apie NVO bei nesuinteresuotumą plėtoti ryšius su NVO, kaip galimais partneriais įvairiose vietos valdžios veiklos srityse (bendrame kliūčių vertinime šiai problemai priskirtas vidutinis balas 4,4 iš 5, kur 5 balai reiškia, jog ši kliūtis yra labai svarbi NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo srityje. Kita svarbi kliūtis, kuri bendrame problemų reitinge buvo antra pagal svarbą – NVO nesugebėjimas valdžios institucijoms teikti siūlymus bei daryti poveikį viešajai politikai. Šiai problemai NVO atstovai vidutiniškai skyrė 3,7 balo iš 5, kur 5 balai reiškia, jog NVO nesugebėjimas valdžios institucijoms teikti siūlymus bei daryti poveikį viešajai politikai yra labai svarbi kliūtis siekiant NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo (plačiau 11 paveiksle).

10 paveikslas. Kokios yra svarbiausios Jūsų organizacijos problemos? (Įvertinkite kiekvieną veiksnį 5 balų sistemoje, kur 5 reiškia labai svarbu, 4 - svarbu, 3 - nei svarbu nei nesvarbu, 2 - nesvarbu, 1 - visiškai nesvarbu), vidutinis balas,

Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC.

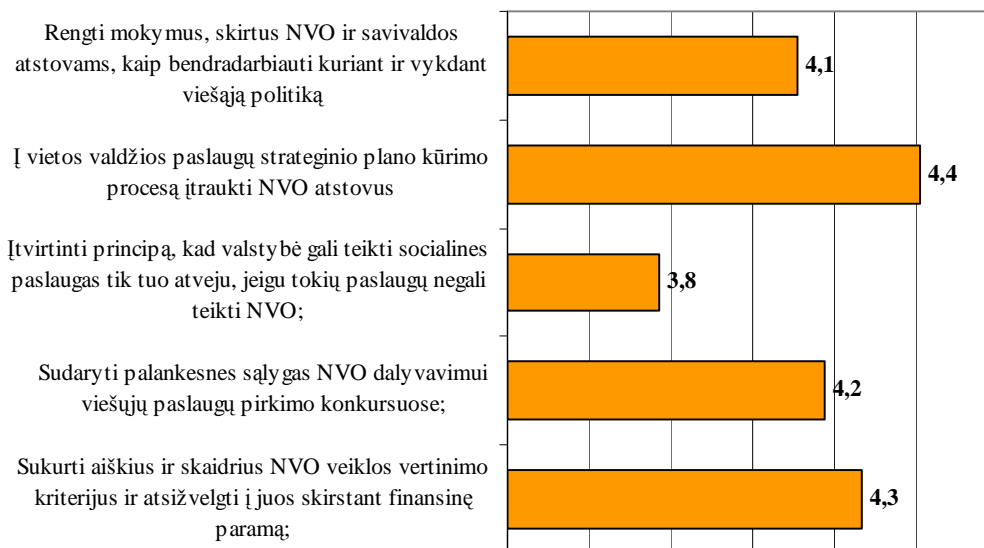
11 paveikslas. Kokios, jūsų nuomone yra svarbiausios kliūtys, trukdančios glaudesniai Lietuvos NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimui? (Įvertinkite kiekvieną veiksnį 5 balų sistemoje, kur 5 reiškia labai svarbu, 4 - svarbu, 3 - nei svarbu nei nesvarbu, 2 - nesvarbu, 1 - visiškai nesvarbu), vidutinis balas,

Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC.

NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo problemas, atsižvelgiant į kiekybinį tyrimą, galima prioritetizuoti taip:

- Menkas savivaldybių politikų supratimas apie NVO ir nesuinteresuotumas plėtoti šitas organizacijas kaip galimus įvairių vietos valdžios veiklos sričių partnerius;
- NVO nesugebėjimas valdžios institucijoms teikti siūlymus ir daryti poveikį viešajai politikai;
- Silpni NVO gebėjimai teikti konkrečias kokybiškas paslaugas;
- Menki NVO gebėjimai atstovauti atitinkamoms visuomenės grupėms.

Nustačius pagrindines NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo kliūtis bei problemas, kiekybinio tyrimo metu siekta iširti NVO atstovų nuomonę apie jiems priimtinių būdų, kaip skatinti bei sustiprinti NVO ir vietos savivaldos bendradarbiavimą, NVO atstovų nuomone, svarbiausias būdas siekiant glaudesnio bendradarbiavimo yra siekimas į vietos valdžios paslaugų strateginio plano kūrimo procesą įtraukti NVO atstovus (tyrimo metu šiam būdai skirtas vidutinis balas, buvo 4,4 iš 5, kur 5 reiškia, jog šis būdas yra labai svarbus siekiant NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo). Kitas svarbus būdas, skatinantis glaudesnę bendradarbiavimą, yra aiškių ir skaidrių NVO veiklos vertinimo kriterijų sukūrimas, į kuriuos atsižvelgiant būtų skirstoma finansinė parama. Šiam būdai NVO atstovai priskyrė vidutiniškai 4,3 balų iš 5, kur 5 reiškia, jog šis būdas yra labai svarbus siekiant NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo (plačiau 12 paveiksle).

12 paveikslas. Kokiais būdais siūlytumėte stiprinti NVO ir vietos savivaldos bendradarbiavimą? (Įvertinkite kiekvieną veiksnį 5 balų sistemoje, kur 5 reiškia labai svarbu, 4 - svarbu, 3 - nei svarbu nei nesvarbu, 2 - nesvarbu, 1 - visiškai nesvarbu), Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC.

Pasiūlymus dėl NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo skatinimo, atsižvelgiant į kiekybinį tyrimą, galima prioritetizuoti taip:

- į vietos valdžios paslaugų strateginio plano kūrimo procesą įtraukti NVO atstovus;
- sukurti aiškius ir skaidrius NVO veiklos vertinimo kriterijus ir atsižvelgti į juos skirstant finansinę paramą;
- sudaryti palankesnes sąlygas NVO dalyvavimui viešųjų paslaugų pirkimo konkursuose;
- rengti mokymus, skirtus NVO ir savivaldos atstovams, kaip bendradarbiauti kuriant ir vykdant viešąją politiką;
- įtvirtinti principą, kad valstybė gali teikti socialines paslaugas tik tuo atveju, jeigu tokių paslaugų negali teikti NVO.

I.3.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai

Apibendrinant, galima teigti, jog NVO sektorius įvairiapusį bendradarbiavimą su savivaldybėmis laiko svarbia savo veiklos sritimi. Bendradarbiavimas, tiksliau - tarpusavio santykiai, pasireiškia keliuose srityse: socialinių paslaugų pirkimas iš NVO, finansinė parama NVO projektams ir NVO atstovų įtraukimas į sprendimų priėmimą.

Tačiau tuo pat metu atkreipiamas dėmesys į daugybę tokių problemų, kaip nepakankamas finansavimas, didelė konkurencija su kitais rinkos dalyviais ir biudžetinėmis įstaigomis, teigiamos diskriminacijos perkant paslaugas nebuvimas, NVO nepalanki socialinės paramos sistema, NVO interesų ir poreikių nesupratimas ir nevertinimas iš vietos savivaldos pusės, paslaugų užsakymų trumpalaikiškumas ir mažos apimtys, paramos programų skurdumas ir pan. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurios NVO dėl ribotų finansinių išteklių nėra pajėgios sukurti kokybiškas ir konkurencingas paslaugas, kadangi neturi profesionalaus personalo ir pakankamų darbo priemonių.

Norint skatinti ir plėtoti savivaldybių ir NVO bendradarbiavimą, būtina stiprinti NVO institucinius gebėjimus ir profesionalumą, nes tai turėtų teigiamos įtakos tiek NVO dalyvavimui sprendimų priėmime, tiek ir paslaugų plėtrai. NVO atstovų nuomone, vietos savivaldos administracijos institucijos ir tarybos nesupranta arba nepripažįsta NVO sektoriaus svarbos bei jo teikiamų galimybių, todėl reikėtų imtis

priemonių, kurios lavintų ir šviestų vietos savivaldos atstovus apie trečiojo sektoriaus ir piliečių įtraukimo naudą, kurtų naujas diskusijų priemones, teisiškai įtvirtintų NVO galimybes teikti pasiūlymus ir garantuotų NVO dalyvavimą sprendimų priėmimo. Konkretūs pasiūlymai dėl priemonių pateikiami šios ataskaitos išvadų ir rekomendacijų skyriuje.

I.4. LIETUVOS IR ŠVEICARIJOS NVO BENDRADARBIAVIMAS: ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

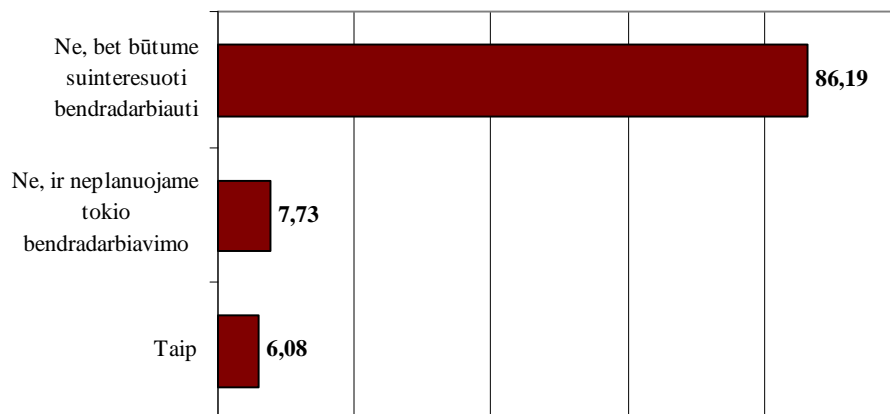
Atlikus Lietuvoje vykdytų NVO srities tyrimų bei rengtų publikacijų analizę, nustatyta, jog informacijos apie iki šiol vykusį Lietuvos bei Šveicarijos NVO bendradarbiavimą nėra. Šį faktą patvirtino tiek kokybinis, tiek kiekybinis viešosios įstaigos Socialinės ir ekonominės plėtros centro vykdyti NVO atstovų tyrimai.

I.4.1. NVO atstovų tyrimo analizė

Kokybinio NVO atstovų tyrimo metu buvo nustatyta, jog tik labai nedidelė dalis NVO Lietuvoje bendradarbiauja su Šveicarijos NVO. Tačiau šioje srityje esama galimybių bei potencialo. Tyrimo metu išskirtos tokios galimos būsimos bendradarbiavimo su Šveicarijos NVO sritys:

- lyčių lygios galimybės;
- skurdo ir socialinės atskirties mažinimas;
- aplinkosauga ir aplinkosauginis švietimas;
- jaunimo užimtumas, laisvalaikio organizavimas, kaimo verslo plėtra;
- gerosios patirties mainai;
- socialinių paslaugų plėtra;
- parama tvariai regioninei ir vietos plėtrai (pavyzdžiui, skirtingų partnerių, dirbančių vietos lygmeniu (savivaldos organizacijų, verslo atstovų, darbdavių asociacijų, nevyriausybinių organizacijų), partnerystės kūrimas siekiant socialinės plėtros ir pan.);
- demokratijos ir pilietinės visuomenės stiprinimas;
- vietos ir tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimas;
- NVO tinklų ir koalicijų su vyriausybėmis organizacijomis kūrimas ir bendradarbiavimo europiniu lygmeniu skatinimas;
- NVO institucinių gebėjimų stiprinimas (mokymai ir konsultacijos, NVO apskaitos ir vertinimo gebėjimų stiprinimas, socialinių, verslo partnerių ir akademinės visuomenės bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis stiprinimas, NVO sektoriaus tolygi plėtra).

Kiekybinio NVO atstovų tyrimo metu siekiant įvertinti esamą Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimo situaciją, pirmuasia, NVO atstovų buvo klausama, ar apskritai yra tekę bendradarbiauti su Šveicarijos NVO. Didžiąjai daugumai NVO atstovų (93,9 proc.) nėra tekę bendradarbiauti su Šveicarijos NVO. Tačiau svarbu pabrėžti, jog 91,8 proc. NVO, kurios nėra bendradarbiavę su Šveicarijos NVO, yra suinteresuotos su jomis bendradarbiauti ateityje (13 paveikslas).

13 paveikslas. Ar Jūsų organizacija yra bendradarbiavusi su Šveicarijos organizacijomis?, proc.

Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC.

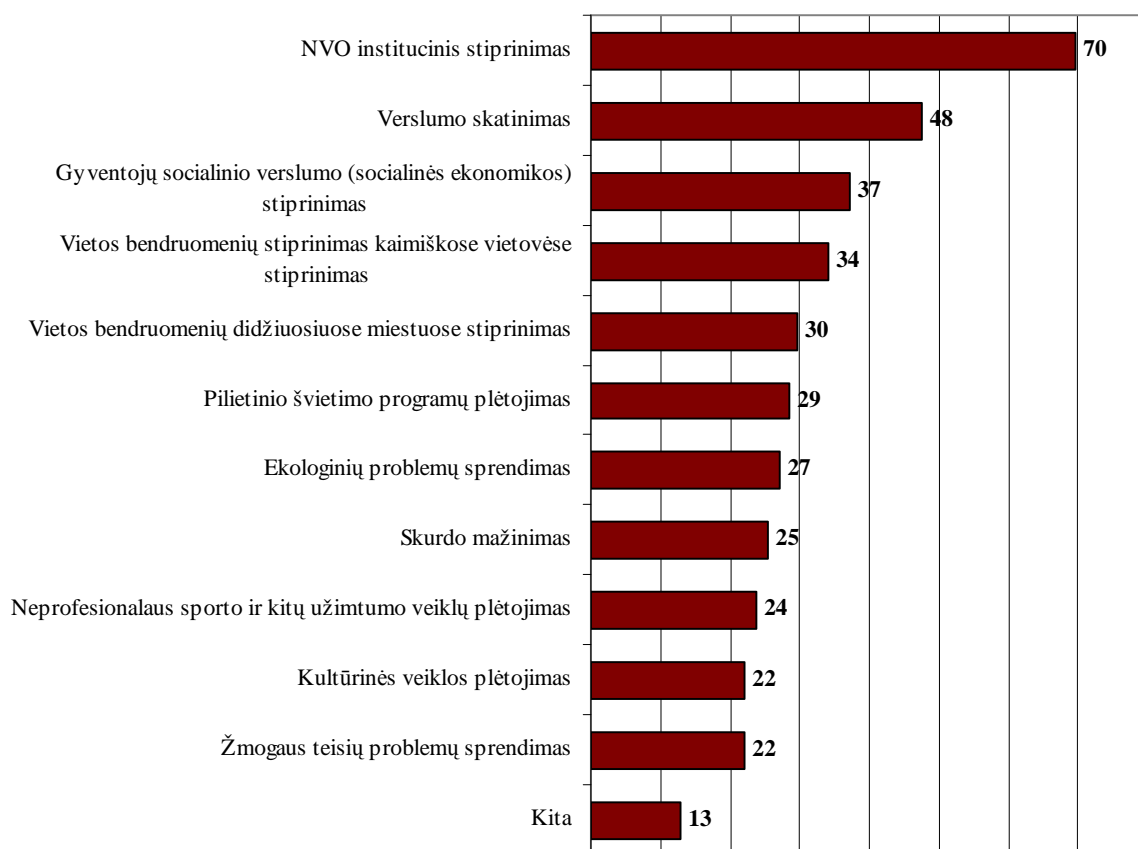
Tyrimo metu nustatytos sritys, kuriose Lietuvos NVO atstovai būtų suinteresuoti bendradarbiauti su Šveicarijos NVO:

- aplinkosauga ir aplinkosauginis švietimas;
- kltūra ir kultūrinis paveldas;
- partnerystė ir bendradarbiavimas su vietos savivalda;
- socialinės atskirties mažinimas
- socialinių paslaugų plėtra;
- mokslas ir švietimas;
- demokratija, teisinės visuomenė ir žmogaus teisės;
- tarptautinis bendradarbiavimas plėtrai (parama ir pagalba besivystančioms šalims);
- NVO paslaugų (ūkinės-ekonominės veiklos) plėtra;
- savanorystės plėtra;
- vartotojų teisių apsauga energijos tiekimo paslaugų srityje;

- sveikos gyvensenos propagavimas;
- verslumas, lyderystės ugdymas;
- teisinė aplinka;
- bendruomeniškumo ugdymas;
- savanoriškos ir neatlygintinos donorystės plėtra;
- vartotojų švietimas;
- sportas, neprofesionalus sportas, aktyvi gyvensena, neįgaliųjų sportas;
- nusikaltimų, teisės pažeidimų, narkomanijos prevencija;
- alkoholio suvartojimo mažinimo srityje;
- socialinė atsakomybė, socialiai atsakingas verslas (Corporate Social Responsibility);
- smurto prieš moteris mažinimas;
- ŽIV ir narkomanijos prevencija, žmogaus teisės, socialinės atskirties mažinimas;
- filantropijos plėtra;
- sveikatos apsauga;
- neformalusis ugdymas;
- gyventojų sauga;
- pilietiškumo ugdymas;
- eismo saugumo gerinimas.

Galima teigti, jog Lietuvos NVO teikia prioritetą toms bendradarbiavimo su Šveicarijos NVO sritims, kuriose dirba pačios. Todėl sričių, kuriose galimas tarptautinis bendradarbiavimas, sąrašas yra gana ilgas. Tyrimo metu nustatyta, jog, daugumos Lietuvos NVO atstovų nuomone, Lietuvos – Šveicarijos NVO bendradarbiavimo programos fondo prioritetai turėtų būti nukreipti į svarbiausių problemų sprendimą, tai yra, NVO institucinį stiprinimą (70 proc.) bei NVO verslumo stiprinimą (48 proc.), nes tai sudarytų galimybes padėti spręsti pamatinę NVO sektoriaus problemą – finansavimo bei lėšų trūkumą. Manytina, jog bendradarbiavimas su Šveicarijos NVO šiose srityse turėtų būti paremtas gerosios praktikos perėmimu bei praktinių įgūdžių ugdymu. Tiek NVO atstovų nuomone, tiek tyrėjų nuomone, siekiant spręsti NVO sektoriaus problemas, skatinti bendradarbiavimą ir gerosios praktikos perėmimą ne tik iš Šveicarijos NVO, bet ir iš Lietuvos NVO, tiek tam tikro regiono, tiek nacionaliniu mastu. Kiti prioritetai, kurie NVO atstovų nuomone, galėtų būti bendradarbiavimo su Šveicarijos objektas, yra sritys, kuriose dirba NVO – vietos bendruomenių stiprinimas (kaimiškose vietovėse – 34 proc., mieste

– 30 proc.), gyventojų socialinio verslumo stiprinimas (37 proc.), pilietinis švietimas (29 proc.), ekologinių problemų sprendimas (27 proc.), skurdo mažinimas (25 proc.), neprofesionalaus sporto ir kitų veiklų stiprinimas (24 proc.), kultūrinės veiklos plėtojimas (22 proc.), žmogaus teisių problemų sprendimas (22 proc.) (14 paveikslas). Kas dešimtas NVO atstovas nurodė kitas prioritėtines sritis, kuriose turėtų būti skatinamas bendradarbiavimas su Šveicarijos NVO. Tyrimo metu buvo minimi tokie prioritetai, kaip specialių socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas; vietos išteklių telkimas ir savivaldybių bendradarbiavimo su vietos NVO skatinimas; sveikos gyvensenos propagavimas, psichikos sveikatos problemų sprendimas (savižudybių, smurto prevencija), nes jau du dešimtmečius Lietuva pasižymi aukščiausiais šių problemų rodikliais pasaulyje; bendravimo įgūdžių ugdymas, sveikatos apsaugos ir socialinių problemų sprendimas; NVO infrastruktūros gerinimas; nusikalstamumo ir teisės pažeidimų prevencija; jaunimo veiklos skatinimas, neformalus ugdymas; socialinės atsakomybės skatinimas; smurto prieš moteris mažinimas; neįgaliųjų organizacijų stiprinimas; ŽIV ir narkomanijos prevencija; vaikų sveikata; bendradarbiavimo, įtraukiančio verslo, valdžios ir NVO atstovus (kitaip - 3PPP) stiprinimas ir plėtra.

14 paveikslas. Kokie, jūsų nuomone, turėtų būti Lietuvos - Šveicarijos bendradarbiavimo programos NVO fondo prioritetai 2011-2013 metais?, proc., Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VšĮ SEPC.

I.4.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai

Apibendrinant Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimo esamos situacijos analizę, galima teigti, jog iki šiol tik labai nedidelė dalis Lietuvos NVO bendradarbiavo su Šveicarijos NVO, tačiau egzistuoja didelis tarptautinio NVO bendradarbiavimo potencialas. Daugiausia galimybių Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimas turėtų svarbiausių NVO sektoriaus problemų sprendimo srityje, tai yra, stiprinant NVO institucinius gebėjimus bei NVO verslumą. Bendradarbiavimas šioje srityje padėtų išspręsti pamatinę NVO sektoriaus problemą – finansavimo bei lėšų trūkumą.

I.5. NVO VAIDMUO IR ĮTAKA SPRENDŽIANT HORIZONTALIUOSIUS KLAUSIMUS

I.5.1. Mokslinės literatūros analizė

Horizontalieji prioritetai yra labai svarbūs ir sudaro visų Europos Sąjungos projektų pagrindą. Analizuojant situaciją šioje srityje buvo apžvelgti iki šiol daryti tyrimai bei rengtos publikacijos.

Kiekybiniu požiūriu pagrindinės socialinės problemos Lietuvoje yra nedarbas, auganti turtinė diferenciacija ir didėjantis socialinės rizikos asmenų skaičius (S. Mačiulskytė, 2006). Skurdo ir socialinės atskirties mažinimo tikslams įgyvendinti dar 2000 m. buvo parengta Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija, kuri ilgainiui Lietuvai įstojus į ES buvo išplėta. Skurdas apibrėžiamas kaip kompleksinis reiškinys, kurį sąlygoja mažos pajamos, išsimokslinimo stoka, darbo neturėjimas, socialinių paslaugų nepakankamumas, fiskalinės politikos neefektyvumas (S. Mačiulskytė, 2006). Atliktos studijos pripažįsta, kad vyriausybė neturi valios iš esmės spręsti skurdo įveikimo klausimo ir nesuteikia galimybių tai aktyviau daryti NVO, kurios, pačių NVO atstovų požiūriu, bendruomenės lygyje būdamos gana efektyviais moralinės kontrolės įrankiais tai galėtų daryti sėkmingai (S. Mačiulskytė, 2006).

Lietuvoje skurdo įveikimo politikos realizavimas stringa, nes pati šio proceso priežiūra nėra efektyvi, kadangi į ją silpnai įtraukta pilietinė visuomenė. Esant silpnam instituciniam NVO įtraukimui į socialinės sanglaudos didinimą Lietuvoje, pilietinis nepasitenkinimas įgauna nerimą keliančias formas ir didelius mastus: socialiniai ir ekonominiai reikalavimai sudarė pagrindą trims ketvirtadaliams protesto akcijų 1998-2000 m. (S. Mačiulskytė, 2006). Akivaizdu, kad per pastaruosius metus socialinių ir ekonominių reikalavimų proporcija protesto akcijose nesumažėjo, o pats protesto akcijų mastas stipriai išaugo (iki savotiškos kulminacijos - riaušių prie LR Seimo 2009 m. sausio 16 d.).

Nepakankamas NVO, palaikančių ir stiprinančių visuomenės narių vidinę moralę, vertinimas Lietuvoje sudaro galimybes veikti vadovaujantis vien procedūriniais apribojimais, susigundoma išbandyti leistinumo ribas (S. Mačiulskytė, 2006). Ryškus tokio testo pavyzdys - piktnaudžiavimo atvejai išsirutinant padidintas motintės pašalpas.

Nors statistiniu požiūriu valstybė „blanksta“ ir „išstipsta“ tarp kitų socialinių paslaugų teikėjų, tačiau iš esmės jos, kaip instituto, kuris nustato bendras paslaugų rinkos taisykles, ir garantuoja, kad jų laikysis visi dalyviai, vaidmuo stiprėja. Deja, socialinės sferos išvalstybinimas Lietuvoje vyksta labai skausmingai ir socialinės reformos nedaro pozityvios įtakos diferenciacijos švelninimui visuomenėje (V. Anuškevičius,

2006). Vis dar nepakankamai dėmesio skiriama socialinei paramai tų, kurie patys savarankiškai (individualiai ar per atstovaujančias organizacijas) stengiasi spręsti savo socialines problemas (būsto, verslo, studijų ir mokslo, persikvalifikavimo ir pan.).

Ekspertai teigia, kad, po gana sėkmingo pilietinių iniciatyvų pripažinimo ir įtraukimo į politinę dienotvarkę Lietuvoje 1996-2000 m., darbiniam etape lyčių lygybės klausimas yra išimtas iš viešosios darbotvarkės, nes prieštarauja politinės konservatyviosios daugumos vykdomai šeimos politikai. Pavyzdžiui, kai buvo paskelbtos gairės struktūrinių fondų paraiškoms dėl šeimos ir darbo derinimo, lyčių lygybės sąvoka iš jo buvo išimta. Valstybei sprendžiant „lyčių lygybės“ klausimus, bendradarbiaujama selektyviai, tik su tomis NVO, kurios propaguoja tradicines (katalikiškas) šeimos vertybes. Lyčių lygybę propaguojančių NVO ir valstybės bei savivaldybių bendradarbiavimas iš esmės vyksta tik tiek, kiek to reikalauja išorės institucijos (pirmiausia, ES), ir tai, kad „reikia uždėti varnelę“ (www.gap.lt).

Savivaldybės ir valstybės valdžios institucijos profilinių (šiuo atveju - lyčių lygybės ir aplinkosaugos) NVO atstovų dažniausiai nelaiko lygiaverčiais partneriais ir nemano, kad NVO atstovai turi ekspertinių žinių ir patirties, todėl dažnai į jų pasiūlymus neatsižvelgia motyvuodami tuo, kad NVO pasiūlymai nėra pakankamai realistiniai, racionalūs, moksliniai ir pan. Pavyzdžiui, 2009 m., rengiant Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektą į darbo grupę nebuvo įtraukta nei vienos lyčių lygių galimybių srityje veikiančios NVO atstovė, o toks neįtraukimas buvo grindžiamas tuo, kad „reikėjo specialistams (o ne entuziastams) apsitarti, koks įstatymas yra įmanomas Lietuvoje“ (www.gap.lt). Panašiai atsitiko ir su NVO pasiūlymais dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos, kuomet nebuvo atsižvelgta raštu pateiktus NVO pasiūlymus. Taip lyčių lygybės klausimų sprendimas buvo susiaurintas pačiame pradiniam sprendimų priėmimo etape: į svarstymų (angl. *deliberation*) etapą politinės daugumos valia kviečiamos tik palankią politinę filosofiją propaguojančios NVO, o sprendimų realizavimo etape remiamasi išimtinai biurokratine ekspertine logika (paremta ne socialinės kaitos, o visuomenės stabilumo ir kontrolės principais), ir galiausiai - sprendimų įgyvendinimo ir monitoringo grandis lyčių lygių galimybių srityje Lietuvos viešojoje politikoje yra embrioninėje stadijoje ir remiasi individualių skundų tyrimu bei viešųjų ryšių technologijomis, kurios šiek tiek plačiau „neįžemintos“ realiai veikiančiose NVO.

Priešingai negu visuomeninė veikla lyčių lygybės srityje Lietuvoje, aplinkosauginiai rūpesčiai ir su tuo susijusi veikla yra daug mažiau politizuota (politinės partijos neturi ryškių savo favoritų aplinkosaugos srityje veikiančių NVO tarpe), visuomeninė veikla aplinkos apsaugos srityje turi gana nemažą mastą: per metus tokioje veikloje viena ar kita forma dalyvauja apie 3,2 proc. gyventojų. Nors sąlyginis aplinkosaugos NVO tankis šalyje yra mažas, o šios NVO yra vienos iš mažiausių biudžetus ir mažiausią

personalą turinčių NVO, ekspertai vertina, kad kai kurie Lietuvos aplinkosauginių NVO projektai, vykdomi bendradarbiaujant su valstybe ir savivaldybėmis, yra labai sėkmingi (pavyzdžiui, skatinant atsinaujinančių energijos šaltinių plėtrą). Kita vertus, ekspertai pažymi, kad – kitaip negu lygių lyčių galimybių veikla, – aplinkosaugos iniciatyvos dažnai patiria daugiau problemų ir trukdžių ne dėl valstybės ar savivaldos institucijų kontrolės ar autoriteto, o dėl kitų NVO veiklos ir interesų, tai yra, NVO pačios tampa aktyvios pliuralistinės pilietinės visuomenės aukomis: kai kuriems aplinkosaugos NVO siūlomiems projektams puoselėdamos savo tikslus ir vertybes priešinas vietos bendruomenės arba kitos aplinkosauginės NVO (pavyzdžiui, ginčydamos, kad viena ar kita vėjo jėgainė kliudys paukščių migracijos takui). Tokiame keleto su aplinkos apsauga susijusių, NVO tikslų konflikte vyriausybės ar vietos valdžios institucijos tampa teisėju ir ekspertu (pavyzdžiui, kivirčiuose tarp miško racionalaus panaudojimo ir miško konservavimo šalininkų, nors pasaulinėje praktikoje tokio pobūdžio ginčas tęsiasi daugiau kaip šimtą metų ir vieno teisingo atsakymo nėra). Tokiame kontekste tiek valdžios sektorius, tiek ir plačiosios visuomenės ekologinis švietimas bei mokymai išlieka vienu iš aplinkosauginių NVO veiklos prioritetų.

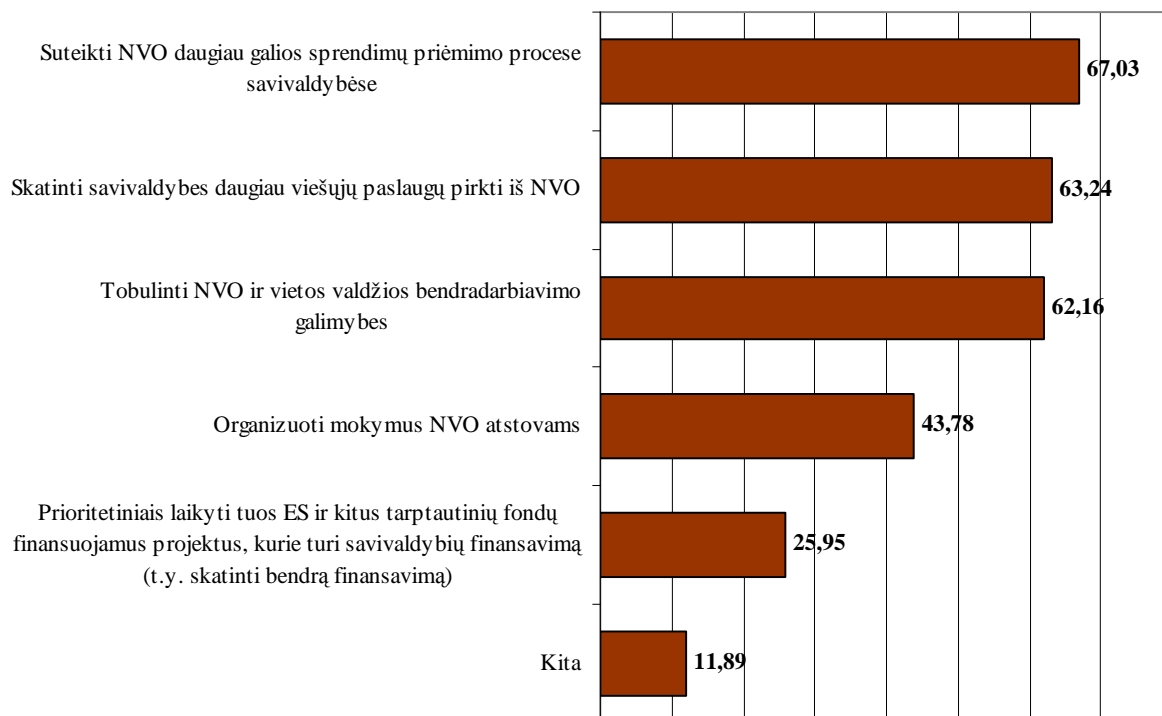
Apibendrinant ekspertų nuomonių analizę galima teigti, kad Lietuvoje aplinkosaugos NVO vaidmuo ir įtaka atstovaujama sektoriui yra santykinai didelė, tačiau jokių būdu nepakankama, ir didžiausios spragos akivaizdžiausios bendrajame tiek politikos elito, tiek gyventojų ekologiniame išsilavinime. Tuo tarpu Lietuvos viešojoje politikoje lyčių lygybės klausimų iškėlimas ir sprendimas yra gana atsietas nuo toje srityje veikiančių NVO, o dar mažiau galių pilietinė visuomenė turi sprendžiant socialinius ir ekonominius klausimus bei problemas, kurių mastas šalyje, pasižymintioje didele socialiniame atskirtimi, yra tikrai nemažas. Socialinių paslaugų išvalstybinimo politika turėtų vykti peržiūrint viešųjų pirkimų norminę bazę ir realiai veikiančią socialinę praktiką, siekiant ją tobulinti ir palankumo NVO link. Siekiant, kad lyčių lygybės politika Lietuvoje taptų pilietiškesnė, tai yra, kad į viešąją šios srities politiką būtų įtraukiama kuo daugiau NVO, būtina pasinaudoti globaliosios pilietinės visuomenės (tai yra, tarptautinių teminių koalicijų (*angl. trans-national advocacy coalitions*) bei šalyje priimamų ir įgyvendinamų atitinkamų ES direktyvų bei teisės aktų svertais.

I.5.2. NVO atstovų tyrimų analizė

Horizontalieji prioritetai yra labai svarbūs ir sudaro visų Europos Sąjungos lėšomis finansuojamų projektų pagrindą, tačiau Lietuvos specifika leidžia daryti prielaidas, kad horizontalieji prioritetai yra vertinami formaliai ir nėra analizuojami bei nagrinėjami iš esmės. Tiek pareiškėjai, tiek projektų

vertintojai juos laiko neatsiejamu ir neišvengiamu projektų rengimo elementu. Tokias prielaidas patvirtino kokybinio tyrimo metu gauta informacija. Be to, kokybinio tyrimo metu nustatyta, jog NVO įtaka sprendžiant horizontaliuosius klausimus yra labai menka. Tyrimo dalyvių nuomone, tokia situacija susiklostė dėl to, kad valdžios ir/ ar savivaldos institucijos nepasitiki NVO, neigiamai vertina jų veiklą ar tiesiog nelaiko šių organizacijų lygiaverčiais partneriais. NVO atstovai siūlo sprendžiant horizontaliuosius klausimus įtakos sritį plėsti šiais būdais: skatinti valdžios ir savivaldos institucijas labiau pasitikėti NVO, apibrėžti jų vaidmenį, stiprinti pačias NVO, skatinti sistemingą projektinę veiklą, organizuoti apskritojo stalo diskusijas, gerosios darbo patirties mainus tarp NVO ir vietos bendruomenių bei kitų šalies regionų.

Kiekybinio NVO Lietuvoje atstovų tyrimo metu nustatyta, kad NVO vaidmens didinimas sprendžiant horizontaliuosius klausimus įmanomas didinant NVO įtaką priimant sprendimus savivaldos lygmenyje (67,03 proc.) ir perkant NVO paslaugas (63,24 proc.). Panašaus įvertinimo sulaukė pasiūlymas tobulinti NVO ir vietos valdžios bendradarbiavimo galimybes (62,16 proc.). Žemiau esančiame paveiksle pateikiama informacija apie NVO atstovų nuomonę dėl taikytinų priemonių, kurios padėtų didinti NVO įtaką sprendžiant horizontaliuosius klausimus (socialinius, ekonominius, kultūrinius, aplinkosauginius, lyčių lygybės klausimus). Be to, buvo pasiūlyta savivaldybių ir NVO bendradarbiavimą įtvirtinti įstatymu, tai yra, - padaryti privaloma norma.

15 paveikslas. Kaip siūlytumėte didinti NVO vaidmenį ir įtaką Lietuvoje, tvarkant socialinius, ekonominius, kultūrinius, aplinkosauginius, lyčių lygybės klausimus, proc., Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VŠĮ SEPC.

Svarbu pabrėžti, jog šiuo metu tik dalis NVO atstovauja horizontaliųjų prioritetų puoselėjamos sritims.

I.5.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai

Apibendrinant galima teigti, jog horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimas kelia tam tikrus iššūkius nevyriausybiniam sektoriui ir nėra tolygiai svarbus bei efektyvus. Jei aplinkosaugos ir moterų teisių srityje NVO įdirbis yra pakankamai didelis, tai diskriminacijos dėl rasės, tautybės ar seksualinės orientacijos srityse dar laukia daug darbo, viena vertus, dėl istorinių ir kultūrinių Lietuvos tradicijų, o kita vertus - dėl mažo pačių NVO suinteresuotumo ar atitinkamų labiau pažeidžiamų grupių narių neskaitlingumo. Viena iš svarbiausių šios srities problemų yra ribotas finansinis NVO savarankiškumas ir negausūs rėmėjai, skiriantys paramą netradicinių sričių veiklai.

Norint skatinti ir plėtoti horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimą reikėtų ne tik stiprinti NVO institucinius gebėjimus, profesionalumą ir finansinį savarankiškumą, bet ir daugiau dėmesio skirti problemų įvardijimui ir tolerancijos populiarinimui visuomenėje. Konkretūs pasiūlymai šiuo klausimu pateikiami šios ataskaitos pasiūlymų ir rekomendacijų skyriuje.

I.6. NVO GALIMYBĖS PRITRAUKTI LĖŠAS

NVO galimybėms pritraukti lėšas savo veiklai, nesvarbu, ar ta veikla vykdoma autonomiškai ar bendradarbiaujant su valdžios institucijomis, įtakos turi keturių stambūs veiksniai:

1. LR veikiančios teisės aktai, reglamentuojantys tokio pobūdžio veiklą ir jos galimybes;
2. šalies ekonominė situacija (verslo įmonių ir gyventojų pajamos);
3. pilietinė kultūra (labdaros, paramos, savanorystės ir panašių tradicijų plėtra);
4. NVO sektoriuje dirbančių asmenų gebėjimai pritraukti lėšas (angl. *fund-raising*) veiklą.

Svarbu pabrėžti, jog šių veiksnių turinys ir poveikis nėra pastovūs. Tęstiniai trečiojo sektoriaus dinamikos stebėjimai Lietuvoje rodo, kad:

- 1) Teisinė bazė Lietuvoje kinta ir NVO suteikiama vis daugiau galių.
- 2) Ekonominė situacija taip pat kinta (po ilgalaikio didelio augimo 2008 m. ji pradėjo kisti blogėjimo kryptimi ir mažai tikėtina, kad artimiausiu metu ekonominis nuosmukis baigsis).
- 3) Pilietinės visuomenės vertybės (labdara, parama, altruizmas, savanorystė) Lietuvos gyventojų tarpe yra mažai paplitusios;
- 4) NVO sektoriuje (ypač, viešųjų įstaigų kategorijoje) dirba daug asmenų, gebančių vykdyti projektinę veiklą (jai pritraukti pinigų).

Išvardytų veiksnių, nuo kurių priklauso NVO galimybės pritraukti lėšų veiklai, poveikis nėra tiesioginis ar mechaninis ir dažnai jo pasekmės galima užčiuopti tik po tam tikro laiko. Tad šio klausimo ištyrimas negali apsiriboti situacijos „čia ir dabar“ analize. Todėl pirmiausia pristatome tyrimų ir publikacijų apie NVO galimybes pritraukti lėšų apžvalgą išvalgas.

I.6.1. Mokslinės literatūros analizė

Teisinės aplinkos požiūriu, esamos studijos ir apžvalgos rodo, kad Lietuvoje nėra palankios NVO veiklai teisinės bazės, ir teisiniai dokumentai įtvirtina savotišką valdžios vertikalę, kuomet šalies valdžios ir savivaldybių institucijos samdo (arba ne) NVO ir vykdo jų veiklos kontrolę, neskatindamos NVO veiklos iniciatyvos. Nors viešojo sektoriaus ekspertai teigia, kad NVO gali efektyviau, kokybiškiau ir mažesnėmis negu valdžios institucijų sąnaudomis spręsti problemas ir teikti paslaugas, Lietuvos teisinė bazė lemia tai, kad NVO ir valdžios institucijos veikia segmentuotoje viešųjų paslaugų rinkoje ir jų

teikiamos paslaugos tarpusavyje retai kada tiesiogiai konkuruoja (V. Anuškevičius, 2006). Tad esama teisinė aplinka stipriai riboja NVO galimybes pritraukti lėšų savo veiklai.

Šalies ekonominės situacijos požiūriu esamos studijos ir apžvalgos rodo, kad 2000 - 2005 metų laikotarpiu buvo stebima teigiama NVO sektoriaus finansų dinamika. Nors daugelis užsienio fondų ženkliai mažino savo skiriamą finansavimą (LR statistikos departamento duomenimis, 2000 m. užsienio paramos labdarai ir paramai buvo skirta 207 mln. Lt (~86,97 mln. CHR), o 2005 m. - 80,6 mln. Lt (~33,87 mln. CHR), tačiau atsiradusį praradimą kompensavo iš nacionalinių šaltinių gauta parama: (62 mln. Lt (26,05 mln. CHR) - 2001 m. ir 217,6 mln. Lt (91,43 mln. CHR) - 2005 m. (V. Ilgius, 2007). Deja, 2008 ir 2009 m. šalies ekonomikos nuosmukis labai neigiamai paveikė NVO sektoriaus finansų augimo ir jų nacionalinės dalies didėjimo dinamiką, ypač dėl sumažėjusių savivaldybių biudžetų. Šiuo metu NVO sektoriaus finansavimo lygį Lietuvoje palaiko kai kurios ES programos (pavyzdžiui, *Equal* programa Lietuvai skyrė bendrą 15,821 mln. EUR (~22,95 mln. CHR) biudžetą: 3,955 mln. EUR (~5,74 mln. CHR) iš nacionalinio biudžeto ir 11,866 mln. EUR (~17,2 mln. CHR) iš Europos socialinio fondo). Ekspertai vertina, kad Lietuvos NVO sektorius yra pajėgus įsisavinti šias lėšas, ypač po to, kai buvo išmoktos tam tikros ES paramos administravimo pamokos (V. Ilgius, 2007).

Dar iki ekonominio nuosmukio NVO sektorius Lietuvoje labai netolygiai naudojosi esamomis lėšų pritraukimo iš įvairių privačių šaltinių (verslo, gyventojų) galimybėmis. Iš privataus verslo paramos daugiausia pritraukdavo sporto srityje veikiančios NVO, nuo jų gerokai atsiliko, bet vis tik gana nemažą dalį savo biudžeto gaudavo kultūros, sveikatos ir socialinėje srityse veikiančios NVO (V. Ilgius, 2007). Ekonominio nuosmukio situacijoje tikėtinas šios paramos apimčių mažėjimas visose srityse, ir ypač tose, kurios mažiau patrauklios verslo įmonių viešiesiems ryšiams.

Iš verslo įmonių paramos yra gavusios kas antra NVO, didžiausią dalį savo biudžeto iš verslo paramos generuoja sporto (labai skaitlingos) ir aplinkosaugos (gana negausios) srityse veikiančios NVO (NIPC 2005). Verslo įmonės daugiausia remia sporto, kultūros, socialinės atskirties ir švietimo srityse veikiančias NVO: pavyzdžiui, socialiai pažeidžiamų asmenų grupėms teko apie 33 proc. 2004 metais skirtos verslo įmonių paramos, apie 16 proc. paramos teko švietimui ir 13 proc. – kultūrai. 2004 metais 21 proc. įmonių paramos buvo skirta sportui (profesionaliam – 12 proc. ir mėgėjiškam – 9 proc.). Sveikatos priežiūrai teko 5 proc. paramos, pilietinei veiklai, bažnyčiai ir nelaimių aukoms – po 4 proc., o aplinkosaugai – 0,1 proc. visos 2004 metais verslo NVO suteiktos paramos (Baltijos – Amerikos partnerystės programa (BAPP), 2005). Dažniausiai lėšas paramai ir labdarai skiria didelės (virš 50 darbuotojų) įmonės. Ekonomikos augimo šalyje laikotarpiu vienokios ar kitokios apimties paramą skyrė 2 iš 3 tokių įmonių. (BAPP, 2005).

Dažniausiai lėšas paramai ir labdarai skiria įmonės, kurių metinė apyvarta yra didelė (pavyzdžiui, 2004 metais kas antra įmonė, kurios apyvarta buvo nuo 500 tūkst. iki 3 mln. Lt (~210 tūkst. – 1,26 mln. CHR) skyrė savo lėšų paramai ir labdarai (BAPP, 2005).

Silpnus NVO sektoriaus lėšų pritraukimo gebėjimus ir galimybes rodo ir tai, kad kas trečia verslo įmonė, teikusi paramą NVO, teigia savo iniciatyva vykdžiusi labdaros - paramos projektus, tai yra, pati susirado paramos gavėjus, o ne atsiliepė į (ne)gaunamus NVO paramos veiklai prašymus (BAPP, 2005). Kitaip tariant, gana dažnai NVO veikia kaip „pašto dėžutės“, elementarios lėšų gavėjos - persiuntėjos, o ne kaip lėšų savo vykdomai veiklai „pritraukėjos“, turinčios aiškią savo veiklos strategiją ir taktiką bendradarbiauti su verslu ar valdžios institucijomis bei gyventojais. Ši deviacija dalį NVO sektoriaus paverčia nesavarankišku veiklą vykdančiu subjektu, o verslą, tegul ir vediną kilniausių tikslų, - aptarnaujančia institucija.

Beje, svarbiausia problema, su kuria dažniausiai susiduria paramą ir labdarą teikdamos įmonės yra sunkumai, kylantys norint pasinaudoti mokesčių lengvatomis, bei didelės paramos administravimo sąnaudos (BAPP, 2005). Analogiškus sunkumus patiria ir NVO sektorius, o tai neskatina plėtoti lėšų pritraukimo iš verslo sektoriaus galimybių.

LR statistikos departamento duomenys rodo, kad 2000 m., vidutinis įmonės suteiktos paramos dydis buvo 29 600 Lt (~12436,9 CHR), 2005 m. ta suma kone padvigubėjo iki 47 700 Lt (~20042 CHR) (V. Ilgius, 2007).

Tyrimai rodo, kad Lietuvoje agreguotame lygyje, didžiąją dalį paramos NVO sektoriui teikia negausi stambių verslo įmonių grupė (akcinė bendrovė „ORLEN Lietuva“, AB TEO LT, AB „Kauno grūdai“ ir pan.) ir jų teikiama parama siekia šimtus tūkstančių litų per metus, o vidutinio ir smulkiojo verslo įmonės menkai dalyvauja filantropinėje veikloje. Be to, svarbu pažymėti, kad dėl sudėtingos buhalterijos ir mokesčių nėra aišku, kokia dalis labdarai ir paramai skirtų įmonių lėšų panaudojama tiesiogiai šiai veiklai (E. Vaidelytė, 2005).

Aukščiau jau minėta, kad kitas svarbus NVO sektoriaus pajamų šaltinis yra užsienio lėšos. Nors šios paramos mastai mažėja, tyrimai rodo, kad daug Lietuvoje veikiančių NVO gauna finansinės paramos iš užsienio. Prieš keletą metų (2005 m.) 4 proc. Lietuvos NVO buvo pilnai finansuojamos užsienio šaltinių ir jų biudžetai buvo santykinai dideli (didžiausi tarp NVO Lietuvoje) - 10 000 - 100 000 Lt (~4201,7 – 42016,8 CHR). Daugiausia lėšų iš užsienio pritraukia vaikų ir jaunimo srityje veikiančios organizacijos (kas penkta NVO) (NIPC, 2005).

Akcentuotina tai, kad 2007 m. buvo užsienio paramos NVO sektoriui Lietuvoje mažėjimo metai, ir ši parama sudarė tik ketvirtadalį (27 proc.) NVO sektoriaus gautų pajamų (V. Ilgius, 2007). Tuo metu didieji užsienio fondai (Bendradarbiaujantys Nyderlandų fondai, Atviros Lietuvos fondas, Jungtinių Tautų Vystymo programa, Pasaulio aplinkosaugos Mažųjų projektų paramos fondas, Baltijos – Amerikos partnerystės programa, Šiaurės šalių ministrų taryba, Konrado Adenauerio ir kiti fondai) ėmėsi nuosekliai mažinti savo veiklos apimtį mūsų šalyje. Naujosioms NVO finansavimo iniciatyvoms ir užsienio paramai (pirmiausia ir daugiausia - nuo 2008 m. veikiančiam Norvegijos finansinis mechanizmui) reikalinga nauja NVO sektoriaus plėtros koncepcija.

Iš dirbančių šalies gyventojų nemažai lėšų NVO sektorius pritraukia pasinaudodamas nuo 2003 metų galiojančia 2 proc. fizinių asmenų pajamų mokesčio pervedimo galimybe. Tyrimai rodo, kad šia galimybe pasinaudoja apie du trečdalius Lietuvos NVO. Daugiausia lėšų šiuo būdu pritraukia viešosios įstaigos, ypač tos, kurios veikia socialinėje, sveikatos ir kultūros srityse. Gyventojai savo 2 proc. lėšomis dažniausiai remia vidurinio lavinimo mokyklas, vaikų darželius bei kitas savivaldybės institucijas: poliklinikas, meno mokyklas, jaunųjų gamtininkų stotis, bibliotekas, vaikų globos namus, policiją, priešgaisrinę gelbėjimo tarnybą, valstybinius dramos teatrus (valstybės institucijas). Tikrosios NVO gauna santykinai mažiausiai 2 proc. pervedimų. Kasmet daugėja žmonių, žinančių, kad kiekvienas dirbantis asmuo iki 2 proc. sumokėtos pajamų mokesčio sumos gali paskirti pasirinktai organizacijai (2005 m. apie tokią galimybę žinojo kas antras suaugęs Lietuvos gyventojas, dabar ši proporcija išaugusi iki dviejų trečdalių). Tiek žinančių, tiek ta galimybe besinaudojančių Lietuvos gyventojų skaičius vis auga, ypač dėl elektroninio pajamų deklaravimo teikiamų galimybių.

Statistiniai duomenys rodo, kad gyventojai, naudodamiesi 2 proc. gyventojų pajamų mokesčio skyrimo galimybe, kasmet NVO skiria vis daugiau lėšų: 2004 m. ta suma siekė 23,8 mln. Lt (10 mln. CHR), 2005 m. – 35,9 mln. Lt (85,4 mln. CHR) ir 2006 m. – 39,4 mln. Lt (93,8 mln. CHR) (V. Ilgius, 2007).

Tyrimai rodo, kad skirdami iki 2 proc. pajamų mokesčio paramą, žmonės daugiausiai vadovaujami socialinio artumo principu, o ne kokiais nors abstrakčiais visuomeniniais idealais ir vertybėmis: dažniausiai skiriama parama organizacijai, su kuria asmuo yra asmeniškai susidūręs (36 proc.). 20 proc. remia organizacijas, kuriose dirba draugai, pažįstami, artimieji ir panašiai tiek pat (19 proc.) - savo paties darbovietei.

Kas trečias asmuo, skiriantis 2 proc. pajamų mokesčio paramą, turi pasiūlymų, kaip patobulinti iki 2 proc. pajamų mokesčio skyrimo įstatymą. Dažniausiai siūlyta paramos gavėjų sąrašę palikti tik

nevyriausybinės organizacijas (12 proc.), 7 proc. respondentų siūlė į paramos gavėjų sąrašą įtraukti seniūnijas, 6 proc. – smulkiojo verslo įmones. 5 proc. siūlė paramos gavėjų sąrašė palikti ir nevyriausybinės organizacijas, ir religines bendrijas (BAPP, 2006).

Ekspertai pastebi, kad Lietuvos gyventojus lengvai ir sėkmingai mobilizuoja TV organizuojamos paramos akcijos, kurių metu surenkama po 1-2 mln. Lt, tačiau tik retos socialinės iniciatyvos susilaukia tokio masinio TV industrijos ir žiūrovų dėmesio. Lietuvos gyventojai (neskaitant tikinčiųjų katalikų bažnyčios apeigose) atskirai asmeniškai aukoja mažai ir retai: tyrimai rodo, kad aukoję per pastaruosius metus yra 12-15 proc. suaugusiųjų Lietuvos gyventojų, ir vidutinė auka buvo apie 30 Lt (12,6 CHR) (I. Matonytė, A. Zdanevičius, 2003; V. Ilgius, 2007). Daugelio NVO vadovai pripažįsta, kad sunku surinkti net ir patį organizacijos nario mokestį (dažniausiai NVO iš vis neturi nario mokesčio, o ten, kur jis yra, su retomis išimtimis, metinis mokestis yra 10-50 Lt (4,2 – 21 CHR).

Pagaliau, tyrimai rodo, kad Lietuvoje nėra palankios viešosios nuomonės NVO dalyvavimo ir viešųjų paslaugų bendrojo finansavimo atžvilgiu. Visuomenės nuostatų tyrimai rodo, kad filantropijos idėja šalyje nėra plačiai prigijusi. Tad valstybė ir NVO dar turėtų nuveikti didelį darbą keisdamos visuomenės nuostatas ir lūkesčius, susijusius su viešosiomis paslaugomis ir jų teikėjais.

Gyventojų nuomone, valstybė turėtų prisiimti visą iniciatyvą ir atsakomybę už socialinę rūpybą ir sveikatos priežiūrą, mokslą, švietimą, aplinkosaugą. Gyventojų nuomone, tinkamiausios bendram abiejų sektorių, valstybės ir NVO, - finansavimui ir dalyvavimui yra veiklos meno, sporto ir kultūros paveldo apsaugos srityse, o tik NVO ir privačių rėmėjų lėšomis ir rūpesčiu (be valstybės ir savivaldybių paramos) turėtų verstis saviveiklos menas, mėgėjiškas sportas ir religinės bendruomenės (ALF, 2003; E. Vaidelytė, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad pagal pajamų „portfelį“ Lietuvos NVO negali pasigirti nei jo apimtimis, nei struktūros įvairove. Aukščiau įvardyti NVO lėšų pritraukimą sąlygojantys keturi pagrindiniai veiksniai (valstybės teisinė bazė, šalies ekonominė situacija, viešoji nuomonė ir elgsena pilietinės visuomenės atžvilgiu bei NVO sektoriaus atstovų gebėjimai pritraukti lėšas) šiuo metu yra gana nepalankūs.

I.6.2. NVO atstovų tyrimo analizė

Remiantis kokybinio tyrimo (fokus grupės ir serijos pusiau struktūruotų interviu) rezultatais galima išskirti keletą probleminių ratų, kurie iš esmės apsprendžia NVO galimybes pritraukti lėšų bendrai veiklai. Fokus grupės dalyviai labiausiai akcentavo lėšų stygių NVO veiklai, kuris sunkmečio sąlygomis dar

labiau. Jų teigimu, „blogiausia, kad nėra pinigų“. Ir anksčiau, ir dabar – sunkmečio laikotarpiu, – anot fokus grupės dalyvių „viena iš seniausių [NVO Lietuvoje] problemų tai – paprasti, nesudėtingi pinigai“. Tačiau esmine NVO lėšų pritraukimo problema fokus grupė laikė ne dabartinę nepalankią ekonominę situaciją, bet per ilgesnį laikotarpį susiklosčiusią NVO lėšų pritraukimui nepalankią teisinę Lietuvos bazę ir valdžios institucijų nepalankumą NVO sektoriaus veiklai. Pastebėta, kad nors formaliai „tie valstybės finansai lyg ir būna, tarsi jų ir yra, bet nevyriausybinės kažkaip sklandžiai tų pinigų nepaima“. Fokus grupės nariai tų nesklandumų šaltiniu laiko ne NVO aktyvistų kvalifikacijų ir profesinių įgūdžių stoka, bet ydingą valdžios institucijų laikyseną NVO finansavimo procese. Kalbant apie finansinę valdžios institucijų paramą, pabrėžiama, kad NVO visada ją gauna „su papildomomis sąlygomis“ (angl. *with strings attached*): ar tai būtų konkrečių veiklos rezultatų reikalavimas, ar organizacijos sprendimų darymo savarankiškumo mažinimas, ar pačios NVO kultūros keitimas (iš bendruomeniniu pasitikėjimu grįstos į biurokratinės hierarchijos kontroliuojamą) ir t.t. Tuo tarpu, fokus grupės teigimu, daug užsienio fondų ir programų paraos lėšų „skiriama tokiems pašaliniais dalykams, kaip mokymai, mokymai kaip mokyti, užsienio ekspertų komandiruotės ir taip toliau“. Šiais pastebėjimais vėlgi akcentuojama ne Lietuvos NVO kompetencijos stoka, o teisinėje bazėje ir socialinėse tradicijose įtvirtintas jų nesavarankiškumas veikti pačioms.

Atsainų valdžios požiūrį į NVO fokus grupės dalyviai laiko esmine NVO sektoriaus silpnumo priežastimi Lietuvoje. Dalyvių nuomone, NVO sektorius į krizę pateko dar gerokai prieš sunkmetį, kai apie 2007 m. nustojo didėti NVO sektoriuje dirbančių žmonių, savanorių skaičius, nors tuo metu ekonomika klestėjo ir kiekvienų metų valstybės biudžetas ženkliai augo. Tad objektyviai vertinant, fokus grupės nariai konstatavo, kad jau keletą metų iš esmės Lietuvos NVO traukiasi ir jų įtaka mažėja. Formuojasi neigiamas užburtas ratas: šis NVO sektoriaus traukimasis, mažėjimas, ypač sunkmečiu dramatiškai neigiamai veikia NVO kompetencijas ir gebėjimus pritraukti lėšų: yra žmonių, kurie išmano NVO veiklos sritį, tačiau dėl lėšų stygiaus sektoriuje tie žmonės yra priversti ieškoti darbo verslo įmonėse ar valstybės įstaigose. Taigi neužtikrinant finansinio nevyriausybinių organizacijų stabilumo, NVO sektorius praranda kompetentingus darbuotojus.

Kitas dalykas, kurį akcentavo fokus grupės nariai, kalbėdami apie NVO galimybes pritraukti lėšų, vėlgi susijęs su teisine baze: NVO sektoriui Lietuvoje trūksta institucinio stiprumo. Grupės dalyviai teigė, kad Lietuvos vyriausybė neatrado galimybių, kaip stiprinti NVO instituciniu požiūriu. Kaip sėkmingas institucinio stiprinimo pavyzdys buvo minimas Čekijos atvejis, kai dalis privatizavimo fondo lėšų buvo perduota labdaros ir paramos fondams, bei Vengrijos pavyzdys, kai NVO sektoriui suteikta galimybė

pačiam persiskirstyti du procentus tų lėšų, kurių nepaskirstė gyventojai. Dabartinėmis sąlygomis Lietuvoje, fokus grupės narių teigimu, „NVO pinigus pravalgo“ ir dėl savo silpnumo mažai vykdo tęstinės naudingos veiklos. Pavyzdžiui, žinoma, kad tik nedidelė NVO dalis turi nuosavas patalpas, kurias esant reikalui galėtų įkeisti bankui, imdamos paskolą savo veiklos plėtrai.

Fokus grupės narių manymu, pirmiausia spręstinos teisinės NVO problemos. Šiuo metu NVO neturi pakankamo vaidmens viešojoje politikoje, tačiau, jeigu NVO atitinkamose viešosios politikos srityse grotu pirmuoju smuiku, tai jos savaime taptų „geidžiamu jaunikiu“ ir joms būtų kur kas lengviau pritraukti lėšų tiek iš verslo, tiek iš gyventojų, nors jos gautų ir nemažai valstybės „deleguojamų“ asignavimų. Tačiau NVO vaidmuo viešojoje politikoje yra menkas, net ir socialinėje sferoje, kurioje teigiamas NVO vaidmuo akivaizdus. Dėl šalyje egzistuojančios viešųjų pirkimų praktikos bei viešųjų įstaigų dalyvavimo NVO tampa savotišku valstybinių institucijų subproduktu. Šiuo metu nevyriausybinės organizacijos neturi galimybių konkuruoti su valstybės institucijomis dėl socialinių, kultūrinių ar kitų paslaugų, nes funkcionuojant konservatyviai teisinei sistemai naujos iniciatyvos sunkiai skinasi kelią. Pavyzdžiui, akivaizdu, kad egzistuoja benamystės problema. Problemą padėtų spręsti priestatas prie nakvynės namų. *Caritas* galbūt tai padarytų arba pritaikytų turimas patalpas, tačiau nėra būdų įeiti į tokių paslaugų rinką.

Fokus grupės narių nuomone, NVO finansavimo problemas sąlygojo ir netinkama NVO projektų administravimo sistema, kuri vėlgi susijusi su Lietuvoje veikiančia teisine baze: ta sistema nevyriausybiniam sektoriui yra absoliučiai nelogiška, neskatina projektų įgyvendinimo efektyvumo ir kokybės, o daugiau orientuojasi į dalyvavimą biurokratiniame procese ir dokumentų tvarkyme. Neigiama yra tai, kad ir taip negausios lėšos naudojamos tokioms veikloms, kurios kartais neturi jokios pridėtinės vertės. Akcentuojama ir platesnė NVO veiklos biurokratizavimo problema - komplikotas ES struktūrinių fondų bei Norvegijos finansinio mechanizmo lėšų įsisavinimas, kai realiai daugiau laiko sugaištama tvarkant dokumentus, o ne siekiant rezultato.

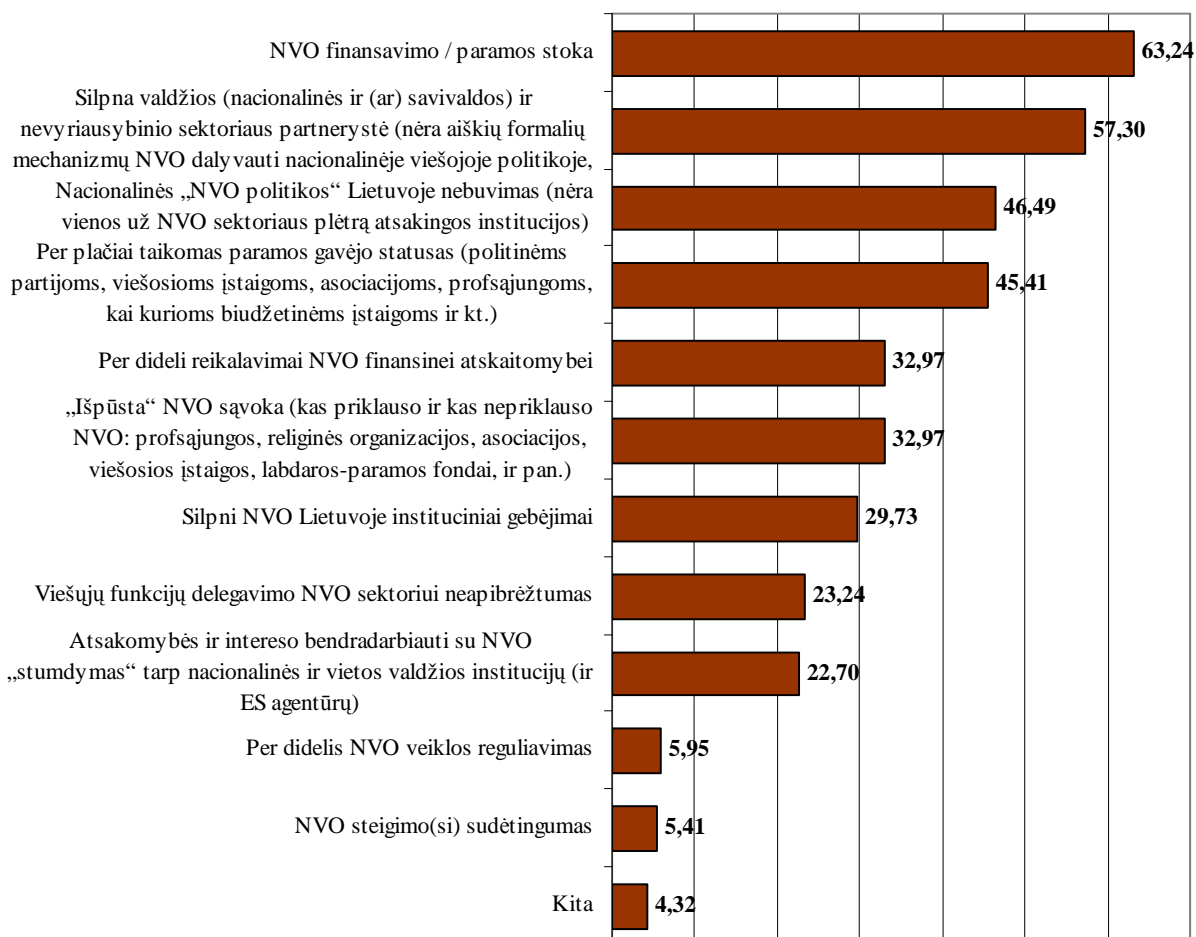
Pagaliau, fokus grupės nariai akcentavo tai, jog būtina Lietuvos NVO atverti ilgalaikes erdves, suformuluoti NVO viešąsias užduotis. Menkas lėšų pritraukimo galimybės ir mažą lėšų pritraukimo motyvą NVO sektoriaus atstovai labiausiai sieja su NVO nepalankia teisine baze (menku ir neaiškiu NVO vaidmeniu viešojoje politikoje), todėl jie rekomenduoja valstybės lygmeniu peržiūrėti ir NVO priskirti tam tikrus „medžioklės plotus“, t.y. socialinės veiklos sritis ir atsakomybę už jas. Būtina įvesti daugiau horizontalumo tam, kad nevyriausybinės organizacijos galėtų gauti lėšų. Kita vertus, reikėtų galvoti apie mechanizmus, kaip būtų formuojamos viešosios užduotys, kaip nevyriausybinės organizacijos galėtų gauti užsakymus, ar turėtų galimybę tokias užduotis vykdyti bendradarbiaudamos su

atitinkamomis valstybės institucijomis tam tikrose politikos srityse ir pan. Kita vertus, fokus grupės narių požiūriu, nacionaliniame lygmenyje NVO galėtų kooperuotis darbui tam tikrose viešosios politikos srityse. Fokus grupės dalyvių nuomone, savivaldos lygmenyje bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis reikėtų peržiūrėti ir parengti bendradarbiavimo mechanizmus, ypač stiprinant bendruomenes, kad jos neatsiliktų nuo nacionaliniame lygmenyje vykstančių procesų. Šiuo aspektu fokus grupės atstovai siūlė pakeisti projektų vertinimo principus: jei NVO veiklos projektui savivaldybė skiria bendrąjį finansavimą, tai aiškiai, finansuojamai iš fondo, skirti papildomų balų. Tokiu būdu būtų peržengiama dabar veikianti valdžios vertikalei palanki sistema, kai savivaldybės teturi atsižvelgti į visuomenės poreikius ir gali skelbti viešuosius konkursus paslaugoms pirkti. Fokus grupės narių nuomone, viena vertus, tuos visuomenės poreikius geriau mato NVO, o – kita vertus, – ne paslaugų pirkimo kaina turėtų būti vieninteliu ir svarbiausiu kriterijumi viešųjų pirkimų konkurse. Nes nebūtinai už „geriausią“ kainą nupirkta paslauga tikrai pasiekia paslaugos gavėją ir nebūtinai tokios paslaugos kokybė buvo gera (puikiai tenkino gavėją). Fokus grupės nariai primygtinai siūlė steigti nepriklausomą bendruomenių (ar kitaip vadinamą) fondą, kuris skatintų geresnį nevyriausybių organizacijų ir savivaldybių bendradarbiavimą. Tokiame fonde galėtų būti įdiegta inovatyvi teikiamų paraiškų balų sistema. Tokiu atveju, jeigu būtų matyti, kad NVO teikia projektą, į kurio vykdymą realų indėlį įneša savivaldybė, tokiai paraišai būtų skiriama papildomų balų. Tai būtų realaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo skatinamas.

Apibendrinant fokus grupės narių požiūrį galima teigti, kad didžiausia kliūtis NVO lėšų pritraukimui Lietuvoje šiuo metu yra NVO nepalanki teisinė bazė. Fokus grupės nariai pateikė realius teisinės bazės (pirmiausia, viešųjų pirkimų srityje) tobulinimo būdus, kuriuos įgyvendinus būtų paskatinta teigiama dinamika tiek viešosios nuomonės lygmenyje, tiek pačiame NVO kompetencijų ir žmogiškųjų išteklių, nuo kurių irgi ženkliai priklauso NVO lėšų pritraukimas, srityje.

Atliktas kiekybinis tyrimas rodo, kad faktines NVO galimybes pritraukti lėšų bendrai finansuoti projektus NVO lyderiai Lietuvoje vertina labai kritiškai ir pabrėžia, kad NVO sektorius nuolat stokoja lėšų (16 paveikslas). Lėšų stygius laikomas svarbiausia NVO veiklos plėtros kliūtimi. Šią problemą esmine laiko du iš trijų respondentų. Finansavimo problemos pirmiausiai glaudžiai siejamos su NVO nepalankia teisine baze Lietuvoje ir valdžios sektoriaus „storžieviškumu“, neleidžiančiu susiklostyti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosferai ir tradicijoms tarp nacionalinės, savivaldos ir NVO sektoriaus lyderių, atstovų, entuziastų. Kad ir kaip paradoksalu ir neracionalu atrodytų, tačiau kas trečias

respondentas didelę NVO veiklos plėtros kliūtimi laiko griežtus biurokratinis reikalavimus ir NVO veiklos (pirmiausia ir dažniausiai išskirtinai tik finansinės) kontrolę. Tai siejama ir su šalyje veikiančiais įstatymais, ir su atskirų NVO projektų (dažnai finansuojamų jungtinėmis lėšomis, su nemaža užsienio pagalba) administravimu.

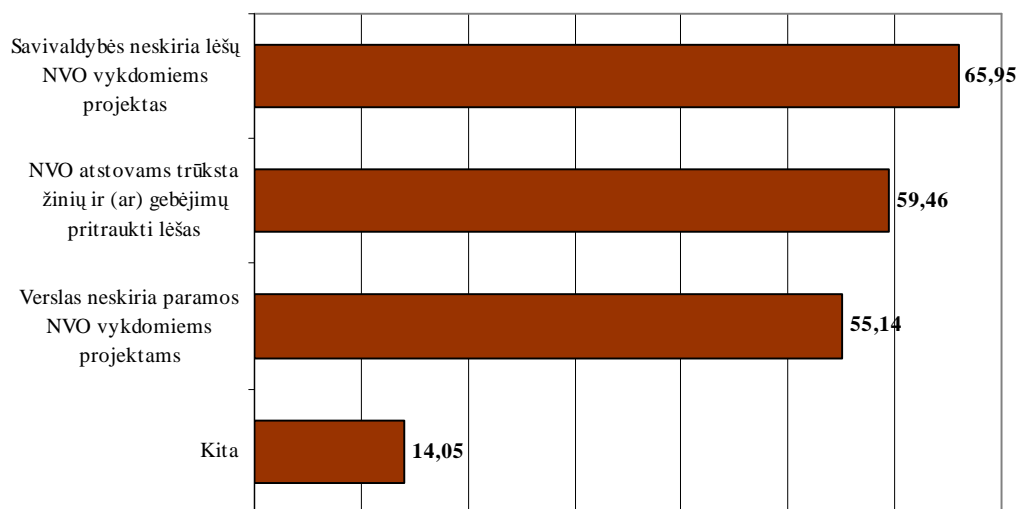

16 paveikslas. Kiek, Jūsų nuomone, šiuo metu Lietuvos nevyriausybiniam sektoriui yra aktualios šios problemos?, proc.

Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VŠĮ „SEPC“

Įvardydami pagrindines lėšų pritraukimo problemas (17 paveikslas), NVO lyderiai daugiausia dėmesio skiria savivaldos lygmenyje susiklosčiusiai „blogai konjunktūrai“: dėl teisinių dalykų, savivaldybės nelinkusios patikėti daug veiklos (ir atitinkamai, lėšų) NVO veikloms, dėl ekonominės krizės trūksta pačių lėšų, o dėl politinės ir pilietinės kultūros skurdumo NVO lyderiai ir jų teikiami veiklos projektai nelaikomi visaverčiais. Tai, kad savivaldybių lygmenyje egzistuoja pagrindiniai probleminiai

mazgai, teigia 2 iš 3 NVO lyderių. Kas antras Lietuvos NVO lyderis pripažįsta ir NVO atstovų gebėjimų derėtis bei daryti įtaką trūkumą (ir šį gebėjimą daugiausia projektuoja į santykius su savivaldybėmis ir nacionalinėmis institucijomis, o ne projektinio finansavimo per užsienio fondus paieškas).

17 paveikslas. *Kaip Jūs manote, su kokiomis problemomis susiduria NVO pritraukdami finansavimą vykdomiems projektams šiuo metu?, proc., Šaltinis: Kiekybinis NVO tyrimas, 2009-2010, VŠĮ SEPC*

Tyrimas atskleidė, jog, NVO lyderių nuomone, didelė problema yra tai, kad verslas nėra įsitraukęs į visuomeninę (bendruomeninę) veiklą. NVO lyderiai pastebi, kad verslas finansuoja „smagiausias ir matomiausias“ veiklas (tyrimų apžvalgoje matyti, kad tai yra sporto ir kultūros renginiai bei TV akcijos), nes, pasak pašnekovų, „donorystės sritims nenumatyti reikalingi prioritetai“. To, kad 2 proc. GPM skyrimo paramai reglamentavime yra spragų, NVO lyderiai per daug nesureikšmina. Daug didesne problema (negu 2 proc. skyrimo išskaidyta alokacija), susijusia su NVO ištekliais, NVO lyderiai mano esant atsainų „visuomenės požiūrį į savanorystę“, kitaip tariant, žmonių pasirengimą savo laiką ir energiją investuoti į visuomeninę veiklą. Kita vertus, NVO lyderiai vėlgi akcentuoja, kad „per sudėtinga paraiškų ir projektų vykdymo biurokratija; nerealūs bendrojo finansavimo reikalavimai“; „visiškai nerealūs apribojimai administravimo ir personalo išlaidoms“; „nelygi konkurencija su iš biudžeto finansuojamomis viešosiomis įstaigomis“. Pagaliau, NVO lyderiai jautrūs etiniams klausimams, susijusiems su finansavimu: jie sako, kad nesant aiškios konkurencinės rinkos, pinigų kartais „neskiriama NVO, nes jos per gerai dirba“ ir kad „veši korupcija“ bei „neskaidrus lėšų skirstymas ir jų panaudojimo kontrolė neaiški“.

I.6.3. Pagrindinės problemos ir poreikiai

Apibendrinant galima teigti, kad kiekybinis NVO lyderių tyrimas atskleidė, jog pagrindinė problema, su kuria susiduria NVO, siekdamos pritraukti lėšų bei vykdyti veiklos plėtrą, yra teisinė bazė, o antrasis pagal svarbą neigiamą NVO veiklos galimybėms turintis veiksnys yra NVO nepalanki viešoji nuomonė bei silpnos pilietinės visuomenės tradicijos: neišplėtotą savanorystę ir labdaros bei paramos teikimas.

NVO poreikiai šitoje srityje yra tiek vidiniai, tiek išoriniai. Reikia stiprinti NVO gebėjimus pritraukti lėšas mokant personalą, bendradarbiaujant su abiejų tipų rėmėjais (fiziniais ir juridiniais asmenimis), taip pat reikia kurti naujus paramos teikimo mechanizmus, populiarinti savanorystę, filantropiją ir socialines inovacijas, bei naudą, kurią visuomenei teikia trečiasis sektorius.

II. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

NVO fondo paramos panaudojimo rekomendacijos grindžiamos prielaida, kad turi būti remiama tokia veikla, kuri atneš daugiausia rezultatų bei naudos nevyriausybinų organizacijų ir pilietinės visuomenės stiprinimui Lietuvoje.

Remiantis pirmoje tyrimo dalyje išdėstyta NVO apibrėžimo problematika (tik pagal juridinį statusą) parama turėtų būti nukreipiama atsižvelgiant į sritis, kuriose vykdoma remtina veikla, ir papildomus reikalavimus pareiškėjams bei tikslinėms grupėms. Taip siekiama nors iš dalies paremti tas organizacijas ar jų grupes, kurios aktyviai atstovauja² savo narių ir piliečių grupių interesams bei teikia kokybiškas socialines paslaugas, turi veiklos patirties ir gali ženkliai prisidėti prie NVO vaidmens stiprinimo mūsų visuomenėje.

Išvados ir rekomendacijos dėl finansavimo sričių, paramos priemonių, veiklų, tinkamų pareiškėjų ir tikslinių grupių suskirstytos pagal tris tiesioginius NVO fondo tikslus:

- Stiprinti NVO plėtojant jų institucinius gebėjimus;
- Stiprinti NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimą;
- Skatinti Lietuvos ir Šveicarijos partnerystę NVO sektoriuje.

² Atstovavimo interesams apibrėžimas: „Atstovavimą sudaro organizuotos pastangos ir veiksmai, kuomet pasinaudojant demokratijos teikiamomis galimybėmis siekiama sukurti ir įgyvendinti tokius įstatymus ir politiką, kuriais remiantis būtų sukurta teisinė ir lygiateisė visuomenė (Cohen, D.: Elements of Advocacy. Washington, Advocacy Institute, 1995).

ES socialinės atskirties mažinimas arba socialinė aprėptis (*inclusion*) yra šiuolaikinės socialinės politikos šerdis. Be to, 2010 m. paskelbti Europos kovos su skurdu ir socialine atskirtimi metai. Socialinėje srityje veikiančių NVO Lietuvoje yra bene daugiausia, palyginus su kitų sričių organizacijų skaičiumi. Socialinių NVO veikla skirta visoms visuomenės grupėms, pradedant vaikais ir jaunimu, ir baigiant pagyvenusiais žmonėmis, jos gali operatyviau nei biudžetinės paslaugų įstaigos identifikuoti reikalingų paslaugų kiekį ir pobūdį, o pasitelkusios visuomenės savanorius, verslo įmones, reikalingus specialistus bei ekspertus - teikti paslaugas atokiausiuose šalies kampeliuose.

Socialinei atskirčiai mažinti ne mažiau reikšmingos yra ir kultūros paslaugos, kurias NVO labai dažnai geba sujungti su socialinėmis ir kitomis paslaugomis (pavyzdžiui, švietimo, sveikatos, neformalaus ugdymo ir kt. veiklos) ir taip patenkinti įvairiausių grupių ir individų poreikius.

Žmogaus teisių ir lyčių lygybės problematika neretai sutampa su platesniais demokratijos ir pilietinės visuomenės stiprinimo Lietuvos visuomenėje poreikiais. Viena vertus, dėl visuomenėje vyraujančio pilietinio pasyvumo ir politinio susvetimėjimo gyventojų dalyvavimas viešųjų sprendimų priėmimo procesuose išlieka santykinai mažas. Neformalus pilietinis jaunimo ir suaugusiųjų ugdymas tebėra tos sritys, kurioms reikia skirti daugiausia dėmesio. Kita vertus, gyventojų galimybes dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose riboja nepakankamas valdžios atvirumas, tiek informacijos apie savo veiklą, rengiamus teisės aktų projektus, pateikimo aspektu, tiek efektyvių konsultacijų su gyventojais mechanizmų stygiaus aspektu.

Aplinkosauginės NVO Lietuvoje veikia labai plačiai, o jų poveikį neabejotinai jaučia ir mato valdžios institucijos bei visuomenė. Tačiau sėkmingam šios srities NVO darbui, o ypač siekiant sudaryti palankias sąlygas šios srities NVO dalyvauti aplinkosaugos viešojoje politikoje Europos lygmeniu, taip pat reikalingas institucinis stiprinimas.

Regioninio ir vietos lygmens organizacijos ir neformalios bendruomenės vis dar stokoja gebėjimu ir reikalingų žinių aktyviai dalyvauti vietos ekonomikos kūrimo bei sprendžiant socialinius uždavinius. Dažniausia to priežastis yra ta, kad mažų miestelių ir kaimo žmonės skeptiškai vertina savo galimybes daryti įtaką vietos problemų sprendimui. Taigi regioninės ir vietos plėtros srityje aktualios yra žmonių įtraukimo į veiklą, jų aktyvinimo dalyvauti viešajame gyvenime, bendruomenių prisitaikymo prie demografinių ir sektorinių pokyčių, socialinės integracijos ir kitų paslaugų bendruomenėje problemos. Ši sritis taip pat labai svarbi ir dėl to, kad regiono ir bendruomenių plėtra skatina ne tik horizontalųjį, bet ir vertikalųjį visų sektorių ir įvairių institucijų bendradarbiavimą.

Demokratijos ir pilietinės visuomenės stiprinimas tebėra aktualus ir po 20 nepriklausomos valstybės gyvavimo metų, nes dar trūksta efektyvių konsultavimosi su piliečiais ir NVO mechanizmų.

II.1. NVO STIPRINIMAS PLĖTOJANT JŲ INSTITUCINIUS GEBĖJIMUS

II.1.1. Išvados

Atliktų NVO sektoriaus tyrimų duomenys rodo, kad pastaraisiais metais NVO susilpnėjo daugeliu aspektų, o institucinėje srityje nevyriausybinės organizacijos labiausiai akcentuoja problemas, kurias galima suskirstyti į tris grupes:

- 1. Žmogiškieji ištekliai.* NVO stokoja savanorių ir profesionaliai dirbančių žmonių (daugiau kaip trečdalis NVO neturi etatinių darbuotojų); susilpnėję organizaciniai ypač lėšų paieškos gebėjimai, strateginio planavimo, bendradarbiavimo, partnerystės kūrimo ir viešųjų ryšių srityse; dažna lyderių kaita; organizacijose pagal įstatų reikalavimus sukurti valdymo organai retai kada aktyviai talkina ypač lėšų paieškos srityje, kurioje valdybų vaidmuo turėtų būti labai svarbus; šiuo metu šalyje nėra žmogiškiems išgūdziamams plėtoti bei organizaciniams gebėjimams stiprinti skirtų nuoseklių NVO specialistų rengimo bei kvalifikacijos kėlimo mokymo programų; NVO nėra pajėgios pirkti mokamų mokymo paslaugų; NVO sunkiai pritraukia savanorių tiek veikloms vykdyti, tiek ir kaip šalininkų;
- 2. Finansiniai ištekliai.* Finansinių išteklių nebuvimas arba nepakankamumas; dar neseniai nemažas paramos lėšas šalies NVO projektams ir, iš dalies instituciniam stiprinimui skyrę užsienio fondai iš Lietuvos pasitraukė, o jų nepakeitė nei vietinių fondų pritraukiamos lėšos, nei kiti nevyriausybinėms organizacijoms prieinami finansiniai ištekliai; vadinamasis „2 procentų mechanizmas“ ypatingos įtakos NVO sektoriaus finansinės padėties gerinimui neturi, nes didžiausią NVO skiriamą dalį lėšų tradiciškai gauna tik nedidelis skaičius NVO, kadangi gyventojai vis dar noriau savo sumokėtų mokesčių dalį paskiria tokioms ne pelno institucijoms kaip mokyklos, vaikų darželiai ir pan.
- 3. Techninė bazė.* Susilpnėjo NVO techninė bazė ir tik mažiau kaip trečdalis NVO šiuo metu yra pajėgios nuomoti biuro patalpas, o nuosavas patalpas turi apskritai tik kelios organizacijos Vilniuje ir kelios bendruomenės organizacijos rajonuose; prieš keletą ir daugiau metų veikusių fondų lėšomis įsigyta įranga jau paseno, o naujoms technologijoms šiandien organizacijos lėšų neturi.

Tyrimė dalyvavusios NVO pripažįsta, kad sektoriui stinga ir gerų idėjų bei naujovių, kurių įgyvendinimas didintų visuomenės ir potencialių paslaugų pirkėjų pasitikėjimą nevyriausybinėmis organizacijomis bei aukšta jų paslaugų kokybę.

Ilgą laiką priklausęs nuo užsienio finansavimo Lietuvos NVO sektorius pastaruoju metu beveik iki minimumo sumažėjęs ir valstybės finansavimo šaltiniams, susiduria su rimtais iššūkiais, ieškodamas finansinių išteklių tolesnei plėtrai.

II.1.2. Rekomendacijos dėl NVO fondo veiklos

Bendrasis Šveicarijos **fondo tikslas NVO institucinio stiprinimo srityje** - padidinti kritinę masę paslaugas teikiančių ir atstovaujančių bei viešojoje politikoje aktyviai dirbančių NVO, kurios galėtų imtis didesnės atsakomybės sprendžiant socialines problemas ir dalyvaujant sprendimų priėmime. Šiuo krizės laikotarpiu, kuris NVO sektoriui truks žymiai ilgiau, nei visuomenei apskritai, institucinė parama yra labai reikalinga dėl keleto svarbių priežasčių: tokia parama užtikrintų organizacijų veiklos tęstinumą ir veiksmingumą tol, kol organizacijos sustiprės, t. y. pasirengs naują veiklos strategiją, suras rėmėjų ir išplės paslaugų teikimą.

NVO vadovų, darbuotojų ir valdymo organų lyderiavimo ir kiti įvairiapusiai gebėjimai yra labai svarbūs NVO tiek kaip institucijoms, tiek kaip teigiamai veikiančioms visuomenę organizacijoms. NVO taip pat yra svarbios kaip mokymo bazė rengiant lyderius kitiems šalies ir ekonomikos sektoriams. Savo ruožtu verslo sektorius šiandien gali nemažai pasiūlyti NVO sektoriaus atstovams, nes ne pelno sektorius vis dar stokoja gebėjimų tokiose srityse, kaip organizacijos plėtra, strateginis planavimas, lėšų generavimas, finansų valdymas, savanorių valdymas, rinkodara, viešieji ryšiai ir ryšiai su žiniasklaida, dalyvavimas viešojoje politikoje ir darbas su valdžios institucijomis, bendravimas, bendradarbiavimas bei kitos susijusios funkcijos. Negalėdamos nuolat tobulėti, NVO negali veiksmingai atstovauti savo suinteresuotų grupių interesams, teikti kokybiškų bei naujų paslaugų savo organizacijos ir didesnės bendruomenės nariams ir galiausiai negali daryti veiksmingo poveikio priimamiems šalies ir vietos valdžios sprendimams.

Siūlomos finansavimo sritys:

- viešojo intereso gynimas ir viešosios naudos kūrimas;
- NVO veiklos tobulinimas ir finansinių šaltinių diversifikavimas;
- demokratijos ir pilietinės visuomenės stiprinimas.

Tinkami pareiškėjai privalėtų turėti šių sričių patirties ir priklausyti vienai iš išvardytų grupių:

- viešosios politikos formavimo srityje veikiančios NVO;
- NVO tinklai, koalicijos ir kitos skėtinės organizacijos;
- atskirų sričių viešajam interesui atstovaujančios ir jį ginančios NVO;
- pilietinį aktyvumą ir savanorystę remiančios NVO;
- socialinį verslumą skatinančios NVO.

Bendras laukiamas šio tikslo poveikis:

- išaugę NVO atstovavimo gebėjimai bei padidėjusi NVO įtaka viešosios politikos formavime;
- padidėjęs visuomenės jautrumas naujoms temoms ir problemoms;
- išaugusi socialinių diskusijų ir alternatyvių sprendimų siūlymų įvairovė;
- kritinė masė instituciniu ir finansiniu požiūriu tvarių NVO veiksmingai atliekančių savo misiją vietos, šalies ir ES lygmenyse;
- dalyvaujamosios demokratijos (angl. *participatory democracy*) modelis suprantamas didžiajai daliai šalies gyventojų, kurie noriai ir aktyviai imasi iniciatyvos ir veikia bendrojo gėrio labui;
- padidėjęs visuomenės pasitikėjimas NVO.

Priemonės ir veiklos

Priemonė - NVO sektoriaus plėtrai palankios aplinkos kūrimas

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad dalis NVO sektoriaus problemų yra susijusios su teisiniu ir mokestiniu reglamentavimu, visuomenės apskritai bei, kai kurių valdžios institucijų ir žiniasklaidos atstovų kokrečiai, nepakankamu supratimu apie NVO misiją ir nevyriausybinių organizacijų veiklos specifiką, menkomis filantropijos tradicijomis ir nuoseklios valstybinės NVO rėmimo politikos nebuvimu.

Daugelis NVO yra įsitikinusios, kad jų veikla svarbi ir todėl matoma. Tačiau NVO nepakankamai išnaudoja egzistuojančias viešinimo priemones, tokias kaip tam tikrai problemai skirtos kampanijos. NVO ypač mažai naudojami socialinės reklamos galimybėmis. Daugelis šalies gyventojų negali paminėti nė vienos šalyje veikiančios NVO pavadinimo. Gyventojams trūksta žinių apie NVO veiklą bei supratimo, kuo šios organizacijos skiriasi nuo verslo ar valstybės institucijų, kokie jų veiklos pasiekimai bei poveikis

šalies ir vietos valdžios institucijų priimamiems sprendimams bei viešajai politikai apskritai. Gyventojai nerodo didelio pasitikėjimo NVO, todėl kad mažai apie jas žino, nes pačios NVO retai arba nenuosekliai ir nekokybiškai informuoja visuomenę apie save ir savo veiklą.

Siekiant poveikio viešojoje politikoje grupės NVO ir neformalių piliečių grupių tinklo nuomonė paprastai yra žymiai veiksmingesnė, negu pavienių organizacijų pasisakymai, peticijos, deklaracijos ir kitos tradicinės poveikio darymo priemonės. Atitinkamai paslaugų kokybė gali būti žymiai geresnė, kai valdžios, verslo ir nevyriausybinio sektoriaus paslaugų teikėjai bendradarbiauja teikdami gerai koordinuotą visapusišią paslaugų paketą. Tai ypač aktualu toms bendruomenėms, kuriose klesti narkomanija, alkoholizmas ir kitos panašios problemos, kur šeimos vienu metu patiria daugialypius ekonomikos, sveikatos ir socialinės diskriminacijos iššūkius.

Lietuvos NVO tinklai, asociacijos ar įvairiais kitais pavadinimais įvardijamos NVO sąjungos bei partnerystė grindžiamos organizacijos ir neformalios grupės dažnai neturi tinkamos funkcinės tinklo struktūros, kuri sietų visus narius su to darinio misija ir tinklo tikslais. Be to, formalių NVO, o ypač neformalių gyventojų grupių atstovai mažai bendrauja, o jei bendrauja, tai nereguliariai ir neturėdami aiškių uždavinių, nesidalija gerąja patirtimi arba išmoktomis pamokomis, neformuluoja bendros vizijos ir tikslų, loginių priežasčių ir pasekmių struktūrų, kurios jiems padėtų koordinuoti veiksmus bendrai siekiant tinklo ar sąjungos tikslų. Galiausiai veiksmingam tinklui ar sąjungai nepakanka bendros vizijos. Būtinai ir tokios priemonės, kaip sekretoriatas, gerai sutvarkytas elektroninis ryšys ir virtualaus bendravimo galimybė, reguliarūs susitikimai, vertinimai ir pan.

Tolesnis viešosios politikos NVO tinklų kūrimas ir/arba esamų struktūrų palaikymas yra sudėtingas, nes NVO neturi galimybių išlaikyti savo biurų, darbuotojų ir stokoja finansinių išteklių stokos. Dėl tų pačių priežasčių Lietuvos NVO nepakankamai dirba Europos NVO tinkluose.

Siekiant šio tikslo **tinkamos yra šios veiklos** (šis sąrašas nėra baigtinis):

- NVO sektoriaus analizės, rinkos tyrimai, apklausos, galimybių studijos ir duomenų rinkimas;
- viešinimo kampanijos ir NVO sektoriaus žinomumo didinimas;
- NVO sektoriui skirtų paslaugų kūrimas ir teikimas;
- NVO sektoriui skirtų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programų rengimas ir teikimas;
- informacinių technologijų panaudojimas kuriant NVO duomenų bazines, lėšų pritraukimo priemones;
- nacionalinio ir tarptautinio lygmens partnerystės plėtojimas.

Tikslinės grupės:

- viešąjį interesą ginančios NVO;
- esami ir galimi NVO nariai, rėmėjai ir partneriai;
- viešojo sektoriaus sprendimų priėmėjai.

Netiesioginiai naudos gavėjai:

- NVO paramos subjektai ir paslaugų gavėjai;
- valstybės institucijų atstovai;
- verslo įmonės.

Laukiami rezultatai:

- atsirandančios galimybės stebėti ir vertinti pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių sektoriaus plėtrą;
- pilietinės visuomenės ir NVO sektoriaus plėtros strategijos, viešoji politika ir sprendimai, grindžiami analize ir tyrimais;
- padidėjusios nevyriausybinių sektoriaus galimybės dalyvauti pilietinės visuomenės kūrime ir kituose viešosios politikos procesuose;
- visuomenė geriau informuota apie NVO veiklą ir nevyriausybinių sektoriaus naudą;
- sustiprėjęs NVO sektoriaus identitetas;
- sustiprėjusi NVO sektoriaus vienybė ir solidarumas.

Priemonė – NVO žmogiškųjų išteklių plėtojimas

Pastarųjų metų ekonominė ir finansinė krizė turėjo neigiamos įtakos visiems NVO organizacinių gebėjimų aspektams. Apskritai sumažėjo aktyviai veikiančių organizacijų, o tos, kurios veikia, arba iki minimumo sumažino, arba visiškai atsisakė etatinių darbuotojų. Sumažėjusios darbų apimtys mažina savanorių pritraukimo galimybes. Beje, savanorių pritraukimo problema kyla ir dėl kitų priežasčių: mūsų visuomenėje savanoris nėra laikomas lygiaverčiu partneriu, o savanorius priimti norinčios organizacijos nėra pasirengusios to daryti, nes darbuotojai neturi reikalingų vadybinių gebėjimų savanoriams mokyti, įtraukti, užimti, prižiūrėti jų darbą, juos skatinti ir motyvuoti.

Finansiniai ir kiti susiję aukščiau išvardyti trūkumai bei problemos trikdo nuoseklų organizacijų darbą, turi neigiamos įtakos ir taip trapių organizacijų išsaugojimui, jų įvaizdžio visuomenėje gerinimui bei profesinių gebėjimų ugdymui.

Pagal šią priemonę **rekomenduojamos remti veiklos** (šis sąrašas nėra baigtinis):

- stažuotės bei dalyvavimas vietos ir tarptautiniuose mokymuose, seminaruose, konferencijose ir patirties mainų renginiuose;
- formalių ir neformalių mokymo programų rengimas bei mokymų organizavimas;
- dėstytojų, lektorių ir NVO konsultantų mokymai;
- gebėjimų dalyvauti viešojoje politikoje šalies ir ES lygmenyse bei atstovauti NVO tikslinėms grupėms stiprinimas;
- Šveicarijos ir kitų užsienio šalių NVO mokymų patirties panaudojimas ir pritaikymas.

Tikslinės grupės:

- esami ir potencialūs pareiškėjų ir kitų NVO darbuotojai, savanoriai, rėmėjai, nariai, dalininkai, kiti valdymo organų nariai.

Netiesioginiai naudos gavėjai:

- NVO paramos ir paslaugų gavėjai atitinkamose remiamose srityse.

Laukiami rezultatai:

- kritinė masė profesionalių viešojoje politikoje dalyvaujančių NVO taps aktyviomis valdžios institucijų partnerėmis ir patarėjomis;
- veiksmingesnė ir profesionalesnė NVO veikla;
- sumažėjusi personalo kaita, padidėjęs etatinių darbuotojų skaičius;
- sukurtos ir nuosekliai įgyvendinamos NVO gebėjimams stiprinti skirtos mokymo ir konsultavimo programos.

Priemonė -NVO finansinio savarankiškumo didinimas

Šiuo metu filantropija Lietuvoje nėra pakankamai stipri, o NVO gebėjimai skatinti žmones aukoti – menki. Be to, NVO vengia arba nedrįsta imtis naujų, užsienio šalyse išbandytų tokių lėšų paieškos priemonių, kaip aukų dėžutės, asmeniniai kontaktai telefonu, asmeninių laiškų siuntimas, agitacinės kampanijos telefonu, labdaros renginiai ir kt. NVO trūksta žinių ir praktinių įgūdžių, kaip užmegzti ilgalaikius ryšius su vietos verslo įmonėmis, kaip pristatyti arba „parduoti“ savo organizaciją, projekto idėją. Kita vertus, silpni NVO rinkodaros pajėgumai, NVO vangiai ir nedrąsiai kuria produktus bei paslaugas, kurias galėtų pirkti ne tik vietos valdžios institucijos, bet ir fiziniai asmenys, nors pastaruoju metu lėšų gavimą už parduotas paslaugas ir produktus riboja ne tik NVO gebėjimų trūkumai, bet ir potencialių NVO paslaugų klientų nemokumas.

Kita didelė kliūtis parduoti NVO paslaugas yra didelės visuomenės dalies įsitikinimas, kad nevyriausybinės organizacijos turi teikti nemokamas paslaugas arba padengti paslaugų išlaidas pritraukdamos savanorių darbą bei rėmėjų lėšas. Galiausiai paslaugų rinkos plėtojimą stabdo ir sudėtinga apskaita bei paslaugų pirkimo ir pardavimo procedūrų nelankstumas. Tik vienetai NVO Lietuvoje investuoja arba kuria verslo įmones (pavyzdžiui, socialines įmones), kurios galėtų organizacijoms užtikrinti ilgalaikį lėšų šaltinį. Nors ir gerėja nepiniginės labdaros situacija, tačiau vis dar nedaugelis NVO sugeba pritraukti nemokamų arba vadinamų „pro bono“ profesionalių paslaugų iš bendruomenėje gyvenančių specialistų bei gauti nemokamų produktų, daiktų, pavyzdžiui, baldų, techninės įrangos ir kt.

Pagal šią priemonę rekomenduojamos remti veiklos (šis sąrašas nėra baigtinis):

- lėšų paieškos ir paslaugų pardavimo planų bei strategijų rengimas;
- lėšų paieškos priemonių diegimas;
- narystės plėtojimas;
- naujų paslaugų ir produktų kūrimas bei socialinio verslumo³ skatinimas;
- NVO paramos fondų, įskaitant bendruomenės fondus, finansinio stiprinimo priemonių diegimas;
- investavimo žinių ir gebėjimų tobulinimas;
- organizacijos finansinio valdymo tobulinimas;
- neliečiamojo kapitalo arba rezervo lėšų kaupimo priemonių ir sistemų diegimas;
- rinkodaros priemonių įvairovės didinimas ir jų kokybės gerinimas;

³ Socialinis verslumas – socialinių problemų sprendimas pasitelkiant verslo vykdymo principus ir metodus.

- Šveicarijos ir kitų užsienio šalių NVO sektoriaus lėšų paieškos gerosios patirties studijavimas ir praktinis taikymas;
- savanorių pritraukimo ir vadovavimo jiems programų kūrimas.

Tikslinės grupės:

- esami ir potencialūs NVO darbuotojai, savanoriai ir nariai;
- potencialūs NVO rėmėjai: fiziniai ir juridiniai asmenys.

Netiesioginiai naudos gavėjai:

- NVO paramos subjektai ir paslaugų gavėjai.

Laukiami rezultatai:

- išaugęs šalies gyventojų domėjimasis filantropijos nauda plačiajai visuomenei;
- prieinami nauji nepriklausomi NVO finansavimo ir/arba rėmimo šaltiniai;
- kritinė masė NVO, gebančių savarankiškai plėtoti savo veiklą;
- bendruomenės fondų įgytas didesnę visuomenės pasitikėjimą dėl jų vykdomų vietos NVO rėmimo programų.

II.2. NVO IR VIETOS SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO STIPRINIMAS

II.2.1. Išvados

Atliktų NVO sektoriaus tyrimų duomenys rodo, kad glaudus ir įvairiapusis NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimas yra siekiamybė, kurią palaiko dauguma NVO atstovų ir kurią deklaruoja savivaldybės, tačiau realiai bendradarbiavimas yra plėtojamas fragmentiškai ir NVO nesulaukia tinkamo moralinio ir finansinio palaikymo bei lygiaverčių santykių. Priemonės, skatinančias NVO paslaugų pardavimo augimą savivaldybėms, galima padalyti į dvi dalis: NVO gebėjimų stiprinimas ir lengvatų taikymas šiems pirkimams. Paramos fondas negali daryti įtakos teisės aktų keitimo procesui, todėl didesnis dėmesys skirtinas NVO gebėjimų stiprinimui teikiant paslaugas. Veikiantys įstatymai ir socialinių paslaugų teikimo finansavimo sistema nesuteikia NVO papildomų privilegijų ir garantijų.

II.2.2. Rekomendacijos dėl NVO fondo veiklos šioje srityje

NVO fondo tikslas yra stiprinti NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimą, plėtoti pilietinę visuomenę ir išvengti socialinės atskirties, didinant piliečių įtaką valstybės valdymui bei tikėjimą savo galimybėmis dalyvauti ir daryti poveikį visuomenės arba vietos bendruomenės, savivaldybės valdymo procesams, plėtoti tiesioginio piliečių dalyvavimo ir įtakos formas, skatinti bendruomenės narių tarpusavio sąveiką bei atstovaujamojo sprendimų priėmimo praktiką.

Projektai turi būti įgyvendinami bendradarbiaujant skirtingoms NVO, siekiant stiprinti kuo platesnį aktyvių organizacijų ir piliečių tinklą.

Siūlomos finansavimo sritys:

- viešojo intereso gynimas ir viešosios naudos kūrimas;
- NVO veiklos tobulinimas ir finansinių šaltinių diversifikavimas;
- demokratijos ir pilietinės visuomenės stiprinimas

Tinkami pareiškėjai:

- regiono, savivaldos ir bendruomenės lygmenyse veikiančios NVO, turinčios piliečių įtraukimo į politikos formavimą ir atstovavimo jų interesams patirties;
- socialinių problemų sprendimą siūlančios ir socialinį verslumą skatinančios NVO;
- socialiai pažeidžiamų piliečių grupėms atstovaujančios NVO turinčios viešosios politikos įgyvendinimo patirties;
- NVO, kurios stebi ar prižiūri vietinės valdžios viešosios politikos ir sprendimų įgyvendinimą.

Bendras laukiamas šio tikslo poveikis:

- atviras, skaidrus ir veiksmingas savivaldybių sprendimų priėmimas;
- padidėjęs socialinis kapitalas ⁴;
- išaugęs piliečių aktyvumas, įsitraukimas į formalias ir neformalias interesų atstovavimo grupes;
- NVO pradeda teikti naujas paslaugas rajono ir kaimo gyventojams;

⁴ Socialinis kapitalas - tai tokios socialinės organizacijos ypatybės (principai, normos, struktūros), dėl kurių visos grupės ar bendruomenės veiksmai tampa efektyvesni.

- išaugęs NVO žinomumas savivaldos lygmenyje.

Priemonė - NVO ir piliečių dalyvavimas vietos savivaldos institucijų sprendimų priėmimo

Kiekvienoje savivaldybėje egzistuoja nusistovėjusi bendradarbiavimo su NVO praktika. Bendradarbiavimo intensyvumas ir formos yra labai skirtingos. NVO įtaka gali būti stiprinama sujungiant įvairias giminingas NVO, įtraukiant piliečius ir visuomenę į savo veiklas ir didinant profesionalumą bei kompetenciją. Lietuvoje piliečių dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir narystė nevyriausybinesse organizacijose yra viena žemiausių Europos Sąjungoje. Rekomenduojamos veiklos nukreiptos į piliečių informatyvumo didinimą bei jų skatinimą įsitraukti į visuomenei naudingą veiklą ir vietos savivaldos problemų sprendimą.

Pagal šią priemonę **rekomenduojama remti tokios veiklos** (šis sąrašas nėra baigtinis):

- vietos savivaldos ir bendruomenės lygmens NVO koalicijų ir partnerysčių kūrimas;
- sėkmingų NVO ir valdžios sektoriaus partnerysčių ir koalicijų modelių sklaida šalies mastu;
- NVO konsultavimosi su vietos valdžios institucijų atstovais mechanizmo kūrimas ir jų sklaida;
- tyrimai, studijos, apklausos, teisės aktų projektų ir rekomendacijų dėl jų tobulinimo rengimas;
- piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus modelių, paremtų informacinėmis technologijomis, kūrimas ir taikymas;
- iniciatyvos ir priemonės, skirtos įvairioms socialinėms grupėms atstovaujančių NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimui;
- metodinės ir informacinės medžiagos rengimas ir sklaida;
- vaikų ir jaunimo demokratinių vertybių ir pilietinio dalyvavimo įgūdžių stiprinimas;
- savanoriškos veiklos skatinimas;
- mokymai viešosios politikos formavimo ir atstovavimo temomis;
- dialogo tarp vietos gyventojų, išrinktų pareigūnų ir savivaldybės tarnautojų kūrimas (seniūnijų ir teminiai forumai, bendras planavimas, klausimų atsakymų sesijos).

Tikslinės grupės:

- viešosios politikos ir atstovavimo vietos lygmenyje veiklas vykdančių NVO darbuotojai, valdymo organų nariai ir savanoriai;
- paslaugas teikiančių nevyriausybinių organizacijų darbuotojai, valdymo organų nariai ir savanoriai;
- vietos bendruomenės.

Netiesioginiai naudos gavėjai:

- neformalios piliečių grupės;
- vietos savivaldos institucijų pareigūnai ir valstybės tarnautojai;
- socialinę atskirtį patiriančios visuomenės grupės;
- piliečiai lig šiol nedalyvavę visuomeninėje veikloje.

Laukiami rezultatai:

- išaugę NVO gebėjimai atstovauti bendruomenės interesams ir spręsti bendruomenės problemas;
- padidėjęs savivaldos institucijų sprendimų priėmimo skaidrumas;
- išaugęs piliečių dalyvavimas vietos ir regiono lygmens NVO veikloje;
- padidėjęs pasitikėjimas NVO interesus bei nuomonę iš savivaldybių pusės;
- gyventojai ir bendruomenės aktyviau dalyvauja savivaldos sprendimų priėmimo procesuose;
- sėkmingai plėtojami nauji piliečių organizavimosi ir tarpsektorinio bendradarbiavimo modeliai.

II.3. LIETUVOS IR ŠVEICARIJOS PARTNERYSTĖS NVO SEKTORIJE SKATINIMAS

II.3.1. Išvados

Tik labai nedidelė dalis Lietuvos NVO bendradarbiauja su Šveicarijos NVO, tačiau esama didelio šio tarptautinio bendradarbiavimo potencialo. Nustatyta, jog NVO pageidauja bendradarbiauti su Šveicarijos NVO trijose srityse: pirma, įgyvendinant veiklą, kurią šiuo metu įgyvendina Lietuvos NVO (skirtingos NVO yra suinteresuotos bendradarbiauti skirtingose srityse), antra, siekiama bendradarbiavimo NVO institucinių gebėjimų stiprinimo srityje ir, trečia, – NVO Lietuvoje verslumo skatinimo srityje.

Kiekviena iš aukščiau išvardytų sričių gali būti skaidoma į smulkesnes dalis. Pirmoji bendradarbiavimo sritis pagal vykdomą NVO veiklą gali būti skaidoma yra tokias veiklos sritis: lyčių

lygybė, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas, aplinkosauga, jaunimo užimtumo skatinimas, tvari regioninė plėtra, demokratinės ir pilietinės visuomenės stiprinimas, kultūra, mokslas ir švietimas, žmogaus teisės, sveikata, sveika gyvensena, sportas, bendruomeniškumo ugdymas, vartotojų švietimas ir apsauga, nusikaltimų prevencija, smurto prevencija, žalingų įpročių prevencija, eismo saugumo didinimas ir kt. Antroji galimo Lietuvos ir Šveicarijos NVO bendradarbiavimo sritis – institucinių NVO gebėjimų stiprinimas, – gali būti skirstoma į šias sritis: savanorystės, savanoriškos ir neatlygintinos donorystės plėtra, profesionalaus personalo pritraukimas ir išlaikymas, finansavimo pritraukimo, valdymo ir vadybos bei lobizmo įgūdžių ugdymas. Trečioji galimo bendradarbiavimo sritis yra Lietuvos NVO verslumo skatinimas. Ši sritis gali būti priskirta prie NVO institucinių gebėjimų stiprinimo, tačiau NVO atstovų bei tyrėjų dėl savo reikšmingos įtakos visam NVO sektoriui ir jame egzistuojančioms problemoms buvo išskirta atskirai. Ši bendradarbiavimo sritis gali būti skaidoma į šias kategorijas: socialinių paslaugų vystymas ir plėtra, NVO teikiamų paslaugų plėtra, vietinis ir tarptautinis bendradarbiavimas, NVO tinklų ir koalicijų su vyriausybinėmis organizacijomis kūrimo ir bendradarbiavimo europiniu lygmeniu skatinimo sritis, socialinių, verslo partnerių ir akademinės visuomenės bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis stiprinimas, NVO sektoriaus tolygi plėtra, partnerystė ir bendradarbiavimas su vietos savivalda, NVO paslaugų (ūkinės ir ekonominės veiklos) plėtra.

II.3.2. Rekomendacijos dėl NVO fondo veiklos šioje srityje

Rekomenduojama Šveicarijos ir Lietuvos NVO bendradarbiavimą grįsti gerosios praktikos bei patirties perdavimu Lietuvos NVO. Susipažinimas su Šveicarijos patirtimi apimtų aukščiau išvardytas sritis.

Siūlome nekurti atskiros priemonės, bet sudaryti galimybę pareiškėjams įgyvendinti bendrus projektus su partneriais iš Šveicarijos ir kelti kvalifikaciją bei perimti Šveicarijos NVO patirtį.

II.4. NVO VAIDMUO IR ĮTAKA SPRENDŽIANT HORIZONTALIUOSIUS KLAUSIMUS

II.4.1. Išvados

Lietuvos Respublikos 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje ir veiksmų programose horizontalieji prioritetai apibrėžiamai taip: darnusis vystymas – ekonomikos, socialinės

plėtros ir aplinkos apsaugos tikslų derinimas atkreipiant dėmesį į daugialypę jų tarpusavio priklausomybę bei numatomus įgyvendinimo padarinius; lyčių lygybė ir nediskriminavimas – moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas bei bet kokios diskriminacijos dėl etninės ar rasinės priklausomybės, amžiaus, negalios, seksualinės orientacijos, tikėjimo ar įsitikinimo panaikinimas; informacinė visuomenė – ekonominio augimo ir darbo vietų atsiradimo veiksnys, kuris apima naujų informacinių technologijų paslaugų ir funkcijų kūrimą bei jų naudotojų aprūpinimą ir kompetencijos didinimą; ir regioninė plėtra – atskirų šalies regionų bei regionų vidaus socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimas.

II.4.2. Rekomendacijos

Rekomenduojamas horizontaliųjų prioritetų susiaurinimas iki minimų 3 (socialinės atskirties mažinimas, moterų ir vyrų lygių galimybių plėtra ir aplinkosauginės iniciatyvos) yra grindžimas šioje studijoje atliktu NVO sektoriaus institucinių gebėjimų tyrimu. Tyrimo metu iš esmės nustatyta, kad NVO sektoriaus institucinius gebėjimus didžiaja dalimi riboja tai, kad egzistuojantys teisės aktai suteikia NVO mažai galių dalyvauti Lietuvos viešojoje politikoje. Tyrimas atskleidė, kad minimose horizontaliosiose srityse Lietuvos NVO įdirbis ir potencialas yra nemažas, ir todėl remiant veiklos koncentraciją išskirtuose horizontaliuosiuose prioritetuose galima tikėtis efektyvios veiklos trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu, tai yra iki 2014 m.

1. Visų trijų horizontaliųjų prioritetų atžvilgiu rekomenduotina skatinti atstovaujamąją NVO veiklą, nukreiptą esamos teisinės bazės ir viešosios politikos optimizavimo kryptimi, didinant jos palankumą pilietinėms iniciatyvoms ir plečiant šalies gyventojų pilietinį sąmoningumą.

1.1. Siekiant mažinti socialinę atskirtį rekomenduotina skatinti socialinių paslaugų „išvalstybinimo“ politiką, peržiūrint viešųjų pirkimų norminę bazę ir realiąsias socialines praktikas (palankumo NVO ir ypač bendruomenių).

1.2. Nediskriminavimo politikoje siekti, kad atitinkamos NVO galėtų vykdyti atstovaujamąją funkciją ne tik ir ne tiek kviečiamos valdžios institucijų, bet ir pačios inicijuodamos viešosios politikos projektus bei visavertiškai dalyvaudamos visame veiklos cikle (nuo sprendimų priėmimo iki jų įgyvendinimo ir vertinimo stadijų).

1.3. Siekiant darnaus vystymo tikslų, plėtoti aplinkosauginių NVO vykdomą problemų viešinimo darbą, socialines akcijas ir ekologinio švietimo bei mokymų veiklą tiek valdžios sektoriuje, tiek plačiojoje visuomenėje.

2. Socialinės atskirties ir nediskriminavimo politikos veiklose skatinti šiose srityse veikiančių NVO tarpesni bendradarbiavimą (remti kelių NVO bendrą veiklą koalicijose, tinkluose, skėčiuose).

2.1. Skatinant NVO koalicijų veiklą socialinės atskirties mažinimo srityje būtų garantuojamas geresnis paslaugų prieinamumas įvairioms pažeidžiamoms grupėms, siekiama efektyvesnio išteklių panaudojimo ir didinamas pilietinis iniciatyvumas.

2.2. Nediskriminavimo (ypač, moterų ir vyrų lygių galimybių) srityje rekomenduotina siekti didesnio šios srities įvairios politinės ir kultūrinės pakraipos NVO įtraukimo į viešosios politikos sprendimų priėmimą ir įgyvendinimą skatinant atitinkamų organizacijų bendradarbiavimo plėtrą bendras NVO iniciatyvas ir plečiant rėmėjų bazę bei viešosios nuomonės lygmenyje amortizuojant, tai yra sumažinant, „aukų“ stigmatizaciją ir atmetimą.

3. Socialinės atskirties, nediskriminavimo politikos ir aplinkosauginės veiklos srityse toliau plėtoti nacionalinės valdžios ir savivaldos institucijų partnerystę su NVO, ypač skatinant ir remiant NVO inicijuojamus projektus, kurie atskiruose šalies regionuose būtų vykdomi bendradarbiaujant su savivaldos institucijomis (tai yra, daugiau dėmesio skirti ne nacionalinio masto ir ne didžiuosiuose miestuose vykdomiems projektams).

3.1. Socialinės atskirties mažinimo, nediskriminavimo politikos ir aplinkosauginių iniciatyvų srityje remti gerosios bendro valdžios institucijų ir NVO darbo patirties pasidalijimu su vietos bendruomenėmis ir kitais šalies regionais (juos atstovaujančiomis NVO ir savivaldybėmis).

3.2. Socialinės atskirties mažinimo, nediskriminavimo politikos ir aplinkosauginių iniciatyvų srityje remti mokymus (tiesioginius ir nuotolinius) apie sektorių bendradarbiavimo principus ir patirtis, siekiant skatinti NVO atstovų, nacionalinės valdžios ir savivaldos institucijų darbuotojų bei politinių partijų atstovų bendros pilietinės veiklos plėtrą.

Siūlome nekurti atskiros priemonės, bet išskirtuosius 3 horizontaliuosius prioritetus įtraukti į papildomus vertinimo kriterijus atrenkant paraiškas.

II.5. NVO FONDO PRIEŽIŪROS KOMITETO SUDARYMAS

Rekomenduojame Priežiūros komitetą sudaryti remiantis panašiais principais, kuriais šiuo metu Socialinės apsaugos ir darbo ministerija rengia projektą Vyriausybei „Dėl nevyriausybinių organizacijų reikalų koordinavimo komisijos nuostatų“.

Atsižvelgiant į tai, kad aukščiau minėtos Komisijos sudarymo principams š.m. vasario mėn. pritarė NVO plėtros koncepcijos rengimui Vyriausybės iniciatyva 2009 m. viduryje sudarytos darbo grupės atstovai, o Vyriausybė planuoja tokią Komisiją sudaryti įgyvendindama Nevyriausybinę organizacijų plėtros koncepcijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 85 (Žin., 2010, Nr. 12-566), priedo 1 priemonę, rekomenduojame Šveicarijos NVO fondo veiklai reikalingą Priežiūros komitetą sudaryti remiantis tokiais principais:

- siekiant veiksmingo Komiteto darbo, Komitetą sudaryti iš ne daugiau kaip 12-15 narių;
- vieną trečdalį Komiteto turėtų sudaryti atstovai tų ministerijų ar kitų centrinės valdžios institucijų, kurių veikloje žymi vieta tenka darbui su nevyriausybiniomis organizacijomis arba palankios aplinkos NVO sektoriui kūrimui ir pilietinės visuomenės plėtros aspektams;
- atsižvelgiant į tai, kad visos vietos savivaldos administracijos turi konkrečių pilietinės visuomenės savo savivaldybės teritorijoje plėtojimo, NVO stiprinimo bei paslaugų iš NVO pirkimo mechanizmo diegimo uždavinių bei dėl to, kad dauguma savivaldybių kasmet planuoja ir skiria lėšas NVO finansavimui, dalyvauja formalių ir neformalių savivaldybės administracijos ir NVO partnerystės plėtojimo komisijose ar kitaip įvardijamuose dariniuose, kelis Komiteto narius skirti iš vietos savivaldos institucijų (darbo su NVO arba kitaip įvardytų, tačiau konkrečias funkcijas NVO plėtrai turinčių savivaldybės skyrių)
- likusias Komiteto narių vietas skirti NVO sektoriaus atstovams, kuriuos galėtų pasiūlyti Nacionalinė NVO koalicija ar kitos NVO sektorių atstovaujančios organizacijos
- siūlomi NVO sektoriaus atstovai turi turėti ne mažesnę kaip trejų metų darbo NVO sektoriuje patirtį.

III. ŠALTINIAI

1. Akademinės publikacijos

Degutis Mindaugas (2003). „Lietuvos politinė kultūra visuomenės kaitos sąlygomis// Jankauskas Algimantas (red.) (2002). Politinė kultūra ir visuomenės kaita, Kaunas: Naujas lankas, p. 45-62.

Matonytė Irmina, Zdanevičius Arnas (2003). Pilietinės visuomenės problemos. Atvejo studija: Kauno regiono nevyriausybinių organizacijų, Kaunas, Viešosios politikos tyrimų centras, Knygiai.

Matonytė Irmina (red.) (2004). Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo skaidrumas, Vilnius, Knygiai.

Šiliauskas Saulius (red.) (2006). Pilietinė visuomenė: politikos įpilitinimo projekcijos, Klaipėda, KU. (ypač Poskyriai: Dvorak Jaroslav. „Valstybės ir piliečių kodalyvavimas viešųjų paslaugų sferoje“, p. 208-222;

Anuškevičius Vaclovas. „Valstybės ir visuomenės socialinių prioritetų sanglauda“, p. 223-238.

Mačiulskytė Sonata. „Skurdas ir pilietinių struktūrų regresija“, p. 239-254).

Vaidelytė Eglė (2007). „Socialinė politika ir filantropija Lietuvoje: teorinės interpretacijos ir empirinės išvalgos“// Viešoji politika ir administravimas, MRUNI ir KTU, Nr. 21, p. 96-101.

Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė, Vinogradnaitė I. (2006). Neatrasta galia. Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis, Vilnius, Versus Aureus, 2006.

2. Tyrimų ataskaitos

Filantropija Lietuvoje 2003, Atviros Lietuvos Fondas.

Lietuvos nevyriausybinų organizacijų situacijos analizė, NISC, 2005 (Baltijos-Amerikos partnerystės programa ir Nevyriausybinų orgainzacijų informacijos ir paramos ecntras)

Lietuvos įmonių apklausa apie paramą ir labdarą. BAPP, KNOPC, TNS, 2005

Tyrimas apie 2 proc. gyventojų pajamų mokesčio skyrimo situaciją, BAPP, TNS, 2006.

NVO sektoriaus atstovavimo teisinės aplinkos analizė, NISC, NVO Teisės institutas, 2006.

NVO sektoriaus skaidrumo skatinimas, Transparency International, 2007 (Baltijos-Amerikos partnerystės programa ir „Transparency International“ Lietuvos skyrius)

Dabartinė NVO būklė Lietuvoje, 2009 (Olandijos CNFondas ir Baltijos-Amerikos partnerystės programa).

2008 NGO sustainability index for Central and Eastern Europe and Eurasia, 12th edition, June 2009 (USAID)